

RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1941.

Första kammaren.

Nr 19.

Onsdagen den 26 mars.

Kammaren sammanträdde kl. 11 f. m.

Justerades protokollen för den 19 innevarande månad.

Föredrogs ånyo och företogs punktvis till avgörande statsutskottets utlåtande nr 8, angående regleringen för budgetåret 1941/42 av utgifterna under riksstatens åttonde huvudtitel, innefattande anslagen till ecklesiastikdepartementet.

Punkterna 1—32.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 33.

Lades till handlingarna.

Punkterna 34—59.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 60.

Lades till handlingarna.

Punkterna 61—63.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 64.

Lades till handlingarna.

Punkterna 65—67.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 68.

Lades till handlingarna.

Punkterna 69—71.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 72.

Lades till handlingarna.

Punkterna 73—83.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Första kammarens protokoll 1941. Nr 19.

Punkten 84.

Lades till handlingarna.

Punkterna 85—110.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 111.

Lades till handlingarna.

Punkterna 112—114.

Vad utskottet hemställt bifölls.

*Anslag till
allmänna
läroverken.*

Punkten 115.

Kungl. Maj:t hade föreslagit riksdagen att dels godkänna av departementschefen i statsrådsprotokollet över ecklesiastikärenden för den 3 januari 1941 förordade ändringar i personalförteckningen för de allmänna läroverken, att tillämpas tills vidare från och med budgetåret 1941/42, dels bemyndiga Kungl. Maj:t att — utan hinder av sagda personalförteckning — tills vidare under budgetåret 1941/42, då för realskolestadiet avsedd ordinarie ämnesläraryrbesättning vid samläroverk skulle tillsättas, besluta, huruvida befattningen skulle kungöras ledig såsom adjunksbefattning eller ämnesläraryrbesättning, dels bemyndiga Kungl. Maj:t att i anslutning till vad av departementschefen i nyssnämnda statsrådsprotokoll anförts meddela ändrade bestämmelser rörande de vid provårsläroverken utgående särskilda arvodena, dels godkänna av departementschefen angiven avlöningsstat för de allmänna läroverken, att tillämpas tills vidare från och med budgetåret 1941/42, dels ock till Allmänna läroverken: Avlöningar för budgetåret 1941/42 anvisa ett förslagsanslag av 28,311,000 kronor.

I samband härmed hade utskottet till behandling förehaft

dels en inom andra kammaren av herr *G. Mosesson* väckt motion (II: 176), vari hemstälts, att riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t uttala, att vad chefen för ecklesiastikdepartementet anförde i fråga om rätt för läroverkslärare att vid sidan av sin ordinarie tjänst åtaga sig undervisning i annan läroanstalt ej finge medföra, att läroanstalt, som för sin existens vore beroende av att få anställa timplärare, vilka hade fast anställning vid annat läroverk, komme i för stora svårigheter;

dels en inom andra kammaren av herr *I. Sefve* väckt motion (II: 57), vari hemstälts, att riksdagen för att möjliggöra en provisorisk utvidgning av provårsläroverkens kapacitet måtte ej mindre medgiva en sänkning av antalet undervisningstimmar i veckan från nu lägst 8 med 3 till lägst 5 för de rektorer, som tillika vore provårsföreståndare och finge mottaga mer än 11 lärarkandidater, än även bevilja 1,300 kronor till arvoden och särskilda ersättningar, bestämda av Kungl. Maj:t, att utgå såsom arvode till skrivbiträdena vid provårsläroverken med 10 kronor för varje till läroverket hänvisad lärarkandidat;

dels ock en inom andra kammaren av herr *G. Arnemark* väckt motion (II: 82), vari hemstälts, att riksdagen måtte vid beräkningen av den anslagspost, i vilken särskilda arvoden vid provårsläroverk inginge, utgå från de belopp, som föreslagits av skolöverstyrelsen i fråga om provårsarvoden (360 kronor), av såväl skolöverstyrelsen som statskontoret i fråga om föreståndararvoden (1,500 kronor) och av statskontoret i fråga om handledararvoden (150 kronor, respektive 250 kronor).

Anslag till allmänna läroverken. (Forts.)

Utskottet hade i den nu föredragna punkten på återopade grunder hemställt, I. att riksdagen måtte i anledning av Kungl. Maj:ts förslag och motionen II: 82 samt med avslag å motionen II: 57, i vad den avsåge anvisande av medel för beredande av ökade arvoden åt biträdena å provårsläroverkens rektors-expeditioner,

a) godkänna under punkten angivna ändringar i personalförteckningen för de allmänna läroverken, att tillämpas tills vidare från och med budgetåret 1941/42;

b) bemyndiga Kungl. Maj:t att — utan hinder av sagda personalförteckning — tills vidare under budgetåret 1941/42, då för realskolestadiet avsedd ordinarie ämneslärarbefattning vid samläroverk skulle tillsättas, besluta, huruvida befattningen skulle kungöras ledig såsom adjunksbefattning eller ämneslärrinnebefattning;

c) bemyndiga Kungl. Maj:t att i anslutning till vad av utskottet i det föregående anförts meddela ändrade bestämmelser rörande de vid provårsläroverken utgående särskilda arvodena;

d) godkänna under punkten införd avlöningsstat för de allmänna läroverken, att tillämpas tills vidare från och med budgetåret 1941/42;

e) till Allmänna läroverken: Avlöningar för budgetåret 1941/42 anvisa ett förslagsanslag av 28,286,000 kronor;

II. att motionerna II: 57 och II: 176, förstnämnda motion i vad den avsåge sänkning av undervisningsskyldigheten för rektor, som tillika vore föreståndare vid provårsläroverk, måtte anses besvarade med vad utskottet förut under punkten anfört.

I motiveringen hade utskottet under rubriken »Särskilda besparingsåtgärder» yttrat bland annat följande:

»I detta sammanhang vill utskottet beröra en fråga, som har visst avseende på elevantalet i läroverken, nämligen frågan om en strängare gallring av elevmaterialet. Läroverkens olika avdelningar äro för närvarande i hög grad överbelagda och kvarsittning torde förekomma i rätt stor utsträckning. Utskottet vill icke göra gällande att kvarsittningen över huvud taget bör förbjudas och alltså en elev, som visat sig något år icke kunna följa undervisningen, skiljas från fortsatt utbildning vid läroverket. Men utskottet anser det värt att undersöka om ej strängare bedömningsregler än de nu i gällande läroverksstadga förefintliga böra införas med avseende å sådana elever, som gång efter annan tillbringa två år i klasserna och därigenom ådagalägga sin oförmåga att tillgodogöra sig undervisningen. Det kan enligt utskottets mening rent av ifrågasättas om ej ett dylikt förhållande bör vara giltigt skäl för att elever skiljas från läroverket. Utskottet vill jämväl — utan att till denna fråga nu taga ställning — framhålla, att inom utskottet framförts tanken på att genom uttagande av högre termins- och andra avgifter till läroverket av sådana elever, som upprepade gånger bliva kvarsittare, söka ernå en viss spärr på detta område. Samtidigt synes även böra övervägas, om ej underbetyg i ett flertal ämnen i och för sig bör föranleda, att vederbörande lärjunge avskiljes från undervisningen vid läroanstalten. Givetvis synes dock å vederbörande lärarkollegium, såsom även nu är fallet, böra inrymmas viss befogenhet att i särskilda fall meddela dispens. Det torde böra ankomma på Kungl. Maj:t att på sätt Kungl. Maj:t finner lämpligt låta närmare utreda det av utskottet här berörda spørsmålet och vidtaga de åtgärder i ämnet, som kunna befinnas påkallade.»

Under rubriken »Arvoden och särskilda ersättningar, bestämda av Kungl. Maj:t», hade utskottet anfört bland annat:

Anslag till allmänna läroverken. (Forts.)

»Utskottet är ense med departementschefen och skolöverstyrelsen om önskvärdheten av att åtgärder vidtagas i syfte att utvidga provårskapaciteten. Två utvägar stå härvid till buds, antingen upprättandet av nya provårsläroverk eller utökning av det antal provårskandidater, som mottagas vid provårsläroverken. Då ett betydande antal lärare för närvarande finnas, vilka äro kompetenta att genomgå provår, men på grund av den nuvarande relativt ringa provårskapaciteten icke kunna beredas denna möjlighet, kan ett avhjälpande av svårigheterna allenast ernås genom anlitan det av båda de angivna utvägarna. Departementschefen har dels föreslagit upprättandet av ett nytt provårsläroverk, dels ock vid sina anslagskalkyler räknat med en utökning av antalet provårskandidater vid provårsanstalterna. Såsom av den ovan lämnade redogörelsen framgår har departementschefen icke nu funnit sig kunna taga slutlig ställning till överstyrelsens förslag om den nya provårsanstaltens anknytning till högre allmänna läroverket i Bromma. Departementschefen har ansett angelägenheten av att Norrland, som nu icke äger någon provårsanstalt, erhåller tillgång till en dylik motivera en närmare undersökning av möjligheterna att trots de häremot av överstyrelsen framförda betänkligheterna förlägga den nya anstalten till något norrlandsläroverk. I likhet med departementschefen finner utskottet skäl tala för att en dylik utredning kommer till stånd. I det ovissa läge, vari förvarande spörsmål emellertid för närvarande befinner sig, och då resultatet av den av departementschefen angivna undersökningen synes böra avvaktas innan slutlig ståndpunkt från riksdagens sida tages i ärendet, anser utskottet frågan om inrättandet av ett nytt provårsläroverk icke nu moget för en lösning. Utskottet kan alltså icke nu biträda Kungl. Maj:ts förslag härom.»

Reservation hade anförts av, utom annan, herr *Bergman*, som ansett, att ur utskottets yttrande å sid. 59 bort uteslutas följande mening: »Utskottet vill jämväl — utan att till denna fråga nu taga ställning — framhålla, att inom utskottet framförts tanken på att genom uttagande av högre termins- och andra avgifter till läroverket av sådana elever, som upprepade gånger bliva kvarsittare, söka ernå en viss spärr på detta område.»

Herr statsrådet **Bagge**: Herr talman! I denna punkt har utskottet i huvudsak biträtt Kungl. Maj:ts förslag, dock med två undantag, vid vilka jag fäster en ganska stor vikt. Dels har utskottet avstyrkt inrättandet av ytterligare ett provårsläroverk, och dels har utskottet ansett, att Kungl. Maj:t alltför starkt beskurit de särskilda arvoden, som nu utgå till rektorer och lärare vid provårsläroverken, och i stället föreslagit en mindre beskärning än vad Kungl. Maj:t gjort.

Vad angår den första frågan om provårsläroverket är den, som sagt, enligt mitt sätt att se en viktig fråga. Det är beroende därpå, att verkliga missförhållanden för närvarande ha utbildat sig. Det finns en lång kö av människor, som stå framför provårsläroverken och söka få genomgå provår utan att kunna skaffa sig full lärarkompetens på grund av platsbristen vid dessa anstalter. I september förra året beräknade vi att icke mindre än 600 aspiranter stodo och väntade på att få göra sin provårstjänstgöring. De nuvarande tio provårsanstalterna ha en kapacitet av omkring 125 lärare per år. Om man då även tar med i beräkningen de nya läraraspiranter, som varje år avsluta sin teoretiska utbildning vid universitet och högskolor, förstår kammaren att situationen är fullkomligt odräglig och att den kan bli ytterst bekymmersam, om man icke vidtar så kraftiga åtgärder som man överhuvud kan åstadkomma för att här skapa rättelse.

En annan omständighet att beakta är att denna sak sammanhänger med

Anslag till allmänna läroverken. (Forts.)

arbetslösheten bland extralärarna, vilken även på grund av besparingsåtgärderna blivit stor och som därför, om det finns någon möjlighet därtill, bör nedbringas och i varje fall icke ökas. Om man kunde få in ett ökat antal läraraspiranter vid provårsläroverken, så skulle ett antal arbetslösa få möjlighet att antingen använda den tid, under vilken de gå utan arbete, till provårsutbildning, eller också kunde de få förordnande som vikarier på tjänster, som bli lediga genom att mera meriterade genomgå provår.

Det gäller sålunda två ting: dels att se till att den mängd av läraraspiranter, som äro färdiga med sina teoretiska studier, verkligen få tillfälle att gå igenom sitt provår, och dels att göra det möjligt att i någon mån minska arbetslösheten bland extralärarna för närvarande. Det förslag, som Kungl. Maj:t lagt fram, har gått på två vägar för att försöka åstadkomma någon förbättring i det nuvarande tråkiga läget. Dels har man velat öka antalet provårskandidater vid varje provårsanstalt och dels har man velat inrätta ytterligare ett provårsläroverk. Utskottet har biträtt det första förslaget, men har däremot icke biträtt förslaget om inrättandet av ett nytt provårsläroverk. Det motiv, som utskottet därvidlag angivit, är att resultatet av en av mig i huvudtiteln omnämnd utredning om möjligheterna att förlägga det nya provårsläroverket till Norrland borde avvaktas. Det förhåller sig alltså så, att utskottet vitsordar behovet av en utökning av antalet provårsplatser, och jag förstår inte riktigt utskottets ställning då det avvisar upprättandet av ett nytt provårsläroverk. Det ligger nämligen i Kungl. Maj:ts hand att bestämma, var provårsanstalterna skola förläggas, och jag föreställer mig att utskottet heller icke har någonting att invända däremot. Den utredning, om vilken jag talat, tar inte längre tid än att jag väntat att den, om nu riksdagen bifaller Kungl. Maj:ts förslag, skulle kunna vara färdig i mitten av april månad, och under sådana förhållanden skulle man sålunda kunna få detta provårsläroverk i gång redan den första juli i år. Med det resultat, som utskottet kommit till — ty jag förmodar det menar att man nästa år skall komma tillbaka med frågan om det nya provårsläroverket — blir det dock ett uppskov på icke mindre än ett år. Jag begriper uppriktigt sagt inte vad den saken skall tjäna till, om frågans läge är sådant som jag här framställt det och om det inte finns några andra motiv, som utskottet icke meddelat i sitt utlåtande. När jag funderat på saken, har jag tänkt mig att det möjligen skulle kunna vara på det sättet, att utskottsavdelningen och sedan utskottet följt den enligt min mening i och för sig synnerligen riktiga principen att, när det föreslår en höjning av Kungl. Maj:ts förslag i någon punkt, också föreslå en minskning på någon annan punkt. Men jag får ju säga att jag tycker det vore ett underligt motiv i detta fall, och jag vet inte riktigt om jag vill tro på det heller.

Vad så angår frågan om storleken av de vid provårsläroverken utgående arvodena, innebär Kungl. Maj:ts förslag en tillfällig och av statsfinansiella skäl motiverad sänkning av arvodena med omkring 30 procent, således icke fullt en tredjedel. Genom den sänkningen skulle man vinna en besparing för statskassan på närmare 50,000 kronor. Utskottet har beträffande föreståndararvodena icke velat gå med på någon sänkning alls. Utskottet har vidare begränsat sänkningen av arvodena till ordinarie och extraordinarie lärare till omkring 20 procent samt förordar vidare en något starkare reduktion av handledararvodena än vad i Kungl. Maj:ts förslag förutsatts. Utskottets förslag innebär en minskning med 15,000 kronor av den besparing, som med bifall till Kungl. Maj:ts förslag skulle vinnas.

Jag vill stryka under, såsom jag flera gånger förut gjort det i samband med behandlingen av olika besparingsfrågor, att en besparing i de flesta fall alltid

Anslag till allmänna läroverken. (Forts.)

måste medföra vissa tråkigheter och ofta till och med en del skador, vilka man emellertid anser sig vara tvungen att gå med på i dessa tider på grund av de statsfinansiella förhållandena. Det måste ofta bli en omdömesfråga, var man skall sätta in besparingsåtgärderna, och den omdömesfrågan kommer framför allt att gälla, var man åstadkommer den minsta skadan. Åtminstone har det varit min kasus i de allra flesta fall, när det gällt åttonde huvudtiteln. Jag har aldrig varit glad över något av de förslag till nedskärningar, som jag varit tvungen att framlägga, men jag har varit absolut nödsakad att pressa ned anslagen, och jag har då gjort det på de punkter, där man kan anse att en nedpressning skulle göra den minsta skadan.

Nu har jag tyckt att det måhända gör mindre skada, om man föreslår en reduktion när det gäller biinkomster för i det allmännas tjänst redan anställda — det är åtminstone mindre skadligt än om man gör sådana indragningar, som medföra att vederbörande helt mister sitt levebröd. Vid budgetbehandlingen var läget sådant, att jag icke fann mig kunna tillstyrka någon ytterligare reduktion av läroverksanslagen, som skulle få till konsekvens en ökad arbetslöshet bland extralärarna. Då jag sålunda icke kunde göra detta, föreföll det mig, som om det rimligaste vore att föreslå en minskning av de särskilda arvoden för provårsläroverkens lärare. Dessa arvoden ha tillkommit av två skäl, nämligen dels för att förbättra rekryteringen av lärarna och dels på grund av det ökade arbete, som handledningen av provårskandidaterna medför för dessa lärare. Båda skälen äro goda skäl, och jag anser visst att det är riktigt och lämpligt att sådana arvoden utgå, vilket ju bland annat visar sig däri att jag icke föreslagit en större inskränkning av dem än med 30 procent. Men jag kan inte förstå annat än att detta just är en sådan punkt, där man skulle kunna göra en inskränkning, utan att skadan blir så stor som om man gör inskränkningar på andra håll. Dessa arvoden ha hittills icke, i motsats mot flertalet andra arvoden, av statsfinansiella skäl minskats, och därför tycker jag att man kunde förorda denna tillfälliga reduktion av arvoden på sätt som föreslagits i åttonde huvudtiteln.

Jag tycker sålunda för min del att utskottet på denna punkt — i övrigt har jag inte någon anledning att på något sätt beklaga mig över utskottets behandling av huvudtiteln — icke har gått riktigt klokt fram i fråga om sin besparingspolitik. Å ena sidan föreslår utskottet ett uppskjutande, eller vad det nu kan vara, av frågan om ett nytt provårsläroverk med de följder som det har och som jag tidigare karakteriserat för människors hela levebröd, å andra sidan vill det inte gå med på prutningen i fråga om provårsarvodena, som ju i alla fall enligt min mening icke gör samma ohägn som mycket annat. Det är dock på det sättet att de flesta andra, som ha arvoden, ha fått vidkännas en sänkning, och då föreställer jag mig att det inte skulle vara farligt att nu, fastän jag gärna medger att det är tråkigt, följa Kungl. Maj:ts förslag på denna punkt. Att å ena sidan skjuta upp åtgärderna för att minska antalet provårssökande och därmed också minska arbetslösheten bland extralärarna och å andra sidan icke vilja gå med på besparingar, som kunna göras på provårsarvodena, det tycker jag är en form av besparingspolitik som icke är den riktiga. I varje fall är det icke i enlighet med de riktlinjer, som jag sökt genomföra, så gott man överhuvud taget kan göra det i en sådan situation som den nuvarande. Mig förefaller det därför som om det vore riktigtare, om kammaren följde Kungl. Maj:ts förslag och icke utskottets.

Herr Bergman: Herr talman, mina herrar! Då jag begärde ordet, var det för att försvara en reservation, som jag avgivit vid denna punkt. Den gäller en annan fråga än den, som herr statsrådet här berört. Jag förmodar att nå-

Anslag till allmänna läroverken. (Forts.)

gon annan av utskottets medlemmar kommer att taga upp denna senare fråga, men eftersom den först bragts på tal genom herr statsrådets anförande, kan jag måhända i förbigående ange min uppfattning även i denna sak i all korthet.

Utskottsmajoriteten har haft två skäl för de åtgärder, som herr statsrådet här klandrat. Det ena är besparingssynpunkten. Just i denna tid, då man sparar på alla de punkter, där besparingar kunna ske, tyckte denna majoritet att det icke var fullt tidsenligt att skrida till en sådan omfattande åtgärd som upp rättandet av ett helt nytt provårsläroverk med all dess nya apparat väl måste anses vara, även om det i och för sig naturligtvis och under normalare ekonomiskt läge är mycket önskvärt. Den andra synpunkten var att det ännu icke är utrett, var detta nya provårsläroverk skulle förläggas. Det har varit fråga om Brommaläroverket i Stockholm, och det har varit fråga om ett Norrlandsläroverk på grund av önskingar från norrländskt håll i detta avseende. Frågan är icke utredd, och under sådana förhållanden ansåg utskottsmajoriteten icke att spörsmålet om ett nytt provårsläroverk var moget för sitt avgörande.

Men, som jag sade, jag förmodar att någon annan kommer att yttra sig utförligare i denna fråga. Jag begärde ordet för att försvara en reservation, som förekommer under denna punkt och som gäller ett uttalande i utskottets motivering angående kvarsittningen vid läroverken. I denna punkt voro vi allesammans fullkomligt eniga om att när läroverken efter gammal god svensk tradition ända från Gustav Adolfs tid meddela en i väsentliga avseenden kostnadsfri högre undervisning under många år, så bör man kunna begära att de, som vilja tillgodogöra sig denna undervisning, skola äga de intellektuella förutsättningar och den flit som härför krävas. Sådana lärjungar, som år efter år sitta kvar i klasserna, visa därigenom att de icke ha de förutsättningar, som staten med rätta bör fordra. Därför voro vi alla ense om att man skall försöka sätta en viss spärr i detta avseende. Det måste medges, att under senare tider här och där en viss slapphet gjort sig gällande med avseende på fordringarna. När det exempelvis gäller studentexamensnivån kan man icke förneka, att den under de senare åren sjunkit ganska betydligt, då den i stället borde ha höjts.

En spärr bör sättas för kvarsittningen, och vad som står skrivet i utskottsutlåtandet i det avseendet kan man i det stora hela vara med om. Utskottet anser det värt att undersöka, heter det, »om ej strängare bedömningsregler än de nu i gällande läroverksstadga förefintliga böra införas med avseende å sådana elever, som gång efter annan tillbringa två år i klasserna och därigenom ådagalägga sin oförmåga att tillgodogöra sig undervisningen. Det kan enligt utskottets mening rent av ifrågasättas om ej ett dylikt förhållande bör vara giltigt skäl för att sådana elever skiljas från läroverket.»

Detta äro vi ense om. Detsamma gäller talet i fortsättningen om att det bör finnas möjligheter till undantag i sådana fall, där särskilda förhållanden föreligga — en elev kan ha varit sjuk under en stor del av ett läsår och därigenom blivit tvungen att sitta kvar utan att annars vara bekajad med oförmåga att följa undervisningen i det hela, och i sådant fall bör man givetvis tolerera kvarsittningen. I andra fall borde däremot elever avvisas, om de visa sig klass efter klass behöva sitta kvar.

Sedan tillägger emellertid utskottet följande: »Utskottet vill jämväl — utan att till denna fråga nu taga ställning — framhålla, att inom utskottet framförts tanken på att genom uttagande av högre termins- och andra avgifter till läroverket av sådana elever, som upprepade gånger bliva kvarsittare, söka ernå en viss spärr på detta område.» Visserligen förklarar utskottet, att det icke vill taga ställning till denna tanke, men det talar om att den blivit fram-

Anslag till allmänna läroverken. (Forts.)

kastad, och den framföres således såsom en av de punkter, som böra tagas i övervägande vid en utredning. Jag anser för min del, liksom herr Danielsson, som också är reservant och förmodligen kommer att taga upp saken i andra kammaren, att detta strider emot en tidsenlig uppfattning av sociala plikter och förhållanden. Vi anse att om man skall införa ett system, varigenom eleverna få sitta kvar, ifall de betala mera, så inför man den principen, att folk som annars icke äro kvalificerade för högre undervisning skulle få köpa sig till rätten att sitta kvar, om de ha råd till det, under det att de fattiga skulle få gå sin väg. Vi anse att de okvalificerade lärjungarna böra få gå sin väg allesammans. Rika och fattiga böra behandlas fullkomligt lika. Det är högst odemokratiskt och antisocialt att skapa just en ekonomisk spärr i detta avseende. En spärr av det slag, som det här talas om, bör finnas för alla, och man bör icke ordna det så, att man särskilt gynnar de förmögna med privilegiet att få hålla sina för studier obekväma barn kvar vid läroverken såsom kvarsittare klass efter klass, under det att man avvisar de fattiga, som icke ha råd till en sådan utgift.

Vi reservanter ha ansett, att denna tanke bör från början utan vidare avvisas och att ur motiveringen alltså den nyss anförda, omstridda punkten bör utgå. Det var alltså för att motivera denna reservation, som jag nu närmast begärde ordet, och jag yrkar således bifall till min reservation, vari kräves att ovannämnda passus i utskottsutlåtandet skall utgå.

Herr Pauli: Herr talman! Debatten i kamrarna om åttonde huvudtiteln har ju det traditionella anseendet om sig, att den skall vara ganska vidlyftig. Jag förmodar därför att kammaren känt sig angenämt överraskad över att vi hunnit fram till punkt 115 i huvudtiteln utan att det uppstått något meningsutbyte och att det överhuvud taget finns så få reservationer och därmed incitament till tvister, som fallet är denna gång.

Det föreligger ju icke heller i punkten om provårsläroverken någon reservation, utan utskottet har där varit enhälligt. Det är i detta fall herr statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet, som fört saken på tal och önskat ändringar i utskottets ståndpunktstagande. Han framhöll att Kungl. Maj:t och utskottet äro helt överens i fråga om det allmänna önskemålet att möjligheterna att genomgå provår bli utvidgade. Och det finns helt säkert ingen, som har något att anmärka mot den skildring av de nu existerande svårigheterna i detta fall, som statsrådet gav. Vi äro också överens om att utvidga, i varje fall tills vidare, antalet platser för provårstjänstgöring vid de redan befintliga provårsläroverken. Det har däremot förvånat herr statsrådet, att utskottet icke gått med på den i sig själv mycket blygsamma begäran, som framstälts i propositionen om att man nu skulle inrätta *ett* nytt provårsläroverk. Tyvärr måste jag göra gällande, att det i viss mån är herr statsrådets egen skuld att utskottet kommit att förorda ett uppskov. Om förlägningsfrågan i denna stund hade varit alldeles klar, tror jag inte att något sådant uppskjutande hade ifrågasatts. Men det förhåller sig nog så, när det rör sig om förläggning av en offentlig anstalt till Stockholm eller till någon plats i landsorten, att det här i riksdagen och i dess utskott lätt uppstår en viss spänning, som inte alltid är så lätt att bemästra. Detta är alldeles särskilt förhållandet, när det rör Norrland, där man har vissa önskemål på en del kulturområden, som man ännu icke anser sig ha fått tillfredsställda.

Visserligen är det så, som herr statsrådet nämnde, att det ligger i Kungl. Maj:ts hand att avgöra förläggningen. Men det verkar dock som om herr statsrådet hade gjort en gest åt riksdagen, som om riksdagen skulle ha fått något slags påstötning att yttra sig i frågan. Departementschefen säger direkt ut i

Anslag till allmänna läroverken. (Forts.)

propositionen, att »vad förläggningen av den nya anstalten beträffar, är jag icke beredd att i detta sammanhang taga slutlig ställning till överstyrelsens förslag om dess anknytning till högre allmänna läroverket i Bromma. Ange- lägenheten av att Norrland, som nu icke äger någon provårsanstalt, erhåller tillgång till en sådan motiverar enligt min mening en närmare undersökning av möjligheterna att trots de av överstyrelsen framförda betänkligheterna förlägga den nya anstalten till något Norrlandsläroverk, som befinnes ur olika synpunkter lämpligt för detta ändamål. Det torde få ankomma på Kungl. Maj:t att med ledning av resultatet av dessa ytterligare överbägganden fatta beslut i ämnet.»

Vi uppfattade icke saken så i statsutskottet, att vi ålade oss någon skyldighet att yttra oss i denna lilla tvist om huruvida provårsläroverket bör förläggas till Stockholm eller till Norrland. Det fanns för övrigt i den diskussion om saken, som där ägde rum, mycket skilda ståndpunkter. Man kan ju inte förneka att det rent sakligt sett, alltså ur provårsutbildningens egen synpunkt, finns mycket starka skäl som tala för överstyrelsens uppfattning, bland annat att man vid Stockholmsläroverken i regel, tack vare den konkurrens som äger rum om platserna, har en sådan relativt väl kvalificerad lärarkår, som måste finnas vid ett provårsläroverk, medan man har svårare att få garantier i detta avseende när det gäller ett avlägset landsortsläroverk. Å andra sidan kan det invändas, att här i Stockholm redan finnas flera provårsläroverk, medan det inte finns något i Norrland. Vi ha inte velat yttra oss om den saken, men det ansågs i utskottet, att eftersom statsrådet själv hade pekat på behovet av en närmare utredning, förelåg ingen större möjlighet för att denna sak skulle avgöras i en hast. Därför föll utskottet, om jag så får uttrycka mig, för frestelsen att göra denna besparing på årets budget. Jag vill emellertid tillägga, att jag för min del livligt delar den förväntan, att saken skall vara fullt mogen för ett avgörande nästa år och att uppskovet alltså under alla förhållanden inte blir långvarigt.

När det sedan gäller provårsarvodena, kan man naturligtvis använda det allmänna resonemang, som statsrådet anförde, att det är fråga om biinkomster och att det är bättre att spara på sådana än på huvudinkomsterna. Men vi ha i utskottet inte kunnat dela denna uppfattning, särskilt inte i fråga om föreståndararvodena. Storleken av dessa föreståndararvoden bestämdes för mycket länge sedan och har under långa tider ansetts vara alldeles otillräcklig för de synnerligen krävande och allt mera växande uppgifter, som åligga föreståndarna vid provårsläroverk. Detta har också i olika sammanhang framhållits. Det syntes oss därför synnerligen olämpligt, för att inte säga både orättvist och sakligt oriktigt, att företa en så stark reducering av dessa arvoden som i propositionen ifrågasatts, nämligen med en hel tredjedel. Vi tyckte, att man lättare skulle kunna vara med om en prutning på handledararvodena, men att det var alla skäl att hålla uppe föreståndararvodena och, så långt det gick, de övriga provårsarvodena. Vi ha därför kompromissat ihop denna sak på det sätt, som kammaren här finner. Det kan inte hjälpas att den åsyftade besparingen därmed har något minskats. Vi ha ansett, att man för provår- utbildningens egen skull inte kunde acceptera dessa reduktioner. Just det in- tresse för provårutbildningen, som statsrådet har förklarat sig hysa och som vi också hysa, är anledningen till att vi tillåtit oss denna modifikation av Kungl. Maj:ts förslag, en modifikation som jag tror att man på fackmanna- håll kan finna ett mycket starkt stöd för. Medan vi alltså i detta senare fall hoppas att den anordning, som utskottet förordar, skall stå sig, så har jag be- träffande den nya provårsanstalten velat framhålla, att jag för min del hop- pas, att det är ett uppskov på kortast möjliga tid, alltså endast till nästa år.

Anslag till allmänna läroverken. (Forts.)

Vad beträffar det andra moment i denna punkt, som särskilt berördes av herr Bergman, så förstår jag inte, varför vi skola behöva ta upp någon debatt i kammaren om den saken. I korthet förhåller det sig så, att utskottet har velat visa på det lämpliga i att överväga åtgärder att begränsa den rätt till kvarsittning i klasserna, som för närvarande praktiskt taget är obegränsad. En bekant kåsör utgav här om året en bok med namnet »Två år i varje klass». Jag känner inte närmare till denna litterära produkt och vet inte heller, huruvida kåsören i fråga lyckades fullfölja konststycket att sitta två år i varje klass, men om han hade velat göra det, så hade inte det nuvarande systemet hindrat honom. Kvarsittning är någonting som bör tillståndjas en och annan gång, om jag så får säga. Det kan finnas fullt legitima skäl. Kvarsittningen kan bero på sjukdom, som herr Bergman nämnde, den kan betingas av ojämnheter i den intellektuella utvecklingen, som göra att tempot blir olika under olika tider o. s. v. Men det kroniska kvarsittandet är ett oting. Vi ha menat, att om det upprepas gång på gång och vederbörande därmed har ådagalagt sin otjänlighet för studier, så borde det kunna vara en orsak till hans avkoppling från läroverket.

Dessutom har utskottet omnämnt, att det under debatten inom utskottet har framkastats en tanke, att man eventuellt genom uttagandet av högre avgifter också skulle kunna i viss mån avskräcka från upprepat kvarsitteri. Jag vill fästa kammarens uppmärksamhet på att vi redan sedan långt tillbaka ha det så inrättat, att om en elev sitter kvar, får han icke åtnjuta de möjligheter till reduktion av terminsavgiften, som annars finnas. Redan nu finns det alltså en viss ekonomisk bötesmekanism beträffande dessa kvarsittare. Utskottet har också uttryckligen sagt, att det inte på något positivt sätt framlägger ett sådant förslag. Vi ha uttryckligen nämnt, att vi inte tagit ståndpunkt till tanken. Att herr Bergman kunnat uppröras över att vi överhuvud taget vågat nämna detta som ett diskussionsuppdrag, finner jag en smula förvånande.

Likaså finner jag det förvånande, att herr Bergman anlägger synpunkter av socialt patos på en sådan sak. Vi äro alla intresserade av att demokratiska principer följas vid öppnandet av möjligheter till utbildning vid våra läroanstalter. Rätt till sådan utbildning bör finnas för alla, oavsett ekonomiska och sociala skillnader. Men jag tycker det skulle vara litet svårt att få det rätta darret på stämman, när man proklamerar: rätt till kvarsittning bör finnas för alla, oberoende av ekonomiska differenser! Snarast gör man väl folk en tjänst genom att på olika sätt framhäva det betänkliga i att pressa fram mindre begåvade barn genom klasserna.

Jag skall inte närmare uppehålla mig vid denna sak. Det är i själva verket en tvist om påvens skägg, eftersom det rör sig om en punkt i motiveringen, som endast intar en underordnad plats i förhållande till övriga anförda synpunkter.

Jag ber, herr talman, att med hänvisning till vad jag nu har anfört få yrka bifall till utskottets hemställan i den ifrågavarande punkten.

Herr statsrådet **Bagge**: Ja, herr talman, det var egentligen två skäl den föregående ärade talaren angav för att kammaren borde följa utskottet och inte Kungl. Maj:t i den sak vi ha talat om. Det ena var, att det inte finns någon reservation till utskottets utlåtande. Till det får jag väl svara med det gamla ordet: interdum dormitat ipse Homeros — det kan hända att till och med själva statsutskottet inslumrar någon gång. Det förefaller mig alltså som om det vore anledning för kammarens ledamöter att försöka bilda sig en egen mening om denna sak och inte bara följa utskottet.

Det andra skälet tycker jag inte är mycket mera bärkraftigt. Herr Pauli

Anslag till allmänna läroverken. (Forts.)

sade, att det var statsrådets egen skuld, att utskottet överhuvud taget kom på den här idén, därför att statsrådet i sitt yttrande hade talat om att frågan om förläggningen behöfve närmare utredas. Då hade han ju inviterat riksdagen att lägga sig i den saken, och då borde inte riksdagen besluta om den förrän frågan om förläggningen var klar. — Nej, herr Pauli, saken ligger till på ett annat sätt, som herr Pauli lätt kan uppmärksamma. Anledningen till att jag gjorde detta uttalande var, att skolöverstyrelsen hade kommit fram med ett förslag om förläggning av provårsläroverket till Bromma och att jag för min del ansåg det så viktigt att se till om en sådan institution möjligen kunde förläggas till Norrland, att jag först ville undersöka den frågan, innan jag band mig vid Bromma.

Således äro vi ense om att förläggningen av denna anstalt är någonting som faller under Kungl. Maj:ts bestämmanderätt. Vi veta, att utredningen inte tar mer än ett par veckor. I själva verket har skolöverstyrelsen redan fått anmanning att göra en sådan utredning, och den är snart klar. Vi se sålunda, att utskottets förslag inte betyder någonting annat än en fördröjning av denna viktiga sak under ett år. Vad skall det tjäna till överhuvud taget? Jag skulle vilja fråga kammaren: om det misstags, som utskottet tycks ha begått i fråga om mina intentioner att för riksdagen nämna denna utredning, nu får ases undanröjt, skulle man då inte kunna ena sig om att gå på Kungl. Maj:ts förslag?

Vad så beträffar frågan om arvodena kan jag inte säga någonting annat än jag sade i mitt föregående anförande, nämligen att jag är fullt på det klara med att dessa arvoden äro tillbörliga. Vad man begär är en uppoffring av dessa lärare och föreståndare vid provårsanstalterna, en uppoffring som så många andra medborgare få underkasta sig i dessa tider. Det är en uppoffring, som jag inte tror kommer att inverka på provårsanstalternas effektivitet. Jag är övertygad om att dessa lärare och föreståndare komma att sköta sitt arbete lika effektivt oberoende av om man gör den ena eller den andra sänkningen i arvodena, i all synnerhet då det bara är fråga om ett provisorium. Denna sänkning är inte någonting, som skall gälla för framtiden.

Vad föreståndararvodena beträffar, tycker jag det är alldeles i sin ordning, att de äro ordentligt tilltagna. Att de skulle vara otillräckliga, är någonting som jag har svårt att tro på. Här i Stockholm åtminstone har föreståndaren vid provårsläroverk, om jag inte missminner mig, högre lön än en professor. Utan att alltför mycket överskatta professorernas uppgift här i samhället får man väl ändå säga, att det med hänsyn till utbildning och annat inte kan anses vara ett för lågt tilltaget arvode för en föreståndare vid ett provårsläroverk. Jag tycker det är riktigt att han skall ha ordentligt betalt, och jag säger än en gång, att sänkningen bara är tillfällig. Sänkningen medför ej någon oskäligen uppoffring, och inte heller behöver den vålla någon minskning av effektiviteten i vårt undervisningsväsende.

Herr Linnér: Herr talman! Då jag begärt ordet på denna punkt, är det för att i någon mån föra talan för dem, som hålla på att undergå universitetsutbildning eller ha undergått en sådan utbildning. Läget för dem är som bekant synnerligen bekymmersamt. Som kammaren väl vet, är majoriteten av dessa utan egna medel eller i varje fall utan tillräckliga medel för att bekosta sina universitetsstudier. För många av dem är det så, att kostnaderna för universitetsstudierna nu stigit så högt, att de icke kunna fullfölja sin utbildning till lektorskompetens. Kostnaderna stiga ständigt, åtminstone om jag dömer efter förhållandena i den stad, där jag är bosatt. Det blir således allt svårare för dem att kunna åstadkomma de nödiga medlen till dessa kostnader. Därtill kommer ju för de manliga, att de blivit ganska hårt betungade av inkallelser.

Anslag till allmänna läroverken. (Forts.)
som avbrutit deras studier, medfört ökade kostnader i räntor och sådant och dessutom förlängt själva studietiden.

Under sådana förhållanden förefaller det mig, som om det vore klokt att för denna värdefulla grupp av medborgare vara försiktig, då det gäller deras framtid. Såvitt jag fattat utskottets utlåtande rätt, kommer detta oundvikligen att för en del personer, som ha lärarutbildning men sakna förmåga att förvärva sig provårskompetens, ytterligare skjuta detta stadium av utbildningen framåt i tiden. Det blir således på det sättet, att antingen få de taga förordnanden utan att ha sådan kompetens, eller också få de, som herr statsrådet sade, gå arbetslösa.

Jag frågar mig då: är det verkligen klokt och rätt att vidtaga en sådan åtgärd för en så ytterst obetydlig besparing, som det här tycks gälla? När man här hört utskottets talesman och jämför vad han anfört med herr statsrådets yttrande, får man närmast det intrycket att utskottets ståndpunktstagande beträffande provårsläroverket måhända kommit till i något förhastande. Man har trots att det inte gör så förfärligt mycket, om man skjuter på saken ett år. Det har stått olika meningar mot varandra rörande förlaggingen av läroverket, och den frågan ville man icke eller hade man inte tid att lösa inom utskottet, och så smickrade man ihop en utskottskompromiss. Men denna utskottskompromiss går otvivelaktigt ut över en icke obetydlig grupp av människor, som för närvarande har det verkligt svårt.

I det läge, saken nu har, tror jag inte att det finns någon annan möjlighet, om man hyser den uppfattning som jag har, än att yrka bifall till Kungl. Maj:ts proposition. Jag ser ingen utväg att nu ge mig in på frågan om arvodet för provårsföreståndarna, utan jag stannar vid att på grund av dessa skäl vädja till kammaren att följa Kungl. Maj:ts förslag. Jag tillåter mig således, herr talman, att yrka bifall till Kungl. Maj:ts proposition i fråga om provårsläroverket.

I herr Linnérs yttrande instämde herrar *Herlitz, Norman, Axel Ivar Anderson, Elmgren, Ekströmer, Andrén, Gabrielsson, Sven Larsson, Caap* och *Sandegård*.

Herr Bergman: Herr talman! Med anledning av det sist hållna anförandet, vari herr Linnér påpekat vikten av att inte försvåra möjligheten till framkomst på den valda levnadsbanan för dem, som nu av åtskilliga anledningar ha haft svårt att få gå igenom provår och som kanske dessutom bliva fördröjda genom militärtjänst o. s. v., ber jag att få förklara, att det är en sak som vi alla till alla delar behjarta.

Jag skulle vilja hemställa till herr statsrådet att han i det syftet, i stället för att nu omedelbart upprätta ett nytt provårsläroverk, måtte föreslå Kungl. Maj:t att använda den dispensrätt, som ju i åtskilliga fall förekommer. Det finns många läraraspiranter, som äro väl kvalificerade och även ha undervisningsmeriter, men som trots sin obestriddliga sakliga kompetens inte haft tillfälle att få förvärva formell kompetens genom provårskursen och som kanske ytterligare skulle få vänta i årtal. När dessa nu på grund av de rådande förhållandena råkat i en sådan svår belägenhet, menar jag att det väl inte vore otänkbart att använda rätten att meddela de mest förtjänta av dessa dispens från provåret, så att de därigenom kunde förklaras även formellt kompetenta att söka och inneha ordinarie platser vid läroverken. Därigenom skulle man undanröja en del av dessa svårigheter. Under sådana speciellt vanskliga tider, som vi nu befinna oss i, vore det en bättre utväg än den vidlyftiga apparaten med ett nytt provårsläroverk.

Anslag till allmänna läroverken. (Forts.)

Jag vill erinra om att det under vissa perioder förekommit situationer, då det varit lärarebrist. Man gav då dispens till och med åt sådana som inte ens hade avlagt alla vederbörliga examina vid universiteten. Icke få av dem som på det sättet genom dispens blevo ordinarie vid läroverken skötte sig alldeles utmärkt, och åtskilliga kommo att räknas bland de allra bästa lärare vi haft vid våra läroverk. Jag skulle kunna anföra flera exempel härpå. Man får inte heller fästa alltför stort avseende vid den fulländning provårsinstitutionen skall bibringa. Naturligtvis är den högst önskvärd och nyttig — och den behöves nog även förbättras — men vid tillfällen då det finns särskilda skäl, såsom just nu, kan man enligt min mening mycket väl i många fall begagna dispensrätten.

Sedan måste jag ett ögonblick återkomma till frågan om kvarsittningen. Där uppträdde ju herr Pauli såsom utskottsmajoritetens försvarare, men det var en för honom ganska genant situation. Vi känna alla det sociala intresse, som besjälar herr Pauli, och jag har mycket svårt att tänka mig, att han principiellt kan ha någonting emot den sociala synpunkt, som jag gjorde gällande, att det även på detta område bör råda likhet för alla, för både fattiga och rika, och att man inte skall privilegiera de senare.

Herr Pauli försökte göra min framställning misstänkt genom att antyda, att jag skulle vara någon sorts advokat för »den demokratiska rättighet», som han kallade »rätten till kvarsittning». Detta är renodlad demagogi, herr Pauli. Jag vill ju att kvarsittarna skola avvisas, sedan de visat sig oförmögna till att följa undervisningen. Det är väl inte att »försvara rätten till kvarsittning»! Det enda jag har uppträtt emot är att de som ha förmögna föräldrar skola kunna köpa sig till rätten att få sitta kvar hur mycket som helst, under det att de fattiga skola avvisas. Alla skola avvisas, som tydligt visat sig icke kvalificerade för undervisningen. Det är herr Pauli som försvarar rätten till kvarsittning och det just för den ekonomiska överklassen.

Jag upprepar alltså mitt yrkande om bifall till utskottets förslag i övrigt men i denna speciella punkt i motiveringen bifall till den av mig avgivna reservationen.

Herr statsrådet **Bagge**: Jag vill bara meddela, att sådana dispenser, som herr Bergman talade om, för närvarande förekomma i den allra största utsträckning och i så stor utsträckning som är möjlig, rimlig och tillräddig. Men det räcker inte.

Herr **Pauli**: Herr talman! Jag skall inte förlänga debatten med herr Bergman angående kvarsittningen. Den särskilda passus i utskottets utlåtande, som han har berört, har redan figurerat tillräckligt här i diskussionen, och jag tycker vi skulle kunna nedlägga vapnen på den punkten. Det spelar ingen större roll, huruvida satsen i fråga står kvar i utskottets utlåtande eller ej.

Beträffande utvidgandet av möjligheterna att gå provår vill jag ytterligare understryka, att på den punkten finnes inte någon skillnad mellan statsrådet och utskottet i fråga om framhållandet av det önskvärda i en sådan utvidgning. Vi äro med på allt vad statsrådet och skolöverstyrelsen här kunna hitta på för att utnyttja de nuvarande möjligheterna — genom att giva rättighet att genomgå provår på en termin, genom att plocka in i de nuvarande provårsläroverken så många, som rimligen och försvarligen kunna få plats där. Och jag har också uttalat den förhoppningen, att det nya provårsläroverket skall komma så fort som möjligt. Även om *en* ny provårsanstalt inrättas, så kunna vi ju dock inte framställa detta såsom vad man med ett gammalt oegentligt uttryck kallar »den springande punkten» i den här frågan. Ett behov av ytterligare utbildningsmöjligheter kommer att finnas kvar även sedan ett sådant läroverk har inrättats. Men jag vill framhålla, att när man, som herr Linnér

Anslag till allmänna läroverken. (Forts.)

nu, understödjer kravet på att förkasta utskottets förslag och bifalla Kungl. Maj:ts proposition, så kan man riskera att i avslaget dra med även de övriga saker, som här ha diskuterats. Ett bifall till Kungl. Maj:t i fråga om provårsläroverket skulle kanske kunna uppfattas som ett bifall till Kungl. Maj:t också i fråga om provårsarvodena, även om herr Linnér inte alls avsett något sådant. Jag tror, att det skulle väcka synnerligen blandade känslor inom de kretsar, som herr Linnér ömmade för, och vilkas bekymmer också jag har den allra största förståelse för — samt dessutom inom provårsläroverken — i fall riksdagen nu följde Kungl. Maj:t i fråga om dessa arvoden. Det är inte så, herr talman, att de kunna, som statsrådet tycktes vilja göra gällande, jämsställas med bisyssloarvodena av vanlig art. Som »bisyssla» bör man ju betrakta sådant, som en person frivilligt åtager sig vid sidan av sitt egentliga arbete för att skaffa sig en extra inkomst. De åligganden, som det här är fråga om för provårsföreståndare och för provårslärare, äro sådana, som de inte kunna fransäga sig. De äro under alla förhållanden skyldiga att utföra dessa mycket maktpåliggande och just för lärarbetet påfrestande uppdrag. Staten kommer här och säger: vi minska nu ganska kännbart på de små arvoden, som sedan länge ha varit fastställda, och öka samtidigt arbetsbördan för provårsläroverken! Jag kan inte beröra denna sak med en sådan lätt touche som herr statsrådet tycks vilja göra, och jag tror inte heller, att man ser på saken på det sättet vid läroverken. Så t. ex. framhöllo 1936 års lärarutbildningsakkunniga — det är alltså flera år sedan — om föreståndarearvodena, att de redan då ansågos »oskäligt låga». Jag citerade dessa ord efter referatet i herr Arnemarks motion. Om så var förhållandet då, undrar jag vad man skulle ha sagt om de arvoden, som statsrådet nu föreslår.

Det är tydligt att man gör de unga lärareaspiranterna en otjänst, om man tar Kungl. Maj:ts förslag i dess helhet sådant det föreligger, eftersom man därigenom försämrar ställningen för lärarna vid provårsläroverken. Ett uppskov på ett år med den nya provårsanstalten är inte en sak av den vikt, att det utgör skäl att förkasta utskottets förslag, till vilket jag fortfarande, herr talman, ber att få yrka bifall.

Sedan överläggningen ansetts härmed slutad, yttrade herr talmannen, att, utom beträffande motiveringen, vartill han ville återkomma efteråt, hade i avseende på den under behandling varande punkten endast yrkats, att vad utskottet hemställt skulle bifallas.

På gjord proposition bifölls utskottets hemställan.

Vidkommande motiveringen, fortsatte herr talmannen, hade särskilda yrkanden framställt dels beträffande utskottets yttrande under rubriken »Arvoden och särskilda ersättningar, bestämda av Kungl. Maj:t», dels ock rörande utskottets yttrande under rubriken »Särskilda besparingsåtgärder».

I fråga om den förra delen av motiveringen, yttrade nu vidare herr talmannen, hade yrkats dels att utskottets yttrande skulle godkännas i berörda del, dels ock, av herr Linnér, att nämnda del av motiveringen skulle godkännas med den ändring, som föranleddes av bifall till Kungl. Maj:ts förslag om inrättande av ett nytt provårsläroverk.

Därefter gjorde herr talmannen propositioner enligt dessa båda yrkanden och förklarade sig finna propositionen på godkännande av utskottets yttrande i nu förevarande del vara med övervägande ja besvarad.

Herr Linnér begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Anslag till allmänna läroverken. (Forts.)

Den, som beträffande motiveringen i statsutskottets utlåtande nr 8 punkten 115 godkänner utskottets yttrande under rubriken »Arvoden och särskilda ersättningar, bestämda av Kungl. Maj:t», röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, godkännes nämnda del av motiveringen med den ändring, som föranledes av bifall till herr Linnérs i ämnet gjorda yrkande.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo upplästs, verkställdes omröstningen på det sätt, att efter särskilda uppmaningar av herr talmannen först de ledamöter, som ville rösta för ja-propositionen, och därefter de ledamöter, som ville rösta för nej-propositionen, reste sig från sina platser; och befanns därvid, att flertalet röstade för nej-propositionen.

Sedermera gjorde herr talmannen propositioner, först på godkännande av utskottets yttrande under rubriken »Särskilda besparingsåtgärder» samt vidare därpå att utskottets yttrande i nämnda del skulle godkännas med den ändring, som förordats i den av herr Bergman vid punkten avgivna reservationen; och förklarade herr talmannen, efter att hava upprepat propositionen på godkännande av utskottets yttrande i angivna del, sig anse denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Bergman* begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som beträffande motiveringen i statsutskottets utlåtande nr 8 punkten 115 godkänner utskottets yttrande under rubriken »Särskilda besparingsåtgärder», röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, godkännes utskottets yttrande i nämnda del med den ändring, som förordats i den av herr Bergman vid punkten avgivna reservationen.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo upplästs, verkställdes omröstningen på det sätt, att efter särskilda uppmaningar av herr talmannen först de ledamöter, som ville rösta för ja-propositionen, och därefter de ledamöter, som ville rösta för nej-propositionen, reste sig från sina platser; och befanns därvid, att flertalet röstade för ja-propositionen.

Punkterna 116—124.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 125.

Lades till handlingarna.

Punkten 126.

Kungl. Maj:t hade föreslagit riksdagen att till Privatläroverk: Bidrag till Högländsskolan i Stockholm för budgetåret 1941/42 anvisa ett anslag av 5,000 kronor.

Ang. statsbidrag till vissa privatläroverk.

Ang. statsbidrag till vissa privatläroverk. (Forts.)

I samband härmed hade utskottet till behandling förehåft en inom första kammaren av herr *R. Lindström* väckt motion (I: 143), vari hemställets, att riksdagen måtte besluta att för budgetåret 1941/42 bevilja Olofskolan i Stockholm ett anslag av 70,000 kronor.

Utskottet hade i den nu ifrågakvarande punkten anfört:

»Utskottet får till en början framhålla, att det enligt utskottets mening synes fullt befogat att inom vårt skolväsendes ram beredes rum för en pedagogisk försöksverksamhet, vilken arbetar efter i viss mån andra linjer och former än de allmänna läroverken, de kommunala mellanskolorna och de kommunala flickskolorna. Mest önskvärdt vore om en dylik verksamhet drevs under statlig eller kommunal ledning. Skulle detta emellertid av olika skäl — främst ekonomiska — icke låta sig göra, vill utskottet icke avvisa tanken på att ett med statsbidrag understött privatläroverk tager denna verksamhet om hand. En förutsättning för att staten i en eller annan form medverkar härvidlag torde emellertid böra vara, att en dylik försöksskola erhåller en sådan ekonomisk bärkraft att den kan hålla undervisningen på ett i alla avseenden tillfredsställande plan. Vidare bör en dylik skola icke hava någon exklusiv karaktär, utan i stort sett bygga på samma sociala underlag som landets övriga läroanstalter. Skolan torde härjämte i viss mån böra fylla en uppgift som pedagogisk studiecänstalt. Utskottet anser förevärande fråga vara av den betydelsefulla art, att det synes utskottet önskvärdt att 1940 års skolutredning till grundligt och allsidigt bedömande upptager ärendet i hela dess vidd.

Utskottet finner sig icke berett att innan spørsmålet sålunda blivit ingående utrett tillstyrka Kungl. Maj:ts förslag om beviljande av ett belopp av 5,000 kronor för understödande av Höglandsskolans verksamhet. Den i ärendet förebragta utredningen har icke övertygat utskottet om att Höglandsskolan genom tillerkännande åt densamma av nämnda bidrag skulle få de ekonomiska och pedagogiska förutsättningarna för att bliva en försöksskola av det slag utskottet finner önskvärd. De erfarenheter, som vunnits beträffande Olofskolan, torde icke tala för att den hittills från statsmakternas sida bedrivna understödslinjen är den riktiga. Utskottet ställer sig alltså avvisande till Kungl. Maj:ts ifrågakvarande förslag och kan ej heller tillstyrka bifall till det i motionen I: 143 framställda yrkandet om beviljande av anslag till Olofskolan för nästkommande budgetår.

Under återopande av vad utskottet sålunda anfört får utskottet hemställa,

- a) att riksdagen må avslå Kungl. Maj:ts ifrågakvarande förslag;
- b) att motionen I: 143 icke må av riksdagen bifallas.»

Reservationer hade avgivits:

1) av herrar *Johan Bernhard Johansson*, *Persson* i Falla och *Holmdahl*, vilka ansett, att utskottets yttrande bort hava den lydelse, reservationen visade, samt att utskottet bort hemställa,

- a) att riksdagen måtte, med bifall till Kungl. Maj:ts förslag, till Privatläroverk: Bidrag till Höglandsskolan i Stockholm för budgetåret 1941/42 anvisa ett anslag av 5,000 kronor;
- b) att motionen I: 143 icke måtte av riksdagen bifallas;

2) av herrar *Oscar Olsson*, *Pauli*, *Lindström* och *Ekströmer*, vilka ansett, att utskottets yttrande bort lyda så, som i denna reservation angivits, och avslutas med en hemställan,

- a) att riksdagen måtte, med bifall till Kungl. Maj:ts förslag, till Privatläroverk: Bidrag till Höglandsskolan i Stockholm för budgetåret 1941/42 anvisa ett anslag av 5,000 kronor;

Ang. statsbidrag till vissa privatläroverk. (Forts.)

b) att riksdagen måtte, i anledning av motionen I:143 och under iakttagande av vad utskottet förut under punkten anförde, till Privatläroverk: Bidrag till Olofskolan i Stockholm för budgetåret 1941/42 anvisa ett anslag av 10,000 kronor.

Herr statsrådet **Bagge**: Ja, herr talman, jag är ledsen att behöva även på denna punkt taga kammarens tid i anspråk, men jag skall inte bli långgrandig. Det gäller frågan om statsbidrag till de båda skolorna: Höglandsskolan och Olofskolan.

Vad Höglandsskolan beträffar så har Kungl. Maj:t föreslagit ett statsbidrag på 5,000 kronor, vilket majoriteten inom utskottet har avstyrkt. Beträffande Olofskolan har Kungl. Maj:t inte föreslagit något statsbidrag i år till denna skola, vilken förut haft ett statsbidrag på 10,000 kronor.

Vad beträffar Höglandsskolan — den ligger som bekant i Bromma — så är den en privat läroanstalt av samskoletyp, och den kom till för att fylla två olika ändamål. Det ena var det behov av skolundervisning, som förefanns i Bromma. Det andra var att försöka tjäna som en pedagogisk försöksskola. Den har funnits till nu i ett tiotal år och skall enligt beslut av Kungl. Maj:t år 1938 stå under skolöverstyrelsens inseende under läsåren 1938—41. Enligt Kungl. Maj:ts beslut den 12 juli 1940 medgavs, att avgångsbetyg från Höglandsskolan skulle under läsåren 1940—42 medföra normalskolekompetens, därvid vissa villkor uppställdes.

Skolan förfogar över egna lokaler. Den har haft bekymmer med sin ekonomi i så måtto, att det behöves 18,000 kronor för att det hela skall gå i lås. Skolöverstyrelsen har tillstyrkt ett belopp av 10,000 kronor, och Kungl. Maj:t har föreslagit 5,000. Det är detta, som utskottets majoritet inte har velat gå med på.

Såvitt jag har kunnat förstå, har utskottet huvudsakligen haft det skälet för sin uppfattning, att skolan inte är en försöksskola av det slag, som utskottet finner önskvärt. Men däremot har utskottet inte fäst sig vid ortens behov av undervisning av detta slag.

Det av mig förordade statsbidraget har motiverats inte endast av hänsyn till den pedagogiska försöksverksamhet, som där bedrives och som erhållit mycket goda vitsord från skolöverstyrelsens sida, utan för mig har det i minst lika hög grad varit ett skäl, att staten har ett finansiellt intresse av att i denna trakt bedrives en skolverksamhet av denna art. Herrarna torde veta, att Brommaläroverket är ett oerhört stort läroverk. Ja, man skulle kunna ifrågasätta, om det inte redan har gått utöver gränserna för vad som är det lämpligaste och bästa för ett läroverk. Det är ett av landets allra största läroverk, och ur statens synpunkt är det därför önskvärt och ekonomiskt fördelaktigt att understödja en läroanstalt, som kan övertaga en del av de elever, som annars skulle söka sig till Bromma läroverk. Det är bättre än att ytterligare utvidga detta senare.

Det anslag, som jag här förordat för Höglandsskolan, motsvarar ungefär lönen för en extralärare vid ett statligt läroverk, och det förefaller mig därför, som om det skulle kunna väl försvaras också under nuvarande förhållanden.

Inte heller kan ett anslag av den här storleksordningen och karaktären på något sätt föregripa den omprövning av frågan om anslag för pedagogisk försöksverksamhet, som kan komma att ske genom 1940 års skolutredning, vilken utskottet tyckes ha fäst sig vid. Däremot skulle det vara ägnat att öka möjligheterna för skolan att uppehålla sin ur flera synpunkter betydelsefulla och väl vitsordade verksamhet.

Detta om den saken. Vad Olofskolan beträffar så har den hittills haft ett

Ang. statsbidrag till vissa privatläroverk. (Forts.)
 statsanslag på 10,000 kronor till pedagogisk försöksverksamhet. Redan förra året ställde sig riksdagen tveksam till ett fortsatt anvisande av medel för ändamålet och uttalade sig för en undersökning rörande skolans betydelse för vårt skolväsen. Nu skulle jag kunna säga herrarna, att för min personliga del har jag synnerligen intresserat mig för den här sortens verksamhet. Jag tror, att ju mera vi byråkratisera vår skolverksamhet, desto nyttigare och nödvändigare är det att få in några initiativ utifrån. Det må kanske ibland förefalla en och annan litet besynnerligt. Det hjälper inte, det är mycket bättre, att det kommer friska tag än att det hela stelnar till. Jag har sålunda ett stort intresse för sådan försöksverksamhet i och för sig. Jag har också haft intresse för denna skola. Jag vet, att där har nedlagts ett hängivet arbete under många år, och jag talade med vederbörande förra våren om hur man skulle bära sig åt med denna sak. Det är nämligen på det sättet, att elevantalet har gått ned katastrofalt för denna skola. Hösten 1937 var det 188, hösten 1940 var det 114. Då sade styrelsen: det kan inte gå med mindre än att vi få icke endast 10,000 kronor utan ett väsentligt ökat anslag, ett anslag som man preciserade i sin framställning till 70,000 kronor. Jag fick då saken för tillfället uppklarad så att skolan fick ytterligare 50,000 kronor av lotterimedel för att den skulle kunna, om så befundes nödvändigt vid denna undersökning av skolöverstyrelsen, avveckla sin verksamhet. Föregående år hade den fått av arvsfondsmedel 30,000 eller 40,000 kronor.

Sålunda, vi ha inte på något sätt missgynnat Olofskolan, utan vi ha sökt på allt sätt att klara den. Emellertid begärde riksdagen som sagt, att man skulle se närmare på den här saken — vilket ju enligt min mening inte alls är underligt, så som lärjungeantalet gått ner. Skolöverstyrelsen fann vid sin inspektion, att den ej kunde tillstyrka något statsbidrag vidare till Olofskolan. Detta beroende därpå, att skolöverstyrelsen fann, att man inte hade uppnått de resultat, som voro rimliga och önskvärda. Dessutom hade man funnit, att framtiden var i hög grad dubiös, att det var mycket svårt att se hur man skulle kunna klara skolan för framtiden utan så stora tillsatser av offentliga medel, att jag tror, att även den, som är intresserad för sådana här saker, måste säga sig, att man blir tveksam.

Detta var sålunda anledningen till att jag inte förordat något statsbidrag i år för Olofskolan, och kammarens ledamöter torde finna, att detta är en ganska rimlig ståndpunkt. Jag kan inte förstå, att så som saken ligger till staten bör engagera sig vidare i denna skolverksamhet, utan den får väl avvecklas, för den händelse man ej kan få några enskilda medel av människor, som intressera sig för denna sak, vilket jag dock knappast tror är möjligt.

Herr Olsson, Oscar: Herr talman! »Kontakt med Amerika» heter en bok, som på de sista månaderna har utgivits av ett par svenska vetenskapsidkare, som enligt allas uppfattning äro synnerligen väl insatta i svenskt samhällsliv och även i svenska skolförhållanden. Där påpekas utan vidare den låga standarden hos svenska skolor jämförda inte bara med amerikanska utan också med andra större länders skolor — den nivå, på vilken svenska skolan i jämförelse med dem har kommit under de båda senaste årtiondena.

Statsrådet talade nu om skolans alltmera växande byråkratisering, och det är denna, som också av dessa författare uppvisas vara anledningen till att den svenska skolan sjunkit ned från den nivå den förut intagit. Det är egentligen ganska naturligt, att Sverige på det sättet har råkat på efterkälken, då skolan här i Sverige inte har varit ordentligt med i den moderna pedagogiska diskussionen förr än statsrådet hade sitt anförande till statsrådsprotokollet, när den stora skolkommittén tillsattes.

Ang. statsbidrag till vissa privatläroverk. (Forts.)

Nivån har inte sjunkit på det sättet, att icke svenska skolbarn på examensdagen *kunna* mera än skolbarnen i andra länder, d. v. s. i fråga om att svara på frågor. Där bibehåller svenska skolan fortfarande sin höga nivå. Men när det sedan blir fråga om hur dessa skolkunskaper skola kunna stödja dem i levande livet, då svarar det resultatet inte mot resultaten av skolor i andra länder. Ja, man skulle kunna säga, att skolans slutmål i dessa länder, som ha gått förbi Sverige, är precis vad nuvarande ecklesiastikministern önskade i sin diktamen till statsrådsprotokollet. »Det bör inte gälla att göra lärjungarna till mångkunniga lärda i smått utan till handlingsdugliga människor.» Det är mot den bakgrunden vi skola se statsutskottets utlåtande i dag.

Det finnes en annan anledning till skolans tillbakagång i Sverige jämfört med andra länder, vilken herr och fru Myrdal ha uppgivit, och till den ger kammaren egentligen nu en lysande illustration. Orsaken är, säga de, att här i Sverige äro de tongivande människorna, politikerna o. s. v., inte intresserade av skolundervisningen, hur mycket de än äro intresserade av skoladministration och skolorganisation. Som sagt: illustrationen ger sig i bänkarna vid detta tillfälle, när skolarbetet skall diskuteras. Här i Sverige är det egentligen inga människor, som intressera sig för den problemställning, som borde vara den väsentliga i skoldebatterna, nämligen den: skola lärjungarna uppfostras i första hand till lydnamsmänniskor, till konkurrentmänniskor, eller till samsarbetsmänniskor? Är det någon av herrarna, som kanske förut har hört den frågeställningen? Det skulle i så fall mycket förvåna mig.

I samband med den frågeställningen står också den, som naturligtvis också statsrådet varit inne på i sin diktamen: skall skolan uppfostra till självverksamhet och initiativkraft hos lärjungarna, eller till beroende och passivitet hos dem? När det gäller den svenska skolan, är man inte i tvekan om i vilken riktning den fortfarande går i det fallet.

Det är som sagt från den synpunkten jag anser, att statsutskottets utlåtande här skall ses, när det gäller de två skolor det är fråga om. Statsrådet var något inne på statsutskottets synpunkter, ehuru inte med den skärpa jag hade väntat, när det gällde Högländsskolan. Där tror jag det behöves sägas ifrån gentemot statsutskottets synpunkter på ett ganska ordentligt sätt. Statsutskottet förnekar inte, att statsrådet har rätt när det gäller Högländsskolan, som statsrådet direkt intresserar sig för. Detta faller det inte statsutskottet in att förneka, lika litet som statsutskottet tar parti mot Olofskolan och dess principer. Statsutskottet säger: sådana skolor behövas, men statsutskottet säger också: sådana skolor skola helst vara statsskolor eller kommunala skolor eller, om det är för dyrt, privatskolor av den art, att de kunna taga emot elever från alla hem, även från fattiga hem. Ja, det bör så vara, herr talman, det *bör* så vara. Men under den tid vi vänta på att man skall komma dithän — vad då? Jo, då skall man taga anslagen från sådana skolor av det slaget, som redan finnas. Man skall alltså inte giva anslag till sådana skolor, vars värde man erkänner!

Man har väl rätt, om någonsin, att kalla detta för byråkratiska synpunkter på skolväsendet.

Man har också sagt en annan sak i statsutskottets utlåtande, som kunde verka rätt så komisk, om den inte vore en så allvarlig sak. Man har sagt, att det är ju ingen som kan garantera — eller något i den vägen — att det inte går med Högländsskolan liksom med Olofskolan. Vad beror Olofskolans misär på? Statsutskottet är just inne på det. Jo därpå, att den är för fattig. Högländsskolan är ännu inte så fattig, att det är risk för skolans tillvaro, men det kan gå den vägen, säger statsutskottet. Ja, då har statsutskottet ju ansvar för att det går den vägen. Utskottet säger vidare: 5.000 kronor kan inte

Ang. statsbidrag till vissa privatläroverk. (Forts.)

göra varken till eller från för Höglandsskolan. Kunnade de inte? Det vet varje människa vad det betyder för en privat anstalt att få statens stöd, när det gäller att uppdriva medel på annat håll också för institutionen. Jag har sällan, ens när det gäller skolfrågor, i statsutskottet sett en ohållbarare motive-ring för det slut, till vilket utskottet har kommit.

Anledningen till att Olofskolan kommit i ett nödläge är skolans fattigdom. Skolöverstyrelsen har aldrig varit riktigt förtjust i Olofskolan. Jag har läst inspektionsberättelser om den förr än i dag. Det var på initiativ av förre ecklesiastikministern, som skolan först fick statsanslag, och de tillstyrkan-den, som skolöverstyrelsen sedan har givit, äro av den arten, att vice ordfö-randen på andra avdelningen i statsutskottet vid något tillfälle när jag ville stödja mig på att skolöverstyrelsen tillstyrkt anslag, sade: »Man kan tillstyrka på många sätt, och det ser faktiskt inte ut som om skolöverstyrelsen vore så värst angelägen om att skolan skulle få detta anslag.» Ja, så kan det gå till!

Emellertid fick under statsutskottsdebatten Olofskolan de allra amplaste vitsord från generaldirektören i skolöverstyrelsen, som ju inom statsutskottet kan se till, att skolöverstyrelsens synpunkter beaktas. Han gav synnerligen ampla lovord åt Olofskolans principer och även åt tillämpningen av de prin-ciperna, *så länge som Wallenbergska stiftelsens pengar räckte*. Det var först därefter, sedan skolan behövt vända sig till staten för att få anslag, eftersom skolan blivit så fattig, som de anmärkingar uppkommo, enligt generaldirek-tören, mot Olofskolan, vilka nu skola från skolöverstyrelsens och Kungl. Maj:ts sida verka fallande för Olofskolan.

Statsrådet hade rätt i, att det är ett starkt skäl för indragning av ansla-get, att elevantalet har sjunkit så som det har gjort. Visst är det det. Men detta sjunkande elevantal beror inte på att föräldrarna ha mistat förtroende för skolan. Det beror inte alls därpå, utan därpå, att skolan på grund av sin fattigdom har den första april varje år under de senaste åren måst uppsäga hela lärarkåren: därför, att den inte visste hur det skulle gå med skolans tillvaro under följande arbetsår. Och föräldrarna ha naturligt nog råkat i den största förlägenhet och förvirring, när de inte ha vetat om skolan kunde fortgå eller inte. Och detta särskilt i de lägre klasserna, där det gällde över-gång från Olofskolan till läroverken. Under sådana förhållanden är det ganska naturligt, att skolans elevantal på det sättet har sjunkit.

Men det finnes andra orsaker, som statsrådet vänligt nog endast antyde, men som skolöverstyrelsen visst icke har nöjt sig med att antyda utan lyck-ligtvis för skolan gått mycket grundligt in på. De orsakerna finnas i den inspektionsberättelse, som ett par undervisningsråd ha avgivit. Men de slut-satser, vartill man kommit, grunda sig i många väsentliga fall på rent *upp-diktade* uppgifter och ibland på annars rent *osanna* uppgifter. Det är ju rätt egendomligt, herr talman, att en riksdagsman här i debatten kan stå och säga något sådant. Och det skulle väl aldrig fallit en riksdagsman in att säga något sådant, om han inte omedelbart kunde lägga fram bevisen för kam-maren. Ty en riksdagsman, som inte det gör efter en sådan beskyllning mot ämbetsutövning under ämbetsmannansvar hos ett av landets förnämsta verk, en sådan riksdagsman skulle sannolikt vara politiskt dödsdömd.

I motion nr 143 i denna kammare har som bilaga intagits den berättelse, som Olofskolans kollegium avgivit över den företagna inspektionen. Det är att märka, herr talman, att kollegiet begärde inspektionskollegium som i stats-läroverken brukar följa efter inspektion. Varför man inte fick sådant är inte så lätt att säga. Vid något tillfälle har jag hört det skyllas på rektorns sjuk-dom, men den behövde inte ha hindrat lagfarten. Vid ett annat tillfälle har jag hört sägas, att när det gäller privatläroverk, har man inte brukat hålla

Ang. statsbidrag till vissa privatläroverk. (Forts.)

inspektionskollegium. Det är en ursäkt, som får gälla, vad den kan, och som nog inte gäller mycket, vilket herrarna finna, om ni ta del av vad kollegiet här har sagt.

Först och främst är det fråga om undervisningen på lågstadiet, de fyra förberedande klasserna och de två första klasserna, grundskolan i Olofskolan. I inspektionsberättelsen får man läsa, att vid grammatikundervisningen strävar man på lågstadiet till övermått att konkretisera företeelserna genom att låta barnen upprätta grammatiska lappkataloger av skilda slag. Så följer en kvasivetenskaplig utredning om nyttan härav, och det säges, att lapparnas olika färg snarare bidrar till att förvirra än att upplysa. Så kommer resultatet: högt upp i klasserna visa sig resultaten av denna vansinniga metod.

Denna metod finns inte i Olofskolan och har aldrig funnits där. Ett av de inspekterande undervisningsråden erinrade sig antagligen, att han för sex år sedan sett något liknande, och det gör han här ett nummer av. Jag har tagit reda på vad han såg då, och det understryker min uppfattning om den suddighet, med vilken han kommer ihåg och refererar. Det var en enstaka rent tillfällig anordning, som inte alls ingått i Olofskolans undervisningsmetoder och som var väl försvarad för det tillfället.

Vad har undervisningsrådet svarat härpå i den offentliga debatten? Ingenting annat än att det är en oväsentlig detalj. Detta har t. o. m. skrivits med blyerts i marginalen på det exemplar av berättelsen, som överlämnats till statsutskottet. Det är en oväsentlig detalj, när det påstås att högt uppe i klasserna lärjungarnas ytterliga osäkerhet på grund av *denna metod* på grundstadiet visar sig!

Det var den saken. Det är emellertid helt naturligt, att den icke kan vara huvudsaken, när det gäller denna inspektionsberättelse. Nu kommer jag till de väsentligare tingen, där framställningen i lika hög grad som i detta fall vilar på obestyckta eller direkt uppdiiktade uppgifter. Det gäller arbetsböckerna och arbetsskoleundervisningen i Olofskolan. Det säges utan vidare, att på det lägsta stadiet syssla eleverna under en geografilektion med att rita omslaget på sina arbetsböcker och så skriva av läroboken här och var. Ingen gör hela kursarbetet, utan de göra var sin del därav. Någon systematisk, översiktlig kursläsning kan inte medhinnas, och förhören förekomma så där emellanåt, *Under sin inspektion öppnade undervisningsråden inte en enda arbetsbok, och de åhörde inte ett enda geografiförhör av de lärare, som syssla med arbetsböcker.* Deras påstående är således helt uppdiiktat. — Om undervisningsråden försöka säga: Ja, men vi ha gjort fler inspektioner förr om åren — så blir min motfråga helt naturligt den: Gjordes de med samma omtanke och noggrannhet som den här? Men beviset för hur det ligger till i denna fråga är redan givet, både för gångna och för innevarande år, i en utställning, som Olofskolan haft under den senaste veckan.

I statsutskottet inträffade en rätt belysande episod, när den frågan kom under behandling. Där upprepade generaldirektören de beskyllningar mot arbetsböckerna, som undervisningsråden under ämbetsutövning gjort i sin berättelse. Han sade: Varje människa begriper ju, att med så mycket teckningar, som här skola utföras, så mycket målning o. s. v., kan inte arbetsboksmetoden ge ordentliga kunskaper. Jag hade framför mig tre delar av en arbetsbok från första klassen, över Finland, Norge och Danmark. Jag räckte över dem till generaldirektören och sade: Men detta då! Ja ja, sade han lugnande och överlägset, men detta är ju inte av samma elev, utan det är arbetsböcker av flera olika elever. Så mycket visste han om det material, som förelåg! Det var en och samma elev, och det var en arbetsbok i tre delar, som låg framför honom. Det fick han reda på, och det väckte verkligen

Ang. statsbidrag till vissa privatläroverk. (Forts.)
 någon uppmärksamhet i statsutskottet, när han på det sättet beslogs med att tala i en sak, som han absolut inte hade någon reda på, och tala med sådan auktoritet.

En av statsutskottets medlemmar hade strax förut sagt till mig: När vi skola döma mellan undervisningsråden, som ha handlat under ämbetsmannaansvar, och herr Oscar Olsson, är det tydligt, att vi måste följa undervisningsråden. — Jag vill säga, såsom ecklesiastikministern för en liten stund sedan sade här: Det är riksdagsmännens och även statsutskottsledamöternas skyldighet att ta reda på sakerna själva och handla efter egen övertygelse. Jag har haft för mig, att det i detta land är demokrati, som skall kontrollera byråkratien, och inte tvärtom. Det kan vara ett farligt tal i ett land, där ämbetsmännen åtnjuta ett sådant anseende, som de faktiskt göra här i Sverige och nog i allmänhet äro förtjänta av. Men det skall sägas ifrån, när missbruk på detta sätt förekommer.

Dessa arbetsböcker skulle utgöra tunna avskrifter av läroböckerna. Vad äro de? Läroböckerna ha 5—6 sidor om vederbörande land. Den del av denna arbetsbok, som behandlar Finland, har 150 sidor, medan Danmark och Norge få 60—70 sidor vardera. Inbillar sig någon, att detta kan vara »avskrifter» efter den tunna läroboken? Det är ju fullkomligt orimligt. Beträffande Finland kan man ju säga, att det är ganska ojämnt, att detta land får lika stort utrymme som Danmark och Norge tillsammans. Här komma vi in på uppfostringssynpunkterna, som statsrådet lyckligtvis också håller på i högre grad än på examenskunskaperna. Vad var anledningen till att Finland behandlades dubbelt så utförligt som t. ex. Norge och Danmark? Jo, det var finska kriget, som grep dessa tioåringar så, att de knappt ville lämna studiet av Finland.

Den arbetsbok över Finland, som det här var fråga om, innehöll bl. a. sex näringskartor beträffande livsmedels-, textil-, pappersindustrien o. s. v. och dessutom 36 sidor text om näringslivet. Den innehöll 14 sidor text om framstående män i Finland, som särskilt drogo till sig uppmärksamheten under gången och närvarande tid o. s. v. Men även arbetsböckerna över Norge och Danmark äro sådana, att en nationalekonom här i kammaren nyss sade till mig efter att ha sett igenom den ena: Sådant lär man sig minsann inte i läroböckerna. Nej, det är vad man inte gör! Det är andra metoder, som skapa självständighet och aktivitet. Här sitta eleverna inte och läsa 4—5 sidor i en lärobok, vilket undervisningsråden anse vara det enda riktiga, och bli sedan förhörda därpå, utan här läsa de hembygdsböcker, turistföreningens årsskrift, verkliga böcker, som intressera dem och som de kunna göra sina berättelser efter. Här i riksdagen ha från bondehåll åtskilliga gånger väckts motioner, vari hävdas, att det i läsning och skrivning göres för litet i skolorna. Här lära sig barnen att tycka om dessa ämnen, och de få skriva med tryckbokstäver, redan innan de behärska skrivstilen. Jag har låtit en del arbetsböcker av tioåringar gå runt här i kammaren. Jag har här en liten arbetsbok av en sjuåring om bibliska historien. Den visar, med vilket intresse han berättar ur bibliska historien vid sidan om sina teckningar. Det är helt naturligt, att man med denna metod åstadkommer den ordentliga färdighet i och glädje av svenska språkets skriftliga behandling, som riksdagen uttalade sig för, när motionerna därom förelägo.

Här gå också runt ett par arbetsböcker i biologi. Den riksdagsman, som satt vid sidan om generaldirektören, när denne i statsutskottet något trampade i klaveret, därför att han inte hade reda på vad arbetsböckerna innehöllo, gick följande dag upp till Olofskolan och tittade på arbetsböckerna. När jag sedan träffade honom, frågade jag: Nå, vad säger du? — Ja, men det är ju

Ang. statsbidrag till vissa privatläroverk. (Forts.)

utmärkt, sade han. — Voro de arbetsböcker, jag hade med mig, speciellt utvalda? frågade jag. — Nej, det fanns mycket bättre däruppe.

Detta är en viktig punkt, som är avgörande för skolöverstyrelsens och Kungl. Maj:ts ståndpunktstagande. De ha tydligen fått upplysningar i inspektionsberättelsen, vilka inte precis tjänade till upplysning utan snarare till förvilande.

Man har försökt att säga, att metoderna inte heller äro det väsentliga. Nej, men man kan begära, att en skolas metoder inte bakdantas i en offentlig ämbetsberättelse.

Denna inspektionsberättelse innehöll också något, som väckte hela svenska folkets uppmärksamhet, när den utkom. Man direkt förlöjlighade skolans arbetsmetoder och lärarkår genom att återge en skriftlig rapport till hemmet såsom typisk t. o. m. i uppläggning och ton för sådana rapporter. Denna rapport hade formen av ett personligt brev från en god vän till den lärare, som avgav den. *Den är fullkomligt enastående i de hundratals för att inte säga tusen rapporter, som gått från skolan till hemmen.* Vad tidningarna ägnade uppmärksamhet åt däri, sedan de hos skolöverstyrelsen tagit reda på inspektionsberättelsen, var särskilt inledningen: »X är — som han själv vet vid det här laget — en besvärlig krumelur, som det hittills visat sig omöjligt att få till något rejält skolarbete. Vänlighet och förståelse har inte hjälpt. Utlåtandet vid jullovet har haft samma resultat, som då man håller vatten på en gås.» Detta väckte uppmärksamhet. Det stod i inspektionsberättelsen, att de olika rapporterna självfallet skilja sig i fråga om innehåll, men till uppläggning och ton »synes oss den här föreliggande tämligen typisk». På grund av denna fullkomligt oriktiga uppgift, som undervisningsråden anmodats att bevisa genom att framlägga en sådan rapport till — vilket de gått bet på — dömdes skolan, i och med publicerandet av denna rapport, avgiven under ämbetsansvar!

Kollegiet har på det bestämdaste opponerat sig emot ett sådant påstående, och föräldrarna, som väl böra ha reda på dessa rapporter, vad säga de i sin till Kungl. Maj:t ingivna skrivelse därom? Jo, de säga helt enkelt, att rapporterna äro till alldeles utomordentlig hjälp för dem. De säga: »Föräldraföreningen kan icke underlåta att inlägga en bestämd gensaga mot detta oriktiga påstående. De skriftliga omdömen, som resp. lärare eller lärarinna utfärdar, äro synnerligen vederhäftiga och upplysande samt ge genom sin form och sitt innehåll en betydligt mera klar och koncis bild av lärjungens anlag, utveckling och arbetsresultat än det i läroverken och andra skolor praktiserade systemet med terminsbetyg.» Föräldrarna förklara sig vid barnens behandling i hemmen ha haft den allra största hjälp av dessa intyg, som förlöjlighats genom den oriktiga uppgiften av de undervisningsråd, som företagit inspektionen.

När det gäller saker och ting, som inte direkt kunna utsättas för felfinneri, utan där erkännande måste ges, sker detta på ett mycket underligt sätt. Det gäller ett område, där Olofskolan gjort en banbrytande gärning i svenskt skolviv, nämligen i fråga om de dramatiska föreställningar, som skolan — som här står — ägnar mycket utrymme. Det anses i alla moderna skolor vara synnerligen nyttigt med dramatiseringar och dramatiska föreställningar. Skillnaden här mellan Olofskolan och andra skolor är bara, att Olofskolans egna lärjungar från 7—8-årsåldern själva författa sina dramatiska spel, sångerna och melodierna i dem samt själva göra kulisserna. Detta kan bli epokgörande i svenskt skolviv, ty det visar, att barnen med sin dramatiska begåvning kunna åstadkomma någonting av värde i detta fall. Vad säger inspektionsberättelsen? Jo den säger: »Vi ha anledning tro, att skolan på detta område åstadkommer ett förtjänstfullt arbete av både undervisande och fostrande värde.» Undervisnings-

Ang. statsbidrag till vissa privatläroverk. (Forts.)

råden ha inte själva sett något sådant spel eller läst igenom något. Vidare säga de: »Å andra sidan torde den avsevärda tid, som ägnas åt denna sida av skolans verksamhet, i sin tur reducera möjligheterna för ett mera systematiskt och raskt fortskridande ämnesstudium.» Här ha vi ekklesiastikministerns motsätsställning mellan uppfostran och kursstudium. Det är ju inte tal om var skolöverstyrelsen lägger tyngdpunkten i det fallet. Det är inte precis på samma ställe som herr statsrådet gör i sin diktamen till statsrådsprotokollet.

Hur är det med den myckna tiden, som tas i anspråk? Ingen klass brukar uppföra mer än ett stycke i terminen, och kulissmålningen, som visst enligt skolöverstyrelsens inspektion skulle vara det väsentliga, tar, fast det är stora kulisser, aldrig mer än två—tre timmar, och detta arbete, märk väl, göres ofta på övertid efter skoldagen. Eleverna gå själva många gånger till skolan under fritiden för att göra dem färdiga. Det hade inte varit svårt för undervisningsråden att få reda på detta.

De anmärkningar, som skolöverstyrelsen vid denna inspektion betraktar som de väsentliga, gälla disciplinens bristfällighet och den för låga kunskapsnivån, särskilt på mellan- och högstadiet. Hur är det nu med denna disciplin, om vilken det har förts så mycket oväsen? Skolöverstyrelsen har påpekat, hur upprörande det är ställt med disciplinen i skolan. Dess inspektor, en allmänt aktad pedagog, som varit rektor vid Södermalms högre läroanstalt för flickor, säger mycket riktigt: »Man prövar svårligen en försöksskola genom att taga några stickprov på tillfälliga kunskapsmått.» Jag skulle vilja tillägga: och inte heller genom att ta några stickprov på upprörande disciplinbrott. Jag skall här referera de svåraste brotten, som vi fått redogörelse för i statsutskottet. Det alla värsta tycks ha gällt en gymnastiklektion, då eleverna kommo in utan att vara rustade för gymnastiken och höllo ett väsen, så att den stackars lärarinnan hade svårt att göra sig hörd o. s. v. Om man får reda på omständigheterna där, blir kanske förvåningen inte så stor. Gymnastiklärarinnan var ny och vikarierade för terminen. Detta hände i början av terminen och det var under *den första gymnastiklektionen inomhus*, som denna röra förekom. Det ser kanske litet olika ut då. Vidare påpekas, att vid en balloptikonföreställning utbröt ett formligt slagsmål mellan eleverna, så att det var svårt att göra sig hörd. *Det hör till saken, att detta slagsmål har vederbörande lärare inte reda på.* Med tanke på den fantasi, som undervisningsråden för övrigt ha använt vid uppgörandet av sina rapporter, får kanske läraren tillerkännas *något* vitsord. Så var det ett par tillfällen, då det gällde laborationer. En flicka sprang omkring med en hårkam för att visa, att allas hår var elektriskt, och vid ett tillfälle kammade en flicka en annans hår.

Nu vill jag fästa uppmärksamheten på att lärare med dålig disciplin torde finnas i alla skolor, även i de bästa. Att av ett par sådana enstaka fall draga så vittgående slutsatser är inte bara oriktigt utan mer än så, det är upprörande. Varför? Jo därför att denna experimentskola har genomfört disciplinära metoder av den arten, att felinriktade barn, som kommit till skolan och som det där finns ganska många av, blivit friska. Kommunens skolor och läroverken ha inte kunnat få rätsida på de barnen. De gå till barnläkarna här i Stockholm och begära hjälp samt få till svar: Sänd dem till Olofskolan, för den klarar dem nog. Jag vet inte mer än ett fall, där Olofskolan har misslyckats med ett sådant barn. Vad säger skolöverstyrelsen själv, omedveten om den komplimang, som den därigenom ger skolan? Den säger: Sjätte klassen var en trevlig klass, det var trevlig ton i den klassen. Men i sjätte klassen finnas även sådana korrigerade element, som, om de gått kvar i de andra skolorna, hade måst kastas på samhällets skrothögar.

Det disciplinära förfarande, som Olofskolan har lagt sig till med, har således,

*Ang. statsbidrag till vissa privatläroverk. (Forts.)
trots de upprörande enstaka fall, som kunna anföras, också varit banbrytande
för omhändertagandet av felinriktade barn.*

En annan lika svår anmärkning av undervisningsråden innebär, att Olofskolan inte skulle vara en självverksamhetens skola ens så mycket som i många fall vanliga skolor äro. Där räcker det kanske med att anföras, vad målsmännen säga: »Många målsmän, som haft tillfälle jämföra med andra skolors undervisningsresultat, hava hos sina barn i Olofskolan funnit påfallande djupa och fasta kunskaper inom olika ämnesområden.» Det visa ju för övrigt arbetsböckerna här.

Föreningens medlemmar ha funnit, »att det väsentliga och karakteristiska för skolans arbetssätt just är den stora självverksamhet, som lärjungarna få lära sig att utveckla i olika ämnen med gott resultat för deras skolarbete». Vidare uttrycka föräldrarna sin synnerliga tillfredsställelse över de resultat, som skolan genom sina arbets- och uppfostringsmetoder nått visavi lärjungarna. Föräldrarna tro — det är naturligtvis litet barnsligt av dem att göra detta! — att »en skolas uppgift är icke endast att meddela kunskaper, utan även att hos sina elever skapa arbetsglädje och förmåga att arbeta självständigt. Föräldraföreningen och dess medlemmar kunna intyga, att Olofskolan trots det i en del fall svårarbetade lärjungematerialet förmått att med vissa undantagsfall skapa arbetsglädje och arbetsförmåga och att bibringa sina lärjungar goda kunskaper på skolans olika områden». Jag vet inte, vad lärarna tillmätta föräldrarnas opinion för värde, men det torde väl ändå vara en hel del föräldrar, som anse, att de ha rätt att fälla omdöme i frågor sådana som dessa.

På några områden har Olofskolan, såsom jag redan har antytt, gjort banbrytande insatser, och detta inte bara på de dramatiska föreställningarnas och teckningens områden, där skolan torde stå främst i landet, utan också på musikens område. Lillecittran, som nu gör sitt segertåg genom så gott som alla svenska folkskolor, är utexperimenterad vid Olofskolan, och även åtskilligt annat i sång- och musikundervisningen har efter att först ha tagits upp vid Olofskolan spritt sig ut till landets skolor. Det är egentligen inte underligt, att inspektören anser, »att skolans positiva insats på olika områden är en för svenskt undervisningsväsen värdefull tillgång, som ej bör äventyras», och att »vårt land har behov av en pedagogisk inspirationskälla». Är det inte överord att kalla Olofskolan för en pedagogisk inspirationskälla, invänder kanske någon. Jag undrar dock, om någon Stockholmsskola under de senaste åren haft flera besök av intresserade lärarkrafter från platser både inomlands och utomlands, än vad Olofskolan haft.

Jag vet, herr talman, att jag vid detta som vid många andra tillfällen ådragit mig kammarens onåd därför att jag uppträder i en fråga, som jag själv redan på förhand måste anse vara förlorad. Jag uppträder dock inte så ofta här i kammaren, därför att jag inte bryr mig om att taga till orda, när så gott som alla andra, eller åtminstone många andra, förfäktade de synpunkter, som jag också skulle vilja hävda. Men jag har ansett, att jag vid detta tillfälle, när man här i riksdagen håller på med en avrättning, en formlig avrättning, av en skola, som har varit av stor betydelse i svensk pedagogisk försöksverksamhet, har rätt att taga till orda och försvara denna skola, dess principer, dess ihärdiga och framgångsrika arbete, framgångsrikt på så många håll. Inte ens nu, när Olofskolan är i ekonomisk misär, kan man säga, att icke de elever, som gå över från Olofskolan till andra skolor, klara sig. Olofskolan är ju av den arten, att den inte vill ha fram sina elever till studentexamen. Skolan bryr sig inte om denna examen utan vill ge sina elever en högre allmänbildning för att de sedan skola gå ut i det praktiska livet, men ser samtidigt till att de elever, som skola gå över till andra skolor, kunna klara sig där. Hur

Ang. statsbidrag till vissa privatläroverk. (Forts.)
reda sig nu dessa elever i andra skolor? Äro de upplösande för disciplinen där eller neddragande på undervisningen? Alla de skolor, som uttalat sig om elever de fått från Olofskolan, säga tvärtom.

Det anmärkes i inspektörernas berättelse på den fria tonen i Olofskolan. Inspektörerna erkänna, att sjätte klassen är en trevlig klass, men de anse ändå, att eleverna där äro »för frispråkiga.» Tänk ändå, i ett demokratiskt samhälle, där man gläder sig åt elevernas självständighet, aktivitet och friska väsen, där anmärker man från högsta håll inom landets undervisningsväsen på att elevernas frispråkighet verkar störande. Värdet av denna anmärkning belyses inte bara av professor Hogbens uttalande om svenskt skolväsen, ty han gjorde sig väl skyldig till en och annan överdrift, utan kanske allra bäst av ett uttalande av en svensk läroverkslärare, som någon tid vistats i Danmark, där han har tjänstgjort såsom lärare ett par veckor i en skola. Denne läroverkslärare säger om sina iakttagelser: »Allvaret dominerar dock i högre grad än förr i köpenhamnarnas livsföring. Detta gäller inte minst den mognare skolungdomen, som undertecknad speciellt lärde känna under ett par veckors lärartjänst i ett danskt gymnasium. Formerna inom skolans värld äro dock betydligt friare än i Sverige. *Lärare och elever umgås på ett gemytligt och kamratligt sätt, som ibland för en svensk kan ta sig groteska former.* Det är tydligt, att vi i Sverige leva på betydligt nordligare breddgrader.» Vad vill det säga, att danskt skolliv för oss skulle tyckas antaga groteska former? Det vill säga att vår skoldisciplin från dansk synpunkt måste synas grotesk. Fråga är vilken hållning i skolan, som skall ha framtiden för sig. Man brukar ju säga, att svenskarna ha en sådan stil, eller hur? Danska folket har fått beröm just ifrån Sverige för den stil, som är utmärkande för danska folket just nu. Kan inte den stilen i någon mån bero på den friskhet, frihet och frispråkighet i ett demokratiskt lands skolväsen, som Danmark är representant för?

Jag gör mig, herr talman, inga illusioner om möjligheten att få denna glest besatta kammare att rösta för anslaget till Olofskolan. Det är ju de, som icke hört på debatten, som komma att avgöra saken. Men jag yrkar naturligtvis ändå bifall till den av mig m. fl. avgivna reservationen. Härutöver skulle jag till en del av dem, som äro mina meningsfränder, när det gäller Olofskolan, men som kanske inte äro så pigga på att rösta för bifall till anslaget åt Högländsskolan, vilja säga, att eftersom vi äro på samma linje, skola ni ändå rösta för bifall till anslaget till Högländsskolan. Högländsskolan är icke en försöksskola i samma radikala form som Olofskolan, men den har en annan mycket viktig egenskap. Den har nämligen rätt att utfärda avgångsbetyg med normalskolekompetens även för gossar och är den första skolan i Sverige av den arten. Högländsskolan utför ett banbrytande arbete i svenskt skolväsen, och därför är det icke riktigt, att även om riksdagen anser, att den skola, som mest gjort sig förtjänt av statsanslag, skall gå miste om detta, också den andra skolan icke skall få något statsunderstöd.

Det var en annan viktig synpunkt beträffande denna fråga, som jag kanske borde ha framhållit redan tidigare. Ni kunna säga med anslutning till vad statsrådet framhöll — och därvidlag har han ju rätt — att det just inte är stora utsikter för att Olofskolan skall kunna räddas, även om den får dessa 10,000 kronor, och någon kanske då faller på den tanken, att i så fall äro ju dessa 10,000 kronor bortkastade. Jag vill fästa er uppmärksamhet på att jag har förutsett den saken. Jag instämmer med statsrådet på den punkten, och därför är reservationen så avfattad, att om skolan icke i god tid före läsarets slut kan skaffa fram de medel, som behövas för skolans fortsatta verksamhet, skall detta anslag icke utbetalas. Det är således ingen risk på den punkten.

Ang. statsbidrag till vissa privatläroverk. (Forts.)

Men vad jag nu »i all korthet» har föredragit ber jag, herr talman, att få yrka bifall till den av mig m. fl. avlämnade reservationen.

Häri instämde herr *Ström, Fredrik*.

Herr statsrådet **Bagge**: Herr talman! Den föregående talaren har haft en del utläggningar med anledning av vad han meddelat om samtal och överläggningar, som förekommit i statsutskottet och dess fjärde avdelning, och på den grunden starkt polemiserat mot sina kamrater i utskottet. Det bruka vi ju inte göra i kamrarna, och jag förmodar, att anledningen till den regeln är, att man har funnit, att om man gör på detta sätt, är det mycket svårt att få en anständig debatt i kammaren. Det förefaller mig, som om den föregående talarens anförande utgjort yttermera ett bevis på nödvändigheten av denna goda regel, som eljest brukat iakttagas ifråga om debatterna.

Vad så beträffar de uttryck, som den föregående talaren använt om de ämbetsmän, som haft det förmodligen föga angenäma uppdraget att göra denna inspektion i enlighet med sin ämbetsplikt, har jag ingen anledning att närmare karakterisera hans uttalanden. Jag vill bara säga, att om kammarens ledamöter i likhet med mig haft tillfälle att gå igenom inspektionsberättelsen och kontrollera den så gott det har varit möjligt, tror jag, att ni skulle instämma med det vitsord, som jag anser mig kunna ge, nämligen att den är både vederhäftig och objektiv och avgiven under fullt ämbetsansvar.

Till sist vill jag, herr talman, endast säga, att också jag är mycket angelägen, att kammaren ville göra skillnad mellan Höglandsskolan och Olofskolan. Höglandsskolan är nämligen en skola, som är i framåtskridande och som har visat sig komma med mycket goda resultat. Beträffande Olofskolan kan man icke säga detta. Det är sålunda här fråga om två alldeles skilda saker, och jag skulle vilja rekommendera kammaren att följa Kungl. Maj:ts och lämna 5,000 kronor till Höglandsskolan, men icke något statsbidrag till Olofskolan. Det är, upprepar jag, fråga om två skilda anslagskrav, som böra behandlas vart för sig och som här på ett olyckligt sätt sammankopplats.

Herr **Johansson, Johan Bernhard**: Herr talman, mina herrar! Jag hade också ämnat inlägga en gensaga mot herr Oscar Olssons sätt att i kammardebatten inblanda uttalanden och samtal under överläggningarna i det slutna statsutskottet och dess avdelning. Jag tror inte, att herr Oscar Olsson gagnar den sak, som han med så stort intresse vill tjäna, genom att yttra sig på detta sätt.

Vidare ber jag att få inlägga en bestämd gensaga mot det sätt, på vilket herr Oscar Olsson behandlat den inspektionsberättelse, som framlagts från den av skolöverstyrelsen anbefallda inspektionen. Det är dock att märka, att de, som verkställt denna inspektion, handlat under ämbetsansvar. Herr statsrådet har ju redan givit uttryck för sitt omdöme om inspektionsberättelsen och framhållit, att den bär vederhäftighetens prägel. Det är för mig inte möjligt att här i kammaren plocka fram några detaljer ur inspektionsberättelsen, men det lämnades i utskottet några uppgifter, som voro ganska märkliga.

Jag har vid mitt ställningstagande inom utskottet i likhet med utskottets majoritet kommit till den uppfattningen, att man icke nu lämpligen borde bevilja Olofskolan något anslag. Det som för mig, och jag tror även för många inom utskottsmajoriteten, har varit det avgörande härvidlag har varit dels innehållet i den avlämnade inspektionsberättelsen, dels också den omständigheten att elevantalet vid skolan så avsevärt nedgått som — jag reserverar mig för siffran, men jag tror, att det nämnts något — från omkring 200 till 70. Denna

Ang. statsbidrag till vissa privatläroverk. (Forts.)
starka nedgång i elevantalet måste också beaktas, när det gäller att avgöra, om man skall ge något anslag till skolan.

Det föreligger emellertid även en annan reservation än den, som herr Oscar Olsson gjort sig till huvudtalare för, nämligen den reservation som går ut på bifall till Kungl. Maj:ts förslag på den föredragna punkten om ett anslag till Höglandsskolan i Stockholm. På den punkten förena sig även de övriga reservanterna i utskottet med oss i vår uppfattning, och alla reservanterna äro således ense om att förorda ett anslag till Höglandsskolan. Jag förmenar, att utskottsmajoriteten på denna punkt icke framfört tillräckligt bärande skäl för sitt avslagsyrkande. Utskottsmajoriteten anser, att frågan om formerna för statsunderstöd åt enskilda försöksskolor bör göras till föremål för utredning, och föreslår, att en dylik utredning skall verkställas av den nyligen tillsatta skolkommittén. I princip ställer sig utskottet välvilligt till tanken att tillräckligt understöd från statens sida bör kunna erhållas av dylika skolor, men, uttalar man, detta bör ske under mer betryggande former än hittills, och innan en utredning härom har gjorts, bör statsbidrag därför ej lämnas till en ny försöksskola. För egen del har jag ingen anledning att motsätta mig förslaget om en utredning. På den punkten har utskottet varit enhälligt. Men kravet på en utredning, anser jag, kan icke utgöra tillräckligt skäl för ett avslag i nu föreliggande fall, ty departementschefen presterar ju i åttonde huvudtiteln en ganska fullständig utredning i ämnet, vilken synes mig fullt övertygande. Om riksdagen nu beviljar ett anslag till Höglandsskolan, som anses vara välskött och välutrustad för sina uppgifter, kan detta icke på något sätt föregripa den föreslagna utredningen.

Utskottsmajoriteten synes mig för övrigt ha förbisett en mycket viktig omständighet, nämligen att det av ekonomiska skäl är välgrundat att bevilja Höglandsskolan understöd. Höglandsskolan ligger, som vi redan tidigare här i debatten hört, i Bromma i Stockholms västra förstäder. På grund av den befolkningstillväxt, som där ägt rum, äro de offentliga skolorna överfyllda. Detta gäller inte minst läroverket i Bromma, dit Höglandsskolans elever väl närmast skulle söka sig, om skolan skulle nedlägga sin verksamhet. Höglandsskolan avlastar i sin mån tillströmningen till läroverket i Bromma. Skolan bör således få statsunderstöd inte minst därför att den är behövlig på platsen och där fyller en offentlig normal skolas uppgift. Genom dess verksamhet beredes lättnad i det allmännas utgifter för skolväsendet. Även med ett vida högre statsbidrag än det, som här föreslås, skulle eleverna vid Höglandsskolan åsamka staten väsentligt mindre kostnader, än om de ginge i statliga eller kommunala skolor. I det avseendet kan nämnas, att enligt en beräkning, som verkställts av skolöverstyrelsen, äro statens kostnader per lärjunge och år vid ett statligt läroverk 495 kronor, vid en kommunal mellanskola 295 kronor och vid statsunderstödda enskilda skolor 175 kronor. Om Höglandsskolan skulle få den här nämnda lägsta siffran, 175 kronor per elev, skulle den behöva erhålla ett statsanslag på 24,850 kronor. Den sjuåriga linjen vid Höglandsskolan hade nämligen vårterminen 1940 142 elever. Nu föreslås emellertid, såsom framgår av reservationen, endast ett anslag på 5,000 kronor. Det är således en ekonomisk politik att här vägra anslag. Det blir dyrare för staten, om skolan av ekonomiska skäl skulle tvingas att avveckla sin verksamhet eller genom höjda terminsavgifter göra tillträdet till densamma svårare.

Det är på alla dessa skäl, som jag, herr talman, han anslutit mig till dem inom utskottet, som anse, att förslaget om statsbidrag i detta fall bör bifallas.

Det uttalas på något ställe i utskottsutlåtandet, att det vore mest önskvärt, om en dylik försöksverksamhet på skolans område, som det här är fråga om, drevs under statlig eller kommunal ledning. Jag hänvisar i det avseendet till

Ang. statsbidrag till vissa privatläroverk. (Forts.)

vad jag nyss yttrade om det fördelaktiga i att statsunderstödet per elev blir så pass billigt. Dessutom vill jag framhålla, att det inom statsutskottet har vitsordats, att det för att komma över på den linje, som utskottet förordar, nämligen att det blir en kommunal ledning, betyder oerhört mycket, om en sådan skola som denna får ett om än begränsat statsbidrag. Därigenom så att säga auktoriseras skolan på ett annat och bättre sätt, och den har lättare att vinna gehör inför de kommunala myndigheterna, när fråga uppkommer om kommunalt bidrag.

Det är således, herr talman, på de skäl, som jag här anfört, i dubbel bemärkelse angeläget, att detta bidrag lämnas till Höglandsskolan. Jag finner, att departementschefen har haft välgrundad anledning att i propositionen föreslå detta anslag. Jag har redan framhållit, att jag inte har kunnat vara med om anslag till Olofskolan. Statsutskottet har avstyrkt bidrag till båda skolorna. Jag anser, att Kungl. Maj:ts förslag är en välgrundad och lämplig kompromiss mellan dessa båda ståndpunkter, utskottsmajoritetens avslagsyrkande och det reservationsvis framförda yrkandet om anslag även till Olofskolan. Jag anhåller därför, herr talman, att få yrka bifall till den av mig m. fl. avgivna reservationen, vilket är detsamma som bifall till Kungl. Maj:ts förslag i den föredragna punkten.

I detta anförande instämde herr *Tamm*.

Herr Ekströmer: Herr talman! Jag har i utskottet skrivit under herr Oscar Olssons m. fl. reservation. Jag har gjort detta av följande skäl.

Utskottet uttalar såsom önskvärt, att en pedagogisk försöksverksamhet bedrives, och anser också nödvändigt, att 1940 års skolutredning grundligt och allsidigt upptager denna fråga i hela dess vidd. Nu ha vi dessa två skolor, Höglandsskolan och Olofskolan, och det har vitsordats från auktoritativt håll, liksom herr statsrådet nyss också framhöll, att undervisningsmetoderna vid dessa skolor äro av utomordentligt stort värde och förtjänta av all uppmärksamhet. Anledningen till att utskottet illa behandlat de båda skolorna är väl egentligen en del anmärkningar av ganska allvarlig natur, som framkommit mot Olofskolan — Höglandsskolan har fått följa med mera på köpet — och dessa anmärkningar ha kulminerat i en inspektion, som skolöverstyrelsen verkställt och över vilken avgivits en inspektionsberättelse. Det är möjligt, att inspektörerna gått till verket med vissa förutfattade åsikter, men det är också troligt, att verklig anledning till grundade anmärkningar har förelegat. I vilket fall som helst synes det mig vara det enda riktiga i ett sådant casus som detta, att man icke slår ihjäl en god sak, därför att den kanske tillfälligtvis inte är skött fullt så bra, som man skulle kunna anse vara önskligt, utan man skall väl i stället försöka rätta till de förefintliga missförhållandena. Jag är fullt övertygad om att skolöverstyrelsen har medel i sin hand att genom övervakning eller kanske genom föranstaltande om vissa personalbyten kunna få ordning och reda på Olofskolan, så att den verkligen fyller det goda ändamål, som den är avsedd att fylla, och som den, enligt vad som allmänt erkännes, också har fyllt, åtminstone i början av sin verksamhet.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till den av herr Oscar Olsson m. fl. avgivna reservationen.

Herr Pauli: Herr talman! Jag har liksom den föregående talaren biträtt den reservation, som går ut på att man skall bevilja anslag till såväl Höglandsskolan som Olofskolan. Jag delar visserligen den uppfattning, som utskottets majoritet framfört, att den pågående skolutredningen även bör taga

Ang. statsbidrag till vissa privatläroverk. (Forts.)

upp frågan om organisationen av försöksläroverken och den form, i vilken sådana skolor böra understödjas av staten. Jag har emellertid inte kunnat avsluta mig till den uppfattningen, att ett sådant ställningstagande av riksdagen till utredningsfrågan skall behöva utesluta, att riksdagen fortsätter att ge anslag åt en skola, som redan förut åtnjutit sådant statsbidrag, och inte heller hindra att riksdagen biträder Kungl. Maj:ts förslag om ett anslag till Höglandsskolan. Detta tal om faran att föregripa en utredning kan ofta i hög grad överdrivas. Vi få ju erinra oss, att det är ingenting nytt här i landet, att staten ger understöd åt privata skolor med mer eller mindre utpräglad karaktär av pedagogiska försöksinstitutioner, och därför böra vi inte i detta ögonblick intaga den ståndpunkten, att detta just nu skulle vara olämpligt på grund av att man vill ha saken närmare utredd.

Beträffande Höglandsskolan får jag säga, att jag är ganska förvånad över att utskottsmajoriteten har velat avstyrka Kungl. Maj:ts förslag. Utskottet säger, att man inte känner sig övertygad om att Höglandsskolan genom att den får detta bidrag skulle erhålla de ekonomiska och pedagogiska förutsättningarna för att bli en sådan försöksskola, som utskottet anser önskvärd. Ja, detta att skolan inte skulle få de ekonomiska förutsättningarna innebär tydligen, att utskottet anser, att 5,000 kronor är för litet och att det borde ha varit ett större anslag. I sådana fall som detta är det emellertid ofta så, att även ett mindre bidrag i ett visst läge kan vara av stor betydelse för skolans ekonomi. Som utskottets ordförande nyss nämnde, är ett statsbidrag även av blygsam omfattning i dubbel betydelse värdefullt, eftersom det kan innebära en möjlighet för skolan att även få kommunalt bidrag. Höglandsskolan ligger i Bromma, som är ett samhälle med starkt växande befolkning och ett ständigt ökat behov av skolplatser. Höglandsskolan innebär faktiskt en avlastning från statens egen läroanstalt i Bromma, och därför kan man inte säga, att staten gör sig skyldig till någon överloppsgärning genom att ge ett bidrag som hjälp att upprätthålla en skola, vars avskaffande skulle betyda en mångdubbelt större kostnad för staten i form av utvidgade läroverksavdelningar.

Jag finner alltså, att Kungl. Maj:ts förslag i fråga om Höglandsskolan är väl värt att bifallas och att utskottets erinringar mot detsamma inte äro tillräckligt vägande.

Vad beträffar Olofskolan, förhåller det sig ju så, att den redan under ganska många år har haft statsbidrag. Förra året var det inte nog med att den fick 10,000 kronor — samma belopp som reservanterna nu föreslå — i anslag under åttonde huvudtiteln, utan dessutom fick skolan på andra vägar av staten ett betydligt större belopp. Sammanlagt blev det, om jag minns rätt, 70,000 kronor. Under sådana förhållanden synes det vara mycket bryskt att nu utan vidare draga in varje bidrag till detta läroverk.

Jag skall inte lägga mig i den tvist, som här föres mellan å ena sidan herr Oscar Olsson, som i viss mån företräder skolans styrelse, och å andra sidan skolöverstyrelsen och dess inspektionsförrättande undervisningsråd. Att man återfinnes bland de reservanter, som föreslå, att Olofskolan skall erhålla statsanslag, innebär inte något ställningstagande i denna tvist. Jag har den allmänna uppfattningen om de ifrågavarande undervisningsråden, att de äro samvetsgranna och vederhäftiga män, om vilka man har mycket svårt att tro, att de skulle ha gjort sig skyldiga till några ovederhäftigheter i sin inspektionsberättelse. Men hela denna vidlyftiga process anser jag strängt taget ligga utanför sakfrågan.

Huvudsaken är, att vi reservanter ha funnit, att staten bör ge Olofskolan en chans. Den chansen har uttryckligen begränsats på det sättet, att en förutsättning för statsbidragets utgående är, att skolan före läsarets början skall

Ang. statsbidrag till vissa privatläroverk. (Forts.)

ha visat, att den har andra ekonomiska resurser, så att den verkligen kan klara sig, och att följaktligen de pengar, som staten skulle bevilja, inte så att säga kastas i sjön. Härmed ha, såvitt jag förstår, tillräckliga garantier skapats ur statens synpunkt. Det borde inte föreligga några betänkligheter mot att bifalla ett så begränsat yrkande.

Det är på grund av de nu anförda skälen, herr talman, som jag ansluter mig till yrkandet dels om bifall till Kungl. Maj:ts förslag i fråga om Höglandsskolan och dels om bifall i begränsad måtto till den motion, som rör Olofsskolan, till vilken i reservationen har yrkats ett fortsatt anslag på 10,000 kronor.

Herr Olsson, Oscar: Herr talman! Det är endast på grund av statsrådets och statsutskottets ordförandens yttranden rörande vederhäftigheten av inspektionsberättelsen och, jag kan väl säga, oanständigheten i mitt uppträdande, som jag har begärt ordet för en kort replik.

Statsrådet förklarade — och det har han naturligtvis sin fulla rätt till, även om jag anser det ganska rätt modigt gjort — att varje person, som läser igenom undervisningsrådets berättelse, skall finna, att den är vederhäftig. Statsutskottets ordförande anslöt sig också till den ståndpunkten. Både statsrådet och statsutskottets ordförande anse tydligen, att om människor handla under ämbetsansvar, kunna de inte göra sig skyldiga till någon ovederhäftighet. Jag tycker, att det är att gå väl långt. En kammarledamot, som talade till förmån för reservationen, undrade, om man inte ändå kunde tänka sig, att inspektörerna trots den allra bästa vilja i världen kunde ha gått till sitt värv med förutfattade meningar. Jag vet inte, om det är så fullkomligt orimligt för statsutskottets ordförande och för ecklesiastikministern att tänka sig något sådant. Fantasien är ju olika hos olika människor. Men jag förstår mycket väl, att svenska riksdagsmän ha ganska svårt att gå emot en inspektionsberättelse av så hög myndighet.

Jag vill visst inte säga annat än att det är fullt anständigt av ecklesiastikministern att gå i borgen för vederhäftigheten i denna inspektionsberättelse, trots att vederbörande själva ha tagit avstånd ifrån sitt påstående om den färgrika lappkatalogen, trots att här i riksdagen cirkulera arbetsböcker, som visa, att undervisningsrådets omdöme beträffande den saken är fullkomligt oriktigt, trots att både kollegiet och föräldraföreningen gått i borgen för att det är ett ensamstående utlåtande, det som i så stor utsträckning har dragit löje över skolans lärarkår på grund av att undervisningsråden sagt, att det till ton och uppläggning är typiskt för skolan. *Men jag vill, herr talman, inte gärna bli beskylld för oanständighet, därför att jag påpekar, att faktiskt uppvisade och bevisade väsentliga oriktigheter finnas i ett under ämbetsansvar avgivet uttalande.*

Vad beträffar herr Paulis yttrande rörande hans kunskap om att det var samvetsgranna och vederhäftiga män, som utfört inspektionen, tror jag det samma. Jag är fullkomligt övertygad om det. Är det ingen av herrarna, som har sett vederhäftiga personer komma med ett ovederhäftigt påstående? Jag kan inte komma ihåg någon vederhäftig person i min bekantskapskrets — och den är inte så liten — som inte kan misstänkas för att ha gjort det vid något tillfälle just på grund av en förutfattad mening. Sedan kan det vara en diskussion om ord, ifall man vill kalla sådana påståenden för vederhäftiga eller ovederhäftiga. Det är kanske en smaksak. Men min smak går inte i den riktningen, att jag kallar sådana omdömen för vederhäftiga.

Jag har inte något att dölja i fråga om handlingarna. Jag lägger undervisningsrådets berättelse till kungl. skolöverstyrelsen här på bordet för var och

Ang. statsbidrag till vissa privatläroverk. (Forts.)
 en, som är intresserad av att göra den granskning, som ecklesiastikministern försäkrade skulle övertyga honom om vederhäftigheten i berättelsen. Men jag lägger samtidigt motionen med kollegieuttalandet vid sidan, ty jag antar, att inte alla ledamöterna i kammaren i likhet med statsutskottets ordförande anse, att bara därför, att berättelsen är avgiven under ämbetsansvar, skall den godtagas. Här föreligga således papper på bordet, även de som stödjade min ståndpunkt.

Rörande anmärkningen mot mig därför att jag har talat om en och annan sak, som förekommit i statsutskottet, vill jag säga, att man rätt ofta i kammarna får höra den anmärkningen riktas emot talare, och ibland får man höra den anmärkningen ifrån samma håll, där man vid ett föregående tillfälle har röjt något, som försiggått i debatten i ett utskott. Det beror således på vilken inställning man har i den föreliggande saken. Det är ganska naturligt, att jag inte har kunnat framlägga något annat än sådant, som inte kan motsägas. Det har ju inte heller motsagts. Men det är den skillnaden, att när något sådant förut har förekommit här i kammaren, har talaren gärna som inledning sagt: »Det kan väl inte vara farligt att tala om en episod ifrån utskottet.» Herr talman, fastän kammaren kanske inte tror det, är jag alltid så angelägen om att spara tid, att onödiga fraser tar jag sällan med i mina anföranden!

Herr talmannen tillkännagav, att anslag utfärdats till sammanträdets fortsättande kl. 7.30 e. m.

Herr **Wagnsson**: Herr talman! Jag hade inte tänkt deltaga i denna diskussion, men de anföranden, som herr Oscar Olsson här hållit, nödga mig att säga ett par ord.

Jag vill först förklara, att jag gör det inte på grund därav, att jag tror, att herr Oscar Olsson övertygat kammaren om riktigheten i sin ståndpunkt. Jag har snarare den uppfattningen, att efter hans uppträdande här utsikterna för Olofskolan att få något understöd minskat avsevärt. Nej, jag har begärt ordet, därför att jag inte anser det vara riktigt, att vissa av honom här utslungade påståenden skola stå oemotsagda i kammarens protokoll, särskilt med hänsyn därtill, att han mycket skarpt har vänt sig mot två av vårt lands främsta skolmän och det sätt, på vilket dessa förvalta sitt ämbete. Jag tillåter mig belysa herr Oscar Olssons framställning genom att låta den part komma till tals, som annars inte har möjlighet att göra sig hörd i debatten här. Jag delar, herr talman, för övrigt helt och hållet den uppfattning, som statsrådet Bagge nyss gav uttryck åt, nämligen att det inte kan anses så synnerligen korrekt att i riksdagen angripa ämbetsmän, som sakna möjlighet att försvara sig mot angreppen.

Med anledning av en del av herr Oscar Olssons tidigare framträdanden ha de två här utpekade undervisningsråden tillstått tidningen Social-Demokraten en artikel, i vilken de närmare redogöra för vad som föranlett deras ståndpunktstagande. Jag tror, att jag kan sammanfatta innehållet i denna artikel genom att säga, att det huvudsakligast är tre skäl, som föranlett dem att göra anmärkningar mot Olofskolan och förorda indragning av statsbidraget. Det första skälet är, att skolan enligt deras uppfattning har givit ett alltför kient kunskapsresultat, det andra är, att disciplinen vid skolan har lämnat åtskilligt övrigt att önska, och det tredje är, att elevfrekvensen vid skolan år för år har sjunkit och nu befinner sig på en sådan nivå, att man måste ifrågasätta lämpligheten av att bevilja ett anslag av den storleksordning herr Oscar Olsson förordar. Säsom skäl för sin uppfattning i fråga om kunskapsnivån ha de här på de anklagades bänk satta undervis-

Ang. statsbidrag till vissa privatläroverk. (Forts.)

ningsråden förklarar, att en betydelsefull faktor »är skolans till fullo konstaterade exceptionellt låga kunskapsnivå. Vi ha på denna punkt icke anledning att modifiera något i våra i inspektionsberättelsen uttalade omdömen.

I språkundervisningen, som alltid syntts välla särskilda svårigheter vid skolan, måste resultaten betecknas som mycket otillfredsställande. Det intryck, som erhöles av de nu åhörda språklektionerna, var genomgående svagt. Särskilt nedslående var resultatet i tyska i klass 5, där behandlingen av en halv sida tysk text blottade en ytterlig svaghet i fråga om innanläsning (uttal), förmåga att översätta texten och ordkunskap.

I avsikt att få en säker uppfattning om lärjungarnas kunskaper i matematik i femte klassen anordnade undertecknad Sjöstedt en provräkning i denna klass den 14 oktober 1940. Såsom uppgifter gävos exempel ur den använda läroboken, avsiktligt valda bland de lättaste av olika typer. Med till visshet gränsande sannolikhet hade alla dessa exempel genomgåts av lärjungarna under höstterminen eller närmast föregående vårtermin. Resultatet var häpnadsväckande. Ungefär 30 proc. av klassen kunde icke lösa en enda uppgift, 30 proc. lyckades med 1 till 4 uppgifter, 20 proc. löste 5 och de återstående 20 proc., som dock utgjordes av för terminen nyinskrivna lärjungar, 6 å 7 uppgifter. Sex uppgifter gävos på det under höstterminen genomgångna, som var till omfånget ytterst begränsat (sammanlagt 27 av lärobokens exempel hade medhunnits). Av de 14 lärjungarna lyckades 6 icke lösa en enda av dessa uppgifter, som de med visshet hade behandlat under de närmast föregående veckorna. Åtta lärjungar kunde icke förenkla uttrycket $8a - 9b + 16b - 9a + a$ — således en ytterst elementär uppgift.

»Även om man tar hänsyn till den långsamma arbetstakt, som skolan medvetet eftersträvar, måste undervisningsresultatet genomgående anses avgjort otillfredsställande. Huvudsyftet med lärjungarnas skolgång kan icke få vara, att barnen endast äro sysselsatta utom hemmet en stor del av dagen. Vissa icke alltför lågt ställda krav på kunskaper äro där ofrånkomliga. En skola måste överhuvud ställa krav på lärjungarna. Vi kunna icke finna, att Olof-skolan på denna punkt tillfredsställande tillgodoser vare sig den undervisande eller den fostrande uppgiften.»

Så komma undervisningsråden till den andra punkten, bristerna i fråga om disciplin och ordning vid skolan. Här om säges i den inspektionsberättelse, som herr Oscar Olsson nu lade här på bordet, bl. a.: »Brist på *ordning* och *disciplin* kommer i sådan utsträckning till synes, att detta förhållande lägger betydande hinder i vägen för ett realiserande av skolans både fostrande och undervisande uppgifter och synes oss vara huvudorsaken till lärjungarnas alltför långsamma och små framsteg i de teoretiska studierna. Vi skulle kunna anföra åtskilliga från egna direkta iakttagelser hämtade exempel på här berörda förhållande, då lärjungarnas ouppmärksamhet och självsvåldiga uppträdande stört lektionen därhän, att någon behållning av undervisningen varit så gott som utesluten.»

Till detta tillfoga nu de angripna undervisningsråden i tidningsartikeln följande:

»Även här måste vi vidhålla varje ord av det sagda. Vi åstunda på intet sätt någon givakthållning av eleverna. Även vi hylla principen 'frihet under ansvar'. Men släpphäntheten och flatheten gentemot svårhanterliga lärjungelement i en klass får icke drivas därhän, att undervisning praktiskt taget saboteras. Detta var vad som skedde under flera av de lektioner vi åhörde i Olof-skolan.

Det upprörde oss, att läraren vid dessa tillfällen icke på minsta sätt ingrep mot stöjet och det högljudda pratet, mot de av skrattsalvor interfolierade okyn-

Ang. statsbidrag till vissa privatläroverk. (Forts.)

nesfrågorna och tillropen till läraren eller kamraterna. Under en skioptikonlektion, vid vilken vi båda voro närvarande under en kvarts timme, rådde i halvdunklet hela tiden regelrätt slagsmål bland pojkarna på de bakersta av de tre bänkarna. Under en fysiklektion, då klassen befann sig i full upplösning, gick bl. a. en flicka omkring med en ebonitstav och en yllelapp och konstaterade samvetsgrant på samtliga kamrater, att håret reste sig på deras huvuden av den alstrade gnidningselektriciteten. Under en annan lektion, då flertalet lärjungar sysslade med annat än vad som hörde till lektionen, utförde en flicka en fullständig frisyr av en kamrat, med uppläggning av lockar m. m. I intet av de nämnda fallen gjordes från vederbörande lärares sida något som helst försök till ingripande.

Vid början av en gymnastiklektion med de äldre pojkarna voro så gott som inga omklädda. Lärjungarna drevo omkring i gymnastiksalen, omklädningsrummen etc., högljutt skrikande, sjungande och visslande. Endast med stort besvär lyckades lärarinnan göra sig åtlydd, så att lärjungarna lämnade salen för att klä om sig. En stor del hade emellertid icke någon utrustning med, så att de kunde deltaga i övningarna. De störde i stället lektionen med stöj, sång och visslande trots upprepade tillsägelser av lärarinnan.

Man frågar sig bland mycket annat, hur kontrollen på de enskilda lärjungarnas självständiga arbete vid skrivningar under sådana förhållanden kan göras fullt betryggande. Vid den av undertecknad Sjöstedt anordnade provräkningen, vid vilken jag ansåg lämpligast att själv vakta klassen, visade det sig också, att jag ideligen måste tillsäga olika elever att endast sköta sitt, då de om och om igen försökte se i varandras papper eller på annat sätt komma i kontakt inbördes eller utnyttja otillättna hjälpmedel.

Brister av här berört slag äro icke blott till hinder för undervisningen. De uppamma en anda av självsvald, nonchalans och hållningslöshet.»

När man, mina herrar, gjort sådana konstateranden under en inspektion — här har jag rört vid några av de väsentliga punkterna i inspektionsberättelsen — går det inte att komma förbi detta genom att bara, såsom herr Oscar Olsson gjort, tala om förutfattade meningar, bristande noggrannhet, bristande vederhäftighet och bristande objektivitet. Jag har lärt känna de män, som förrättade denna inspektion, såsom ytterst noggranna, objektiva och samvetsgranna. Jag vill inte säga min gamle vän Oscar Olsson någon oartighet, men jag vill inte heller fördölja för kammaren, att om jag har att välja mellan ett omdöme rörande en skola av dessa män, ett omdöme grundat på en under ämbetsansvar avgiven berättelse efter en inspektion, och ett omdöme av herr Oscar Olsson, så vet åtminstone jag, vems omdöme jag anser vederhäftigast.

Överläggningen blev nu för en stund avbruten för att begärt tillfälle skulle beredas herr statsrådet *Wigforss* att avlämna kungl. propositioner.

Herr statsrådet *Wigforss* avlämnade Kungl. Maj:ts propositioner:

nr 173, med förslag till förordning om krigskonjunkturskatt för år 1941, m. m.; och

nr 174, med förslag till förordning om ändrad lydelse av 42 § 6 mom. taxeringsförordningen den 28 september 1928 (nr 379).

Ang. statsbidrag till vissa privatläroverk. (Forts.)

Fortsattes överläggningen angående statsutskottets utlåtande nr 8 punkten 126.

Herr **Bergman**: Herr talman! Den långa diskussion, som förts här angående anslagen till Olofskolan och Höglandsskolan, torde väl inte behöva fortsätta

Ang. statsbidrag till vissa privatläroverk. (Forts.)

så synnerligen mycket längre. Huvudreservanten förklarade i sitt anförande till förmån för Olofskolan, att han inte gjorde sig några illusioner om att det skulle lyckas honom att övertyga kammaren. Vad det tjänar till att i en sådan situation upptaga tiden med ytterligare långa apologier för denna erkänt förlorade sak — vilken inställning man än må ha till frågan i och för sig — förstår jag inte. Det väsentliga här är ju — vilken mening man än kan ha om skolans betydelse, dess förtjänster och fel — frågan, om man kan hjälpa den med det föreslagna anslaget eller icke. Det har ju visats, att skolan för sin fortsatta existens är i behov av ett stöd på 70,000 kronor, och här föreslås ett anslag av 10,000 kronor. Kan den räddas med ett sådant anslag? Då elevantalet har sjunkit år efter år, såsom vi här hörde, och då det, trots att skolan i fjol fick ett särskilt tillskott av lotterimedel på 45,000 kronor för att komma på fötter, nu i alla fall icke går att hålla den flytande, utan det uppstår ett deficit av 70,000 kronor, finns det säkerligen inga möjligheter att rädda den med ett anslag av 10,000 kronor. Och att man skulle bevilja hela det belopp, som föreslås i herr Lindströms motion, 70,000 kronor, är det väl ingen som tänker sig.

På ett i viss mån annat sätt ligger det naturligtvis till med Höglandsskolan. De anmärkningar, som riktats mot Olofskolan, drabba ju inte Höglandsskolan. Men även när det gäller denna, måste man fråga sig: kan man hjälpa den med ett anslag av 5,000 kronor? Anslaget har motiverats med att om skolan skulle behöva nedläggas, skulle staten få mycket större utgifter genom att lärjungarna därifrån skulle översvämma Brommaläroverket, som redan är fullt och då skulle behöva tillbyggas. Men är det någon, som tror, att Höglandsskolan för närvarande befinner sig i den situationen, att den måste nedläggas, om den går miste om 5,000 kronor? Skolan har ju en ny och förstklassig byggnad, uppförd delvis med hjälp av donationer, den har ett par hundra lärjungar, av vilka de flesta betala terminsavgifter på 125—150 kronor. Kan man tänka sig, att en sådan skola kan vara beroende för sin fortsatta existens av 5,000 kronor? Det har jag svårt att tänka mig. Och påståendet att staten skulle få större utgifter, om inte detta anslag beviljas, synes ganska löst grundat i varje fall såvitt det gäller nästa budgetår, varom det nu är fråga. Det finns ett mycket stort intresse för denna skola, och flera personer, som tidigare givit bidrag till den, torde väl fortfarande vara villiga att göra det.

Principiellt har jag ingenting emot, att även staten beviljar anslag till Höglandsskolan, men i nuvarande tidsläge, då man måste spara in på alla möjliga anslag, även de allra nödvändigaste, är det väl fråga, om det är den rätta tidpunkten att bevilja ett anslag på 5,000 kronor, varmed man ändå icke hjälper skolan i någon väsentlig mån.

Jag har därför inte kunnat annat än ansluta mig till majoriteten av utskottets ledamöter, som föreslagit, att för nästa budgetår intet anslag skulle ges åt några av dessa skolor. Det är mera befogat att ge ett anslag åt Höglandsskolan än åt den andra. Men av de skäl, som äro anförda, har utskottsmajoriteten ansett, att det icke är nödvändigt att just i nuvarande läge engagera staten härför.

Jag tillåter mig därför att yrka bifall till utskottsmajoritetens förslag.

Herr Lindström: Herr talman! Det är inte särskilt angenämt, att den process rörande Olofskolan, som har förts i pressen och på annat sätt, skall fortsätta här i riksdagen. Jag måste som min mening tillkännage, att jag tror, att det skulle ha varit nyttigt för den frågan, om man på alla håll behandlat den med så stort lugn som möjligt.

Ang. statsbidrag till vissa privatläroverk. (Forts.)

Jag började intressera mig för Olofskolan, därför att jag fick reda på att den förutvarande ecklesiastikministern, statsrådet Bagges företrädare, var mycket livligt intresserad för den. Han informerade mig i ärendet, och jag ansåg, att det var min plikt att försöka taga reda på hur sakerna lågo till. Jag fick då den uppfattningen, att även om många anmärkningar — berättigade anmärkningar — kunna riktas mot denna skola och dess arbete, finns det å andra sidan inte *bara* sådana ting att uppvisa, utan det är evident, att skolan också har lämnat goda arbetsresultat, som hedra den, och att under årens lopp framlagts vittnesbörd om att skolan mycket väl fyllt sin uppgift. Utskottsmajoriteten säger i sitt utlåtande, att det bör få finnas plats för pedagogisk försöksverksamhet av principiellt sett den art, som Olofskolan ägnat sig åt. Och herr statsrådet har även understrukt sin principiellt välvilliga inställning just till en sådan skolverksamhet. Men om Olofskolan tvingas slå igen, finns det inte någon sådan skola kvar. Det tvistas sålunda inte om själva skolans art, utan tvisten gäller Olofskolans speciella sätt att arbeta. Jag upprepar, att jag är övertygad om att många efterlåtenhetssynder ha begåtts i skolans arbete, men jag understryker samtidigt, att förhållandet är, att när dels riksdagen under rätt många år på skolöverstyrelsens och ecklesiastikdepartementets borgen dock har givit denna skola anslag direkt från staten och dels denna skola också från andra offentliga källor har fått medel för sin existens, måste jag liksom herr Pauli säga, att det är ett väl bryskt tillvägagångssätt att nu utan vidare, som man här vill, ta bort statshjälpen åt skolan.

Att jag för min del inte har velat dölja de svaga punkterna, det framgår av herr Wagnssons anförande. Jag har, som herrarna hört, i Social-Demokraten berett rum för de inspekterande undervisningsråden att där fritt få lägga fram sina synpunkter så som de själva skrivit ned dem. Det finns sålunda inte från min sida någon som helst avsikt att dölja något beträffande skolan, men trots det anser jag, att man nog, om man försöker att göra en balans här, kommer till det resultatet, att den positiva vågskålen, om jag får uttrycka mig på det sättet, väger tyngst, och det är därför som jag utan tvekan ber att få ansluta mig till dem, som hemställt om bifall till herr Oscar Olssons m. fl. reservation.

Herr Olsson, Oscar: Herr talman! Undervisningsrådet Wagnsson började och slutade sitt anförande med att framställa en tämligen onödigt anmärkning emot mig om att jag förlorat röster på grund av mitt uppträdande här. Ja det tvivlar jag inte på. Det tvivlade jag inte heller på, när jag började mitt anförande. Men jag vill fästa uppmärksamheten på att orsaken till att undervisningsrådet Wagnsson anser, att jag på så sätt bör ha förlorat röster, var, icke att jag vid något tillfälle, när jag har uppvisat oriktigheterna i undervisningsrådets berättelse, hade gjort mig skyldig till osanning eller gjort mig skyldig till missförstånd, utan helt enkelt, som herr Wagnsson sade, för *att jag angripit ämbetsmän i deras ämbetsutövning*. Det har jag inte gjort. Jag har angripit en offentlig ämbetsberättelse. Och det är ju det, som är så farligt här i landet, ty då heter det ögonblickligen, att man angripit ämbetsmännen.

Ämbetsberättelsen är en offentlig handling, men då varken herr statsrådet eller statsutskottets ordförande eller herr Wagnsson har kunnat komma åt mig på de punkter, där jag har gått emot berättelsen, därför att den saknar underlag i verkligheten, nöja de sig med detta allmänna talesätt.

Naturligtvis förstår jag, att herr Wagnsson kan gå den väg, som här har antytts av undervisningsråden för övrigt, och säga att det endast har varit på oväsentliga punkter, där jag har visat och bevisat, att jag har rätt, men då vill jag bara peka på frågan om arbetsböckerna. Den gäller kunskapsnivån

Ang. statsbidrag till vissa privatläroverk. (Forts.)

på nederskolan. I fråga om sex av de tio klasserna har jag påvisat, att utlåtandet om arbetsböckerna vilar på fantasier och inte på någon ordentlig inspektion, och när så är förhållandet, så kommer den väsentliga anmärkning, som undervisningsråden och herr Wagnsson underströko, nämligen den om det låga kunskapsresultatet, i en helt annan belysning. Då kommer den anmärkningen att röra endast mellanskolan och överskolan, och det var också för den delen av skolan, som det herr Wagnsson läste upp ur Social-Demokraten gällde. Jag hoppas, som sagt, att de båda handlingarna, som nu ligga där framme vid talarstolen, läsas av herrarna, ty då kunna herrarna också få se det svar, som kollegiet givit på dessa anmärkningar.

Herr Wagnsson uppehöll sig vid femte klassen i Olofskolan, men den klassen är en undantagsklass, en klass där hälften av eleverna ha kommit in under det senaste året, där fem kommit in omedelbart före inspektionen och där två kommit in året förut. Det är en klass, om vilken kollegiet är överens att den inte innesluter några studiebegävningar. Denna klass ha undervisningsråden varit särskilt pigga på att inspektera. Tyngdpunkten i inspektionen har egentligen lagts på den klassen, och det kan herr Wagnsson inte heller motsäga. Nej, det duger verkligen inte, såsom herr Wagnsson sade, med allmänna talesätt gentemot motståndare, som ha reda på sig och ha undersökt denna sak ordentligt!

Vad anmärkningen mot disciplinen beträffar, hade jag förekommit herr Wagnsson genom att tala om alltsammans, men herr Wagnsson var väl inte inne i kammaren, då jag talade därom, eller också ansåg han sig böra ta upp saken igen utan att sätta in den i sammanhanget med resultatet av de mentalhygieniska metoder, som skolan med så stor framgång tillämpat.

Vad för övrigt beträffar hela angreppet på skolan för att ha nått dåliga kunskapsresultat, dålig självverksamhet och för dålig uppfostran, kan det naturligtvis inte falla någon in att förneka att föräldrarnas offentligt till Kungl. Maj:t ingivna enstämmiga mening i detta fall är raka motsatsen till ämbetsverkens! Men föräldrar kan man säga vad ont som helst om, ämbetsverk får man akta sig för att säga något om.

Herr Wagnsson: Jag överlåter utan någon som helst oro till kammaren att bedöma, vem det är, som i denna debatt kommit med allmänna talesätt, och vem det är, som kommit med fakta.

Efter det överläggningen förklarats härmed slutad, yttrade herr talmannen, att därunder yrkats 1:o) att vad utskottet i den nu föredragna punkten hemställt skulle bifallas; 2:o) att det förslag skulle antagas, som innefattades i den av herr Johansson, Johan Bernhard, m. fl. vid punkten avgivna reservationen; samt 3:o) att kammaren skulle godkänna herr Oscar Olssons m. fl. vid punkten anförda reservation.

Sedermera gjorde herr talmannen propositioner enligt berörda yrkanden och förklarade sig anse propositionen på bifall till utskottets hemställan vara med övervägande ja besvarad.

Herr Johansson, Johan Bernhard, och herr Olsson, Oscar, begärde votering, i anledning varav herr talmannen upptog vartdera av de båda återstående yrkandena med hemställan, huruvida kammaren ville antaga detsamma till kontraposition i den förestående omröstningen; och förklarade herr talmannen sig finna de härå avgivna svaren hava utfallit med övervägande ja för deras mening, som ville till kontraposition antaga godkännande av det förslag, som innefattades i herr Johan Bernhard Johanssons m. fl. reservation.

Ang. statsbidrag till vissa privatläroverk. (Forts.)

Herr *Olsson, Oscar*, äskade emellertid votering jämväl om kontrapositionens innehåll, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Den, som till kontraposition i huvudvoteringen angående statsutskottets utlåtande nr 8 punkten 126 antager godkännande av det förslag, som innefattas i den av herr Johan Bernhard Johansson m. fl. vid punkten avgivna reservationen, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har till kontraposition i nämnda votering antagits godkännande av herr Oscar Olssons m. fl. vid punkten anförda reservation.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo uppläst, verkställdes till en början omröstning på det sätt, att efter särskilda uppmaningar av herr talmannen först de ledamöter, som ville rösta för ja-propositionen, och därefter de ledamöter, som ville rösta för nej-propositionen, reste sig från sina platser. Herr talmannen förklarade därpå, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr *Olsson, Oscar*, begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 69;

Nej — 48.

Därjämte hade 4 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

I följd därav uppsattes, upplästes och godkändes för huvudvoteringen en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som bifaller vad statsutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 8 punkten 126, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas i den av herr Johan Bernhard Johansson m. fl. vid punkten avgivna reservationen.

Sedan denna voteringsproposition ånyo uppläst, verkställdes omröstningen på det sätt, att efter särskilda uppmaningar av herr talmannen först de ledamöter, som ville rösta för ja-propositionen, och därefter de ledamöter, som ville rösta för nej-propositionen, reste sig från sina platser; och befanns därvid, att flertalet röstade för nej-propositionen.

Punkterna 127 och 128.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 129.

Lades till handlingarna.

Punkten 130.

Utskottets hemställan bifölls.

Punkten 131.

Lades till handlingarna.

Punkterna 132—134.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkterna 135 och 136.

Lades till handlingarna.

Punkterna 137 och 138.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 139.

Lades till handlingarna.

Punkten 140.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 141.

Lades till handlingarna.

Punkten 142.

Utskottets hemställan bifölls.

Punkten 143.

Lades till handlingarna.

Punkten 144.

Kungl. Maj:t hade föreslagit riksdagen att till Folkskolor m. m.: Bidrag till anordnande av skolbarnsbespisning för budgetåret 1941/42 anvisa ett reservationsanslag av 400,000 kronor.

*Anslag till
anordnande
av skolbarns-
bespisning.*

I samband härmed hade utskottet till behandling förehaft en inom andra kammaren av fru *Disa Västberg* m. fl. väckt motion (II: 75), vari hemställdes, att riksdagen måtte besluta att till Folkskolor m. m.: Bidrag till anordnande av skolbarnsbespisning för budgetåret 1941/42 anvisa ett reservationsanslag av 1,000,000 kronor.

Utskottet hade i den nu förevarande punkten på åberopade grunder hemställt, att riksdagen måtte, med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag å motionen II: 75, i den mån motionen skilde sig från nämnda förslag, till Folkskolor m. m.: Bidrag till anordnande av skolbarnsbespisning för budgetåret 1941/42 anvisa ett reservationsanslag av 400,000 kronor.

Herr Söderkvist: Herr talman! I en motion, väckt inom andra kammaren, har fru Västberg m. fl. yrkat höjning av det förut utgående anslaget för bidrag till anordnande av skolbarnsbespisning från 400,000 kronor till en miljon kronor. Med anledning av denna motion och den behandling densamma har fått av statsutskottet skall jag be att få anföra några synpunkter.

Inom ett flertal kommuner har skolbarnsbespisning förekommit under många år, redan innan staten började lämna kommunerna något bidrag för detta ändamål, och att intresset icke minskats under de senare åren framgår bl. a. av uppgiften i motionen, att kommunerna själva bidragit med ett belopp

Anslag till anordnande av skolbarnsbespisning. (Forts.)
för detta ändamål av 1,415,000 kronor, under det att staten lämnat endast 400,000 kronor. Såsom villkor för sitt bidrag kräver staten bl. a., att samtliga barn i folkskolan skola ha rätt att avgiftsfritt deltaga i bespisningen. Härifrån kan under vissa förhållanden för närvarande dispens erhållas. Genom de under det sista året skedda prisstegringarna på varor, som i första hand ingå i den kost, som företrädesvis förekommer vid skolfrukostarna, har denna kostnad stigit ytterligare, och denna kostnadsstegring kommer uteslutande att drabba kommunerna, eftersom ju enligt Kungl. Maj:ts förslag ingen höjning av statsbidraget skall ske. I det av arbetslöshet hårt drabbade Sundsvallsdistriktet har det därför varit på tal att lägga om bespisningen på så sätt, att den endast skulle stå öppen för de verkligt behövande och att kommunerna i stället skulle avstå från statsbidraget. Man räknar på sina håll med att denna anordning skulle bli för kommunerna ekonomiskt fördelaktigare än den nuvarande anordningen med statsbidraget. Emellertid bör det ihågkommas, att denna skollunch är av oerhört stort värde för barnen, oberoende av föräldrarnas ekonomiska villkor, därför att barnen genom densamma slippa ifrån den många gånger rent av hälsovådliga matsäcken, som därtill alltför ofta får intagas i en kall och dragig tambur inom skollokalen.

Herr statsrådet synes också själv vitsorda denna del av skollunchens betydelse, ty han säger, såsom framgår å sid. 92 i utskottets utlåtande, att utredningsmaterialet syntes också utvisa, att skolbarnsbespisningen, vilken ju för närvarande i viss mån hade karaktären av försök, medfört en glädjande förbättring av skolbarnens allmänna hälsotillstånd och även av deras förmåga att tillgodogöra sig undervisningen. Bespisningen motverkade de särskilt för barnen menliga följderna av sänkt levnadsstandard och minskad tillgång på livsmedel. Såsom speciellt från Norrbottens län framhållits, hade den fortgående rationaliseringen inom skolväsendet medfört en stark ökning av antalet barn, som måste dagligen äta ett mål i skolan. Från läkarhåll vitsordades allmänt såsom ur näringssynpunkt olämpligt, att barnen vore helt hänvisade till den kost, de själva medförde.

Detta att barnen medföra matsäck till folkskolan är, såsom alla, som ha med skolbarn att göra, veta, ingenting enastående för förhållandena i Norrbotten, utan det torde kunna sägas vara minst 75 % av alla barn i folkskolan i hela vårt land, som uteslutande äro hänvisade till den medhavda matsäcken under dagarna.

Då jag för min del av egen erfarenhet vet, att skollunchen har varit till mycket stor nytta, och då jag är övertygad om att riksdagen sällan torde ha haft möjlighet att med ett så pass obetydligt anslag som detta göra så mycken bestående nytta, ber jag, herr talman, att få yrka bifall till motionen.

I herr Söderkvists yttrande instämde herrar *Sten*, *Näsström* och *Källman*.

Herr **Pauli**: Herr talman! Det råder säkerligen inte mer än en mening i denna kammare om att motiven för den motion, till vilken den föregående ärade talaren yrkat bifall, äro i högsta grad behjärtansvärda. Det har ju sagts av departementschefen, att starka skäl tala för att man ökar medelsanvisningen till detta ändamål, skolbarnsbespisningen. Även utskottet säger, att anslaget med hänsyn till dess stora betydelse för folkhälsan och i betraktande av den allmänna prisförhöjning, som inträtt, kan anses vara tillmätt i knappaste laget, och utskottet bestrider inte heller, att motionens synpunkter ha starkt fog för sig. Utskottet skulle alltså synnerligen gärna ha gått med på en utökning av detta anslag, om det ur statsfinansiella synpunkter hade ansett sig kunna ta detta på sitt ansvar. Ut-

Anslag till anordnande av skolbarnsbespisning. (Forts.)

skottet har emellertid haft samma uppfattning som Kungl. Maj:t, nämligen att den reservation på 150,000 kronor, som finnes på detta anslag, skulle kunna beräknas kvarstå disponibel till större delen även vid nästa budgetårsskifte, och dessutom har utskottet sagt, att det förutsätter, att Kungl. Maj:t ägnar den största uppmärksamhet åt utvecklingen på detta område samt, om så visar sig erforderligt, för riksdagen framlägger förslag om ökade anslagsmedel för ändamålet under nästa budgetår.

Som vi finna, har utskottet sålunda lämnat en motivering, som inte kan gå längre i välvilja och i behjärtande av motionens synpunkter, och utskottet har också öppnat dörrarna så brett som möjligt för en ökning av anslaget, om så visar sig erforderligt, under nästa år. Under sådana omständigheter kan man ju inte säga, att det har saknats förståelse för de synpunkter, som framförts i motionen, även om icke utskottet vågat gå ut över det av Kungl. Maj:t föreslagna anslaget, 400,000 kronor, vartill emellertid kommer den omnämnda reservationen på 150,000 kronor, varför det disponibla beloppet i själva verket uppgår till 550,000 kronor. Jag finner det under sådana omständigheter inte möjligt annat än att uppmana kammaren att bifalla statsutskottets hemställan.

Utskottet har också tagit ställning till en annan sak, nämligen den i propositionen gjorda antydning om att riksdagen borde ge Kungl. Maj:t befogenhet att vidtaga vissa jämkningar, som i vidsträcktare omfattning än nu gäve möjlighet till en behovsprövning. Utskottet har därvidlag sagt, att det finner, att de jämkningar, som förut ha beslutats, böra vara fullt tillräckliga för ändamålet, och att det därför icke velat vara med om att ge någon fullmakt till en ytterligare uppmjukning av statsbidragsvillkoren. Det är under dessa förutsättningar, som utskottets förslag har framlagts, och jag ber, herr talmän, att få yrka bifall till debsamma.

Överläggningen ansågs härmed slutad, varefter herr förste vice talmannen, som för en stund övertagit ledningen av kammarens förhandlingar, jämlikt föreliggande yrkanden gjorde propositioner, först på bifall till vad utskottet i den under behandling varande punkten hemställt samt vidare på bifall till den i ämnet väckta motionen; och förklarade herr förste vice talmannen, sedan han utprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig finna denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Söderkvist* begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Den, som bifaller vad statsutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 8 punkten 144, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, bifalles den i ämnet väckta motionen.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo uppläst, verkställdes omröstningen på det sätt, att efter särskilda uppmaningar av herr förste vice talmannen först de ledamöter, som ville rösta för ja-propositionen, och därefter de ledamöter, som ville rösta för nej-propositionen, reste sig från sina platser; och befanns därvid, att flertalet röstade för ja-propositionen.

Punkten 145.

Lades till handlingarna.

Punkterna 146—152.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 153.

Lades till handlingarna.

Punkten 154.

Utskottets hemställan bifölls.

*Anslag till
folkhögskolor.*

Punkten 155.

Kungl. Maj:t hade föreslagit riksdagen att till Folkhögskolor: Understöd för budgetåret 1941/42 anvisa ett förslagsanslag av 1,355,000 kronor.

I samband härmed hade utskottet till behandling förehaft två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *C. F. Carlström* (I: 90) och den andra inom andra kammaren av fröken *Ebon Andersson* i Stockholm m. fl. (II: 126), vari hemställt, att riksdagen måtte besluta, att den provisoriska avlöningsförbättring, som för närvarande utginge till extra ordinarie och vikarierande ämneslärare vid folkhögskolorna, måtte för såväl manliga som kvinnliga lärare med full tjänstgöring vid huvudkurs höjas med ett belopp av 500 kronor till varje lärare, att som provisorisk avlöningsförbättring åt lärare vid folkhögskolor måtte upptagas ett med 40,000 kronor förhöjt belopp till 143,000 kronor samt att förslagsanslaget till Folkhögskolor: Understöd för budgetåret 1941/42 alltså måtte höjas till 1,395,000 kronor.

Utskottet hade i den nu föredragna punkten av angivna orsaker hemställt, att riksdagen måtte, med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag å motionerna I: 90 och II: 126, i den mån motionerna skilde sig från nämnda förslag, till Folkhögskolor: Understöd för budgetåret 1941/42 anvisa ett förslagsanslag av 1,355,000 kronor.

Herr Carlström: Herr talman! I anslutning till denna punkt har jag i denna kammare och fröken Ebon Andersson m. fl. i andra kammaren väckt lika lydande motioner, som gå ut på en förbättrad löneställning för en grupp av folkhögskolornas lärare.

Det förhåller sig på det sättet, att det inte är någon med folkhögskolornas lärare jämförbar lärargrupp som är så illa ställd i löneavseende som just folkhögskolelärarna. Deras löneroglering har lagts på hyllan. Avsikten var ju, att den skulle tagas upp i samband med folkskollärarkårens löneroglering, men den blev då uppskjuten och har sedermera av statsfinansiella skäl icke kunnat upptagas. I det nuvarande brydsamma ekonomiska läget har ingen ansett sig böra väcka förslag om att folkhögskolelärarnas lönefråga skulle i sin helhet av statsmakterna upptagas, men det är dock en liten grupp av ifrågavarande lärarekår, som har det synnerligen illa ställt, och det är de extra ordinarie och de vikarierande ämneslärarna. Dessa ha en synnerligen låg löneställning. Skulle detta tillstånd komma att fortfara, synner det säkerligen att på ett mycket menligt sätt inverka på folkhögskolelärarekårens framtida rekrytering.

Statsutskottet har också beaktat vad motionärerna anfört och uttalat sig mycket välvilligt i denna fråga, i det att statsutskottet förutsätter att, oavsett vårt nuvarande brydsamma läge och även om vår ekonomiska ställning här i landet skulle bli ännu mer försämrad, skälig löneroglering dock bör kunna åvägabringas för ifrågavarande lärare som äro i särskild grad förtjänta av en bättre löneställning. Vad motionärerna här ha föreslagit är, att dessa

Anslag till folkhögskolor. (Forts.)

lärare, som för närvarande uppgå till ett 80-tal, skulle få ett extra lönetilllägg i form av en provisorisk avlöningsförbättring med 500 kronor vardera, vilket skulle medföra en ökning i statsutgifterna av 40,000 kronor. Statsutskottet har dock inte nu velat gå med på motionens förslag, men har förutsatt, att Kungl. Maj:t till nästa års riksdag skall upptaga frågan.

Det är alldeles givet, att jag i egenskap av motionär så som frågan ligger till för närvarande icke kan yrka bifall till motionen, men jag vill i detta sammanhang dock ha uttalat den förhoppningen, att Kungl. Maj:t ville beakta vad statsutskottet här uttalat. Något yrkande har jag således icke att framställa i frågan.

Efter härmed slutad överläggning bifölls vad utskottet i förevarande punkt hemställt.

Punkten 156.

Utskottets hemställan bifölls.

Punkten 157.

Kungl. Maj:t hade föreslagit riksdagen att dels bemyndiga Kungl. Maj:t att meddela de ändrade bestämmelser rörande arvode till första lärarinnan vid institutet och förskolan för blindas i Tomtebodas, som framginge av vad av departementschefen under punkten 156 av åttonde huvudtiteln i innevarande års statsverksproposition anförts, dels godkänna av departementschefen angiven avlöningsstat för läroanstalterna för blindas, att tillämpas tills vidare från och med budgetåret 1941/42, dels ock till Läroanstalter för blindas: Avlöningar för budgetåret 1941/42 anvisa ett förslagsanslag av 366,700 kronor.

*Anslag till
läroanstalter
för blindas.*

I samband härmed hade utskottet till behandling förehaft två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *A. Strand* (I: 26) och den andra inom andra kammaren av herrar *O. Nilsson* i Göteborg och *E. Fast* (II: 73), vari hemställts, att riksdagen i samband med beviljandet av anslag för avlöningar åt personalen vid blindskolor, vårdanstalten i Lund för blindas med komplicerat lyte och dövstumskolorna måtte dels besluta den ökning av respektive anslag, som vore nödvändig för beredandet av en skäligen löneställning åt vårdar- och tjänstepersonalen, dels uttalat, att åtgärder av Kungl. Maj:t snarast borde vidtagas i syfte att åstadkomma ett mera varaktigt ordnande av ifrågavarande personals löne- och anställningsvillkor.

Utskottet hade i den nu ifrågavarande punkten på anförda skäl hemställt,

I. att riksdagen måtte, med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag å motionerna I: 26 och II: 73, i vad motionerna avsåge ökning av här förevarande anslag,

a) bemyndiga Kungl. Maj:t att meddela de ändrade bestämmelser rörande arvode till första lärarinnan vid institutet och förskolan för blindas i Tomtebodas, som framginge av vad av departementschefen i statsrådsprotokollet över eklestiasistikärenden för den 3 januari 1941 anförts;

b) godkänna under punkten införd avlöningsstat för läroanstalter för blindas, att tillämpas tills vidare från och med budgetåret 1941/42;

c) till Läroanstalter för blindas: Avlöningar för budgetåret 1941/42 anvisa ett förslagsanslag av 366,700 kronor;

II. att motionerna I: 26 och II: 73 måtte i övrigt anses besvarade med vad utskottet i det föregående anförde.

Anslag till läroanstalter för blinda. (Forts.)

Herr **Strand**: Herr talman! I det avsnitt i utskottsutlåtandet, som utgör punkt 157, beröres en av mig avgiven motion med yrkande om förbättrade löne- och anställningsvillkor för personalen vid blindskolor, vårdanstalten i Lund för blinda med komplicerat lyte och dövstumskolorna. Jag ber att få uttala mitt tack till utskottet för den välvilliga behandlingen av motionen, och samtidigt vill jag endast uttala en förväntan, att herr statsrådet lämnar sådana ändrade direktiv till skolöverstyrelsen, att det redan innevarande år kan bli ett positivt resultat av den riksdagens mening, som finnes angiven i utskottets utlåtande.

Sedan överläggningen ansetts härmed slutad, bifölls vad utskottet i den nu föredragna punkten hemställt.

Punkterna 158—180.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 181.

Lades till handlingarna.

Punkterna 182 och 183.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 184.

Lades till handlingarna.

Punkterna 185—189.

Vad utskottet hemställt bifölls.

*Anslag till
folkbiblioteks-
väsendet.*

Punkten 190.

Kungl. Maj:t hade föreslagit riksdagen att till Understöd åt folkbiblioteksväsendet för budgetåret 1941/42 anvisa ett förslagsanslag av 1,640,000 kronor, att i huvudsaklig överensstämmelse med de grunder, som av departementschefen i statsrådsprotokollet över ecklesiastikärenden för den 3 januari 1941 angivits, utgå i enlighet med de närmare bestämmelser, Kungl. Maj:t skulle äga meddela.

I samband härmed hade utskottet till behandling förehaft

dels en inom första kammaren av herrar *B. A. Nilsson* och *I. Persson* väckt motion (I: 91), vari hemställts, att anslaget till studiecirkelbiblioteken under budgetåret 1941/42 måtte utgå enligt samma grunder, som gällde för detta anslag under innevarande budgetår;

dels ock två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *C. P. Wahlmark* m. fl. (I: 29) och den andra inom andra kammaren av herr *J. Lundberg* i Uppsala m. fl. (II: 40), vari hemställts, att riksdagen måtte besluta att inrätta ett centralbibliotek för Uppsala län från och med den 1 januari 1942 och att för detta ändamål för budgetåret 1941/42 bevilja ett anslag å 5,000 kronor.

Utskottet hade i den nu förevarande punkten på återopade grunder hemställt,

a) att riksdagen måtte, med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag å motionerna I: 29 och II: 40, till Understöd åt folkbiblioteksväsendet för budgetåret 1941/42 anvisa ett förslagsanslag av 1,640,000 kronor, att i huvudsaklig

Anslag till folkbiblioteksväsendet. (Forts.)

överensställelse med de grunder, som av departementschefen i statsrådsprotokollet över ecklesiastikärenden för den 3 januari 1941 angivits, utgå i enlighet med de närmare bestämmelser, Kungl. Maj:t skulle äga meddela;

b) att motionen I:91 måtte anses besvarad med vad utskottet förut under punkten anfört.

Herr Wahlmark: Herr talman! Jag har icke begärt ordet för att yrka bifall till den av mig m. fl. väckta motion, som behandlas under denna punkt, utan jag har begärt ordet för att livligt instämma i det beklagande, som statsutskottet har uttalat med anledning av att den uppgjorda planen på inrättande av ett centralbibliotek i varje län icke har kunnat fullföljas. Utskottet har därvid framhållit, att det är olika omständigheter som medverkat till att denna plan fått vila, och jag är fullt medveten om detta. Jag har också själv just på grund av tidsförhållandena varit synnerligen tveksam huruvida jag skulle vara med om att väcka en motion eller inte, men det är två omständigheter, som gjort att jag låtit denna tveksamhet fara. Den ena är att jag ansett det synnerligen beklagligt, om det fortsatta uppbyggandet av denna betydelsefulla del av det frivilliga folkbildningsarbetet skulle få anstå under någon längre tid, medan däremot andra delar av folkbildningsarbetet ifrågakomma för anslag till fullföljande av de planer, som för dem blivit uppgjorda. Den andra omständigheten är, att det förberedelsearbete, som vidtagits inom Uppsala län, har skett så tidigt, att i dag en modern, nyuppförd byggnad i Uppsala stads centrum står färdig för att taga emot detta centralbibliotek, vars organisation ävenledes är fullt färdig. Jag kan tillägga, att det för denna byggnads uppförande har upptagits lån och att Kungl. Maj:ts tillstånd har erhållits till denna upplåning.

Utskottet säger sedan, att det icke är benäget att tillstyrka bifall till vår motion i år, vilket skulle innebära att ett nytt centralbibliotek skulle upprättas under nästkommande budgetår. Däremot har utskottet tydligen ingenting emot att ett sådant anslag beviljas för ett kommande budgetår, men utskottet anser det böra ankomma på Kungl. Maj:t att i så fall bestämma, var detta folkbibliotek skall bli beläget. Jag vill vända mig till herr statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet för att rikta en vädjan till honom att under de omständigheter, som jag här nämnt och då Uppsala län synes stå i särklass bland de län, som kunna komma i fråga för upprättande av ett folkbibliotek, detta län främst måtte komma i åtanke vid upprättande av ett nytt centralbibliotek.

Jag har som sagt, herr talman, intet yrkande.

Herr Bergman: Jag ber att få livligt instämma i de önskingar, som den föregående ärade talaren uttryckt. Utskottet har ansett sig nödsakat att avstyrka motionen, men vi äro av alldeles samma mening som herr Wahlmark i fråga om önskvärheten av tankens framtida upptagande genom Kungl. Maj:t. När det i utskottets yttrande står, att det bör ankomma på Kungl. Maj:t att i första hand till bedömande upptaga frågan i vilket av de med centralbibliotek ännu icke utrustade länen ett bibliotek av detta slag närmast bör upprättas, ber jag att få häri inlägga en förhoppning om positivt resultat till förmån för Uppsala län. På grund av den kännedom jag har om de förstklassiga förberedelser, som vidtagits i Uppsala, hemställer jag att Kungl. Maj:t måtte, så snart omständigheterna ur finansiell synpunkt medgiva det, i första hand tänka på detta bibliotek.

Efter det överläggningen förklarats härmed slutad, bifölls vad utskottet i den under behandling varande punkten hemställt.

Om anslag till
åtgärder för
kulturell folk-
beredskap
m. m.

Punkten 191.

I denna punkt hade utskottet, med tillstyrkande av Kungl. Maj:ts i ämnet framlagda förslag, hemställt, att riksdagen måtte till Åtgärder för kulturell folkberedskap m. m. för budgetåret 1941/42 anvisa ett anslag av 60,000 kronor.

Herr **Pauli**: Jag har begärt ordet vid denna punkt för att upplysa om att det, enligt vad jag inhämtat, kan uppkomma fråga om medelsanvisning till det här ifrågavarande ändamålet, åtgärder för kulturell folkberedskap m. m., på tilläggsstat för innevarande budgetår, och att den frågan kan påverka anslagsberäkningen för nästa budgetår. Jag tillåter mig därför, efter att ha rådfört mig med statsutskottets ordförande, hemställa att förevarande punkt återremitteras till utskottet.

Efter härmed slutad överläggning yttrade herr förste vice talmannen, att därunder endast yrkats att den nu ifrågavarande punkten skulle visas åter till utskottet.

På sedermera gjord proposition bifölls nämnda yrkande.

Punkterna 192—194.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Anslag till
nykterhets-
undervisning
m. m.

Punkten 195.

Kungl. Maj:t hade föreslagit riksdagen att såsom Bidrag till undervisnings- och upplysningsverksamhet m. m. för nykterhetens främjande för budgetåret 1941/42 anvisa ett anslag av 229,800 kronor.

I samband härmed hade utskottet till behandling förehaft två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *J. Bergman* m. fl. (I: 137) och den andra inom andra kammaren av herr *H. Hallén* m. fl. (II: 184), vari hemstälts, att riksdagen måtte bestämma anslaget för budgetåret 1941/42 till undervisnings- och upplysningsverksamhet för nykterhetens främjande till samma belopp som det för innevarande budgetår beviljade, nämligen 239,800 kronor.

Utskottet hade i den nu föredragna punkten av angivna orsaker hemställt, att riksdagen måtte, med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag å motionerna I: 137 och II: 184, i den mån de skilde sig från nämnda förslag, såsom Bidrag till undervisnings- och upplysningsverksamhet m. m. för nykterhetens främjande för budgetåret 1941/42 anvisa ett anslag av 229,800 kronor.

Enligt en vid punkten avgiven reservation hade herrar *Oscar Olsson*, *Bergman*, *Berntson*, *Danielsson* och *Andersson* i Södergård, fru *Alvén* och herr *Åkerström* ansett, att utskottets yttrande bort hava den lydelse, reservationen visade, samt att utskottet bort hemställa, att riksdagen måtte, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag och med bifall till motionerna I: 137 och II: 184, såsom Bidrag till undervisnings- och upplysningsverksamhet m. m. för nykterhetens främjande för budgetåret 1941/42 anvisa ett anslag av 239,800 kronor.

Herr **Bergman**: Herr talman! Som kammaren torde erinra sig, företogs det förra året en synnerligen stark nedskärning av den förut beviljade summan till nykterhetsverksamheten. Det var inte mindre än ungefär 150,000 kronor, som skars ned, och riksdagen själv reagerade emot propositionen just på denna punkt. Riksdagen erkände, att nykterhetsverksamheten är av vikt inte bara för försvaret mot den inre fiende, som rörelsen riktar sig emot, utan också för

Anslag till nykterhetsundervisning m. m. (Forts.)

stärkande av vår yttre värnkraft, och en då väckt motion angående åtminstone någon höjning i det av Kungl. Maj:t föreslagna starkt reducerade beloppet bifölls så till vida, att riksdagen höjde det föreslagna anslaget med 15,000 kronor. Nu i år föreslår Kungl. Maj:t att man skall desavuera fjolårets riksdag på det sättet, att man skulle bortskära största delen av den lilla ökning, som man då lyckades få genomförd.

Överhuvud taget är detta anslag av den beskaffenhet, att det synes mig i högsta grad otidsenligt att pruta på denna i nuvarande budget obetydliga summa. Det är, som nyss nämnades, ett verkligt försvarsverk, som det här är fråga om, och detta icke blott indirekt, utan även direkt för stärkande av vår yttre värnkraft. Man har inskränkt anslaget på den punkt, som gäller föreläsningar och instruktionsverksamhet. Anslaget på denna punkt var redan förut mycket starkt nedskuret. Man har kanske ibland gjort den invändningen mot detta anslag, att det kunnat förekomma föreläsningar, som icke varit så talrikt besökta och därför inte gjort den verkan, de åsyftat. Nu ber jag därför särskilt att få erinra om att man inom nykterhetsrörelsen för närvarande med framgång försöker i största möjliga utsträckning avlägsna sådana olägenheter och att ledningen är mycket angelägen om att de föreläsningar, som hållas, skola vara av förstklassig beskaffenhet och hållas av personer, som ha verkliga fakta att komma med. Under senare år har bl. a. professor Ingvar i Lund varit mycket anlitad i detta avseende, och hans föreläsningar ha sannerligen icke varit litet besökta. De, som varit närvarande och hört några av hans föreläsningar, ha kunnat konstatera, hur ofantligt stort intresset varit och hur många som påverkats och därvid fått upplysningar av det allra största värde rörande sådana saker som äro ganska substantiella men som folk förut icke haft mycket aning om. Den medicinska forskningen har ju på detta område gått framåt i hög grad.

Nu är det givetvis så, att det är många som önska föreläsningar just av denna högtstående beskaffenhet och som vända sig till centralförbundet för nykterhetsundervisning för att av dess lilla anslag för sådant ändamål få ett bidrag till anordnande av sådana föreläsningar, men det dröjer inte så synnerligen länge på det nya budgetåret, innan centralförbundet nödgas meddela de sökande, att det inte längre finns några medel kvar. Anslaget räcker inte på långt när till alla som begära bidrag. Det är inte fråga om att understödja sådana föreläsningar, som inte äro besökta och ännu mindre sådana som inte ens äro värda att besökas, utan det är fråga om att möjliggöra anordnandet av verkligt auktoritativ upplysning av sakkunnigt folk. Att inskränka den möjligheten just under sådana tider som nu, då ju nödvändigheten av sådan upplysning varje dag omvittnas av pressen, är synnerligen otidsenligt. Det har också kommit uttalanden från olika delar av landet med beklagande av detta Kungl. Maj:ts förslag till ytterligare nedskärning och med uppmaningar till oss att försöka i riksdagen justera detta misstag, som man med skäl anser det vara.

Det har också under utskottets behandling av punkten framgått, att det funnits en mycket stark resonans inom utskottet för dessa synpunkter. Det är, som vi se, ett stort antal som i den reservation, för vilken jag talar, yrkar på att anslaget efter den starka beskärningen i fjol ej skulle nu ytterligare beskäras. Yrkandet innebär en höjning av propositionens summa med endast 10,000 kronor.

Jag tillåter mig alltså yrka, att kammaren måtte bifalla den i denna punkt avgivna reservationen, som är undertecknad av sju reservanter ur olika partier.

Anslag till nykterhetsundervisning m. m. (Forts.)

Herr Pauli: Herr talman! Det framgår av de ordalag, som departementschefen har använt i propositionen, att han icke med särskilt glatt hjärta har yrkat på den här föreslagna besparingen. Han säger, att ehuru detta anslag redan för innevarande budgetår har kraftigt beskurits, ser han sig nödsakad att för nästa budgetår föreslå en reduktion. Han åberopar alltså den bistra statsfinansiella nödvändighet, som här har lett hans steg, och han skulle tydligen gärna ha sett, om det hade varit möjligt att undvika detta besparingsförslag.

Utskottet delar departementschefens känslor och uppfattning. Vi ha också understrukit, att anslagsminskningen bör avse medlen till föreläsnings- och instruktionsverksamhet för nykterhetens befrämjande och icke anslaget till själva sammanslutningarna. Det är givet, att man har rätt, när man säger, att en verksamhet för ökad folknykterhet särskilt i dessa tider tillhör arbetet på den allmänna beredskap, som vi alla försöka bidra till. Å andra sidan kan det kanske vara skäl att i detta sammanhang erinra om att statsmakterna på andra punkter lämnat nya bidrag till stärkande av vad vi kalla den moraliska folkberedskapen. Vi ha nyligen haft uppe punkten om den s. k. kulturella folkberedskapen, en punkt som återremitterats till utskottet, därför att det kan motses, att ytterligare höjda anslag där komma att begäras. Man har kanske också observerat, att på den punkt, som berör föreläsningar, ett särskilt anslag på 50,000 kronor lämnats för föreläsningar om frågor, som särskilt beröra kristiden. Det är tydligt, att man får tänka sig, att i dessa föreläsningar och i denna verksamhet, som jag här nämnt, även bland annat ingår en upplysningsverksamhet om nödvändigheten av att höja folknykterheten. Utskottet har särskilt behjärtat, att de sammanslutningar, som det här är fråga om, skola för det anslag som utgår till dem i största möjliga grad inrikta sin verksamhet på nykterhetens befrämjande bland ungdomen, och till denna ungdom hör ju, som vi veta, icke minst den till försvarsberedskap inkallade ungdomen, vars förhållande i nykterhetsavseende i dessa tider är utsatt för särskild uppmärksamhet och särskilda åtgärder.

Jag vill slutligen erinra om att utskottet har bifallit Kungl. Maj:ts förslag om en uppmjukning av villkoren för statsbidraget till instruktörsverksamheten. Detta innebär ju icke att nykterhetsorganisationerna få någon direkt summa i present, men det innebär att det tvång, som hitintills har förelegat för dem att i viss utsträckning bidra till denna instruktörsverksamhet, högst betydligt lättas. Den saken bör kanske också beaktas i detta sammanhang, även om jag naturligtvis icke vill direkt balansera denna lättnad mot den här ifrågavarande anslagsminskningen.

Jag tror emellertid, herr talman, att vi kunna vara övertygade om att bakom såväl Kungl. Maj:ts som utskottets förslag icke ligger något förminskat intresse för den nykterhetsverksamhet det gäller, utan uteslutande den hårda nödvändighet, som här liksom i så många andra fall tvungit oss till besparingar i innevarande tid.

Jag ber med dessa ord, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Olsson, Oscar: Herr talman! Bara några få ord i anslutning till vad den siste ärade talaren sade.

Jag är liksom han synnerligen glad åt den välvilja, med vilken Kungl. Maj:t i stort sett behandlat detta anslag, men å andra sidan får jag också i likhet med motionärerna och skolöverstyrelsen säga, att när det talas så mycket om kulturellt försvarsarbete just nu, så är det inte riktigt lämpligt att skära bort en så liten summa som 10,000 kronor här, i all synnerhet inte från den synpunkt, som utskottet slutar med i sitt anförande. Utskottet säger där, att

Anslag till nykterhetsundervisning m. m. (Forts.)

utskottet vill framhålla angelägenheten av att ifrågavarande sammanslutningar i största möjliga grad inrikta sin verksamhet på åtgärder för nykterhetens främjande bland ungdomen.

Herr talman! Dessa uppgifter äro mycket viktiga, och de motivera mer än väl anslaget bibehållande vid dess förutvarande höjd. När det gällde den kulturella folkberedskapen, återförvisade kammaren nyss anslaget till statsutskottet, men jag har hos utskottets ordförande gjort mig förvissad om att detta icke betyder, att anslaget på 60,000 kronor därigenom kommer i fara; det kommer snarare att ligga bättre till. Denna kulturella folkberedskap är all heder värd, och jag har de allra bästa önskningar för den, men denna kulturella beredskap avser dock ett rent organisationsarbete för ett samordnande av de institutioner och sammanslutningar som göra det materiella, reala arbetet ute på arbetsfältet. Det kan då icke vara precis nyttigt, när man erkänner denna kulturella folkberedskaps betydelse, att för *dess* skull sänka anslagen till dem, som utföra det reala arbetet, såsom det faktiskt ser ut att ha skett på flera områden, både beträffande det fria folkbildningsarbetet och i fråga om nykterhetsanslaget.

Jag ber således, herr talman, att få yrka bifall till reservationen.

Överläggningen ansågs härmed slutad, varefter herr talmannen enligt de därunder förekomna yrkandena gjorde propositioner, först på bifall till vad utskottet i den nu förevarande punkten hemställt samt vidare på antagande av det förslag, som innefattades i den vid punkten avgivna reservationen; och förklarade herr talmannen, sedan han upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig finna denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Bergman* begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som bifaller vad statsutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 8 punkten 195, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas i den vid punkten avgivna reservationen.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo uppläst, verkställdes till en början omröstning på det sätt, att efter särskilda uppmaningar av herr talmannen först de ledamöter, som ville rösta för ja-propositionen, och därefter de ledamöter, som ville rösta för nej-propositionen, reste sig från sina platser. Herr talmannen förklarade därpå, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr *Bergman* begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 71;

Nej — 48.

Punkterna 196—210.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Första kammarens protokoll 1941. Nr 19.

Punkten 211.

Lades till handlingarna.

Punkterna 212—219.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkterna 220 och 221.

Lades till handlingarna.

Punkterna 222 och 223.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 224.

Lades till handlingarna.

Punkten 225.

Utskottets hemställan bifölls.

Vid förnyad föredragning av konstitutionsutskottets utlåtande nr 8, i anledning av väckta motioner om revision av lagen med vissa bestämmelser om tryckta skrifter vid krig eller krigsfara, bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Om ändrade bestämmelser ang. återvinnande av svenskt medborgarskap.

Föredrogs ånyo konstitutionsutskottets utlåtande nr 9, i anledning av väckta motioner om underlättande i visst hänseende för svenskfödda personer, som förlorat sitt svenska medborgarskap, att återvinna detsamma.

I de likalydande, till konstitutionsutskottet hänvisade motionerna nr 72 i första kammaren av herr *Mannerskantz* och nr 107 i andra kammaren av fröken *Andersson* m. fl. hade hemställts, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om utredning i syfte att underlätta för svenskfödda personer, vilka förlorat sitt svenska medborgarskap, att återvinna detsamma trots att de saknade tillfredsställande möjligheter att försörja sig och sin familj.

Utskottet hade i det nu ifrågavarande utlåtandet av angivna orsaker hemställt, att förevarande motioner icke måtte till någon riksdagens åtgärd för-
anleda.

Herr **Mannerskantz**: Herr talman! Då man läser detta utskottsutlåtande, får man ånyo ett belägg på att Sverige är ett utredningarnas land. Nästan i vilket ämne som helst, där man väcker förslag, kan vederbörande utskott hitta en utredning, som kan sägas sammanhänga med förslaget i fråga. Så har också skett här. Anledningen till den motion, som jag har väckt, är de av tidsförhållandena framkallade svårigheter, som dels ha uppstått och dels kunna beräknas uppstå, då det gäller förutvarande svenska medborgare som ha förlorat sitt medborgarskap, men vilja återvända till landet. Nuvarande bestämmelser lägga vissa hinder i vägen härför, och det är det fjärde av de i bestämmelserna upptagna hindren för återvinnande av medborgarskap som min framställning avser att få undanröjt, nämligen möjligheten att försörja sig.

Nu tänker jag, herr talman, inte framställa något yrkande, utan vill endast säga, att den utredning som är föranledd av 1938 års riksdagsskrivelse, bör beakta och besinna, att det knappast är lämpligt att den håller på alltför länge. Jag misstänker nämligen, att det kommer att bli fler och fler personer som

Om ändrade bestämmelser ang. återvinande av svenskt medborgarskap.
(Forts.)

med tacksamhet komma att anamma ett tillfälle att återvinna sitt svenska medborgarskap. Jag tänker då närmast på kvinnor som ha gift sig med utlänningar och blivit utsatta för mycket stora kalamiteter, till exempel i de ockuperade länderna.

Det är endast för att påpeka lämpligheten av att denna utredning mycket snart kommer till ett resultat som jag har begärt ordet, och jag framställer icke något yrkande.

Sedan överläggningen ansetts härmed slutad, bifölls vad utskottet i det nu föredragna utlåtandet hemställt.

Föredrogos ånyo konstitutionsutskottets utlåtanden:

nr 10, i anledning av väckta motioner om underlättande av valdeltagandet vid kommunalval; samt

nr 11, i anledning av väckt motion om förlust av rösträtt för den, som mer än en gång sakfällts för fylleriförseelse.

Vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt bifölls.

Föredrogos ånyo statsutskottets utlåtanden:

nr 45, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående fortsatt giltighet för förskottsstaten för försvarsväsendet m. m.;

nr 46, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående bestridande från anslaget till diverse pensioner och understöd m. m. av arbetaren K. A. Andersson tillkommande livränta m. m.;

nr 47, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående förvärv för statens räkning av bandelen Visborgs slätt—Kneippbyn;

nr 48, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till djupborrning efter salt och olja m. m. vid Höllviken i Skåne;

nr 49, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till fullföljande av universitetsbibliotekets i Uppsala om- och tillbyggnad m. m.;

nr 50, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ytterligare bidrag för budgetåret 1940/41 till nedbringande i vissa fall av avgifterna till ljus- och vedkassan vid allmänna läroverk;

nr 51, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående omläggning av systemet för de värnpliktigas rullföring och redovisning m. m.;

nr 52, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till Flygtekniska försöksanstalten: Utrustning m. m.;

nr 53, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående viss ändring i grunderna för lån från industrilånefonden;

nr 54, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till Statens hantverksinstitut: Utrustning; samt

nr 55, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag å tilläggsstat II till riksdagen för budgetåret 1940/41 till statens sekundärlånefond för rederinäringen.

Vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt bifölls.

Föredrogos ånyo bevillningsutskottets betänkanden:

nr 7, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om fortsatt giltighet av förordningen den 18 juni 1937 (nr 481) angående rätt

för Konungen att i vissa fall meddela särskilda bestämmelser om stämpelavgift vid köp och byte av fondpapper; samt

nr 8, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning angående fortsatt tillämpning av förordningen den 21 juni 1940 (nr 561) om tilläggsskatt å bensin m. m.

Vad utskottet i dessa betänkanden hemställt bifölls.

Föredrogs ånyo och företogs punktvis till avgörande bankoutskottets utlåtande nr 21, angående verkställd granskning av riksbankens och riksgäldskontorets styrelse och förvaltning.

Punkten 1.

Ang. riksbankens och riksgäldskontorets ränte- och lånepolitik m. m.

I förevarande punkt hade utskottet berört vissa spörsmål rörande ränte- och lånepolitiken, som utskottet ansett vara av den betydelse, att utskottet funnit sig böra vad i detta ärende förekommit för riksdagen omförmäla.

Herr andre vice talmannen: Herr talman! Detta dechargebetänkande är ju på sätt och vis unikt. Det är unikt redan genom sin uppställning men också genom sin längd. Vad längden beträffar, sammanhänger den givetvis med den betydelse utskottet har velat tillmäta det ärende, som föreligger, och det uttalande, som utskottet självt gjort. Själva uppställningen innebär ju den nyheten, att dechargeutlåtandena för riksbanken och riksgälden föreligga i ett tryck. De principiella uttalanden, som utskottet har gjort, ha sammanförts på ett ställe och gälla båda verksamheterna. Utskottet har genom detta förfarande velat betona, hur intimt sammanhanget är mellan dessa båda förvaltningsområden. Detta sammanhang har alltid förelegat, men det har aldrig varit så klart betonat som just i den nuvarande situationen. Riksbanken har en penningvårdande uppgift, men den kan inte föra sin penningvårdande politik utan att ta hänsyn till riksgäldsfullmäktiges omfattande låneoperationer. Vad dessa angår, har den stora allmänheten framförallt fäst sig vid den propagandapparatur, som har satts i gång och som med rätta blivit beundrad. Det har blivit en storartad patriotisk sport att stampa miljonerna ur marken, men man har också ansett allan rättfärdighet uppfylld, när pengarna kommit fram. Räntan på dessa lån har betraktats huvudsakligast som ett instrument för att få allmänheten att satsa pengar, och man har ansett sig vara på den säkra sidan, när man satt räntan så, att man menat att den skulle dra obligationsköpare. Sammanhanget med näringslivets krav och hela nationens ekonomiska liv har emellertid inte blivit så klart belyst under denna verksamhet.

Det är detta sammanhang som bankoutskottet har velat söka klargöra. Sammanhanget gäller ju icke bara dessa båda områden, utan den ekonomiska politiken överhuvud taget. När bankoutskottet uttalar den uppfattningen att prisnivån skall kunna stabiliseras och under vissa förutsättningar en sänkning bringas till stånd, kan man kanske säga att detta faller utanför bankoutskottets befogenhetsområde. Det kan ju i viss mån vara riktigt, men ur andra synpunkter är det icke riktigt. Den ekonomiska politiken är något odelbart. Regeringens ekonomiska organ, riksbanken och riksgälden, ha var och en sina särskilda uppgifter, men de arbeta inte i ett lufttomt rum; det måste finnas en enande och samlande tanke som bär upp hela systemet. Annars blir det ett pussel, en mosaik, ett konglomerat av krafter som streta åt olika håll och kanske motarbetar varandra. Bankoutskottet har velat inställa sina betraktelser om räntepolitiken i ett större sammanhang; det har velat inställa dessa betraktelser under aspekten av hela nationens välfärdssträvanden i en tid, då alla krafter måste spännas och alla krafter måste enas, om de stora

Ang. riksbankens och riksgäldskontorets ränte- och lånepolitik m. m. (Forts.) nationella uppgifterna skola kunna lösas. Bankoutskottet har ansett att man i en sådan tid har rätt att kräva mer än eljest av människorna och institutiönerna, att man har rätt att tillgripa djärvare målsättningar och tala ett tydligare språk än eljest. Ändå är det ju inte några orimligheter som utskottet begär. Såsom allmänt önskemål uppställas, att man skall försöka komma till en stabilisering av prinsnivån och under vissa förutsättningar rent av till en sänkning. Alldeles särskilt påkallar utskottet en sänkning av räntenivån. Såsom medel för åstadkommande av en sådan förordar utskottet en samverkan mellan riksbanken och riksgälden för nedbringande av räntan på skattkammarväxlar, operationer av riksbanken i den öppna marknaden, ianspråktagande i största möjliga utsträckning av statens egna kapitalmöjligheter samt överhuvud taget att den existerande räntenivån icke utan vidare accepteras såsom något statistiskt.

Det har anmärkts att genom detta uttalande har utskottet tagit tillbaka med ena handen vad det har givit med den andra eller med andra ord att när utskottet tillstyrker ansvarsfrihet åt riksbanksfullmäktige och riksgäldsfullmäktige, betyda dessa betraktelser att man samtidigt underkänner den politik som har förts. Det är icke befogat eller riktigt att tala på det sättet, eftersom utskottet helt och hållet anknyter till de strävanden som redan ha förekommit. Räntan på skattkammarväxlar har under fjolåret nedbragts från maximum 3 % till nuvarande 2.25 %. Detta har skett genom att riksbanken har samverkat med riksgäldsfullmäktige och konkurrerat med affärsbankerna och därigenom åstadkommit denna sänkning av den korta räntan. Det har ändå inte från affärsbankernas sida anförts något klagomål över att detta skulle vara något slags tvångslån som staten upptar av affärsbankerna. Bankoutskottet rekommenderar nu att denna politik fortsättes och vill att detta mål skall hållas klart i sikte. Det kan ju inte innebära något misstroende, framför allt med hänsyn till att bankoutskottets anvisningar röra den kommande politiken.

Det har också sagts, att detta är en sak som icke kommer oss vid, att det är att blanda politik i frågan, när bankoutskottet och riksdagen ge anvisningar om vissa åtgärder för att bringa ned räntan. Jag har svårt att förstå detta tal. Riksdagen har upprepade gånger givit direktiv och anvisningar rörande den penningpolitik, som bör föras av riksbanken, och det har aldrig talats om att detta skulle vara något otillbörligt ingripande av politisk natur. Jag är till och med säker på att den professor, som här gjort gällande, att detta är att blanda politik i en sak, som inte har med politik att göra, själv flera gånger har varit med om att uppställa sådana program och ge sådana direktiv. Man har svårt att förstå, varför det skall vara så omöjligt den här gången.

När det också säges, att räntepolitiken är ett naturligt resultat av kapitalmarknadens läge, som staten inte skall försöka inverka på, har jag lika svårt att följa med. Vad är kapitalmarknadens läge för någonting, om inte resultatet av alla de krafter, som inverka på kapitalmarknaden, och bland dessa krafter finnes ju också riksbankens penningpolitik. Den ingår som ett mycket väsentligt led i den kraftparallelogram, som det är tal om. Om det inte vore så, kunde man nästan tycka, att det kunde vara tämligen ligkiltigt med en riksbank, eftersom allting klarar sig i kraft av det s. k. naturliga läget.

Man menar också på sina håll, att eftersom det råder kapitalbrist i landet, bör man inte försöka pressa ned räntorna, utan i stället hålla dem uppe, så att sparsamheten stimuleras och det kommer fram mera pengar. Men det torde väl ändå vara tämligen klart, att räntan i och för sig själv inte är avgörande beträffande sparsamheten, så att t. ex. sparsamheten skulle ökas,

Ang. riksbankens och riksgäldskontorets ränte- och lånepolitik m. m. (Forts.) om man höjde räntan med en halv procent, eller gå ned, om den minskades med en halv procent. Sparsamheten eller sparatet har aldrig varit så starkt som åren före kriget, när räntan befann sig i ett bottenläge här i landet. Det där om kapitalbristen är någonting som man skrämmas med, men som inte existerar, åtminstone inte i den utsträckning man har velat göra gällande. Statens lånebehov är ju större än det någonsin har varit. Men man får också ta hänsyn till motvägande omständigheter. Även om man bortser ifrån att affärsbankernas räntelösa insättningar i riksbanken stiga månad efter månad och nu äro uppe i över en halv miljard, vilket ju tyder på att efterfrågan på kapital inte är så stark, får man inte glömma bort den nedgång i investeringar, som har ägt rum under kriget. Lagren kunna av lätt insedda skäl inte förnyas, jordbrukarna slakta sina kreatur utan att skaffa sig nya o. s. v. Genom dessa förhållanden har en betydande mängd av kapital lösgjorts. Det är därför svårt att tala om att det råder kapitalbrist i landet. Däremot kan man säga, att det råder brist på efterfrågan på kapital, om man bortser från staten själv. Det råder en verklig stiltje i affärsbankerna, och det beror inte, som man på sina håll har påstått, därpå, att affärsbankerna föra en restriktiv kreditpolitik, utan det beror på att inga människor komma och fråga efter lån i bankerna, och man kan väl inte komma ifrån att den höga räntan i betydande grad medverkar till detta förhållande.

Den expansiva politik, som bankoutskottet i viss mån förordar, är alltså inte något attentat mot affärsbankerna, såsom en tidning påstått, utan får väl snarare sägas ligga i led med affärsbankernas eget intresse. Å andra sidan finnes det väl ingen risk för att produktionen genom denna politik blir alltför omfattande. Det verksamhetsområde, som närmast skulle kunna tänkas bli stimulerande påverkat av en sådan politik, är byggnadsindustrien. På andra områden äro möjligheterna tämligen små eller i varje fall begränsade på grund av bristen på material av olika slag, och där har ju kommissionsvärlden en ransonerande funktion, som sörjer för att inom ramen av det möjliga, produktionen blir ungefär den som man önskar. Vad byggnadsindustrien beträffar, vill man ju till varje pris att den skall komma i gång. Man måste ha den i gång, med vilka medel det nu skall ske. Om inte byggnadsindustrien kan stimuleras till följd av att räntan på naturlig väg bringas ned, blir staten tvungen att genom anskaffande av pengar på annat sätt subventionera industrien, alltså betala åt byggherrarna och husägarna en del av den ränta, som de själva inte kunna bära. Man vill fråga, om det verkligen skulle vara en lyckligare anordning än att på de vägar som utskottet förordat bringa ned räntan till en sådan nivå, att det kan börja löna sig att bygga igen.

Allt detta kan anföras också mot talet om att det här skulle vara fråga om något inflationsprogram. Det är inte något inflationsprogram, som det här är tal om. Bankoutskottet har mycket energiskt avrått från att staten skulle ge sig in på inflationsvägar, men bankoutskottet har ansett, att en politik som den förordade kan föras inom ramen av den nuvarande relativa stabiliteten. Vad inflation i verkligheten är för någonting finnes det ju inte någon verkligt klar definition på. Många mena, att så fort priserna ha stigit, äro vi inne i en inflatorisk utveckling. Om man håller sig till detta, skulle vi ju redan ha inflationen över oss. Å andra sidan saknar det nuvarande läget några av de allra mest typiska inflationsdragen, framför allt en genom övergödning med kapital åstadkommen normal uppsvällning av produktionen och framför allt av spekulativen. I stället sprider sig arbetslösheten med förfärande hastighet. Företag läggas ned och kunna inte tagas upp igen. Det är utan tvivel den största fara, som för närvarande hotar vårt näringsliv och därmed också sammanhållningen inom nationen i en fruktansvärd tid. Så länge denna fara

Ang. riksbankens och riksgäldskontorets ränte- och länepolitik m. m. (Forts.)
är för handen och måste bekämpas med alla upptänkliga medel, kan det inte gärna vara tal om att man befinner sig i inflation. Då måste det finnas plats för en ganska betydande expansion, innan någon risk för inflation föreligger. Riksbankens penningpolitik måste alltid vara en balans mellan ett givande och ett tagande. F. n. finns det gott utrymme för ett givande. Å andra sidan är det ju klart, att bankoutskottets anvisningar inte räcka längre än till dess faran för inflation skymtar. Skulle så bli fallet, har bankoutskottet anvisningar även för mötande av den faran.

Jag läste i dag på morgonen en artikel, vari det stod, att den av bankoutskottet förordade räntepolitiken vore olycklig, och det tillades, att »en vida säkrare bild av den verkliga jämviktsräntan får man, om man ser på börsnoteringarna för de förnämsta obligationerna. Ingen kan ju tvinga folk att betala sådana obligationer med högre pris än börsens kurser». Jag tycker att det där är att börja i galen ända. Börsnoteringarna på obligationer ha naturligtvis anpassat sig efter läget för försvarsobligationerna, och det finnes ingen anledning antaga, att dessa noteringar, när de ha anpassat sig efter försvarsobligationernas ränta på 4 procent, inte också skulle ha anpassat sig efter en ränta på $3\frac{1}{2}$ procent. Med den dominans, som staten äger på lånemarknaden, har den utan tvivel möjlighet att påverka räntorna inom en ganska vid marginal, och bankoutskottet har menat, att det inte är illojalt att dessa möjligheter utnyttjas. Det är ett livsbehov för alla, för hela nationen och framför allt för dess näringsliv, att så sker. Den anpassning, som bankoutskottet har förordat, är ett betydelsefullt led i nationens oerhört svåra kamp för sin existens. Därför har man ingen anledning att skrämja med att en sådan politik med följande lägre räntor skulle mötas med motåtgärder, t. o. m. av sabotage från deras sida, som teckna pengar på statens lån. Man får väl snarare säga, att det är en patriotisk plikt, vare sig räntan är $3\frac{1}{2}$ eller 4 procent, att med all kraft arbeta för att ett sådant statslån bringas till ett lyckligt resultat.

Jag har för min del ingen som helst pessimism på den punkten. Jag tror att denna medverkan, om saken verkligen klargöres, skall givas av alla lojala element i landet, och det är dess bättre praktiskt taget hela nationen.

Herr talman, med dessa ord ber jag att få hemställa, att utskottets ömförmälan måtte läggas till handlingarna.

Herr Anderson, Axel Ivar: Herr talman! Bankoutskottets ärade ordförande, denna kammars andre vice talman, har nyss presenterat utskottets utlåtande för kammaren, och han har betecknat det som ett i vissa avseenden unikt aktstycke. Han påpekade, att det unika låg dels i aktstyckets längd och dels i dess formella uppställning. Jag hade väntat mig, att han också med några ord skulle karakterisera innehållet. Jag vet inte, om han anser även detta vara unikt. Kanske han inte gör det, eftersom han något senare i sitt anförande yttrade, att han fann det helt naturligt, att utskottet talade ett tydligt språk i de viktiga frågor, som det här gäller.

På mig har detta utlåtande gjort det intrycket, att man där icke möter det tydliga språk, som utskottets ordförande ansåg att utskottet hade velat tala. Kanske det beror på att det har varit delade, i viss mån stridiga viljor inom utskottet, och att utlåtandet följaktligen, som så många andra utskottsutlåtanden, är en kompromiss. Då kan man knappast begära, att det skall talas tydligt språk. Men uppenbarligen har det varit utskottsordförandens mening, att så skulle ske, och jag vill genast för egen del vitsorda, att jag med stort intresse har läst utlåtandet och att jag särskilt vill ta fasta på uttalandet, som också underströks av utskottets ordförande, att här gjorts ett försök att sätta in

Ang. riksbankens och riksgäldskontorets ränte- och lånepolitik m. m. (Forts.) — som han yttrade — penningpolitiken, men kanske snarare ränte- och lånepolitiken, i ett större sammanhang, som ett led i den allmänna ekonomiska politiken, som man vill skall föras här i landet. Det har utskottet gjort på ett förtjänstfullt sätt, och hela utlåtandet är ett intressant aktstycke, även om det inte fyller de anspråk, som utskottsordföranden här velat uppställa, nämligen att det skall tala ett så tydligt språk.

På en punkt är emellertid utlåtandet klart nog, nämligen när det gäller att rekommendera en fortsatt sänkning av räntan för såväl långfristig som kortfristig upplåning. Utskottsordföranden har också rekapitulerat, vilka medel som utskottet i detta avseende anser rekommendabla. Enligt utskottets mening bör man för en tid framåt göra ett uppehåll i den långfristiga upplåningen och i stället övergå till en kortfristig upplåning, varigenom man skulle få möjlighet att påverka kreditmarknadens läge och därmed förbättra villkoren för en kommande långfristig upplåning. Motiveringen för denna utskottets politik är kort och gott, 1) att man därigenom skall kunna åstadkomma billigare räntekostnader för staten och 2) att man genom de lägre räntorna skall uppnå en stimulans för näringslivet, som särskilt nu är betydelsefull för byggnadsverksamheten.

Jag tror inte att någon i denna kammare eller i riksdagen och ganska få utanför riksdagen vilja bestrida önskvärdheten att vi hålla så låg räntenivå som möjligt — jag skulle vilja säga, så låg som marknadsläget tillåter. Just nu är tidpunkten kanske lämplig och möjlig för en viss räntesänkning. Det har ju också redan skett en justering nedåt på vissa räntesatser, och den senaste kortfristiga upplåningen mot skattkamarväxlar har kunnat upptagas på billigare villkor. För närvarande är således läget gynnsamt, men vad finnes det för garanti, att detta förhållande blir bestående? Läget är så labilt, att det när som helst kan ändras, och de gynnsamma utsikter för i varje fall en billig kortfristig upplåning, som nu råda, kunna när som helst vara försvunna och läget ett helt annat. Jag hoppas också, att utskottet inte menar, att man skall fullkomligt nonchalera det faktiska marknadsläget. Vad jag dock måste reagera emot är den kanske inte så öppet uttalade, men underförstådda meningen i detta utskottsutlåtande, att man genom statliga åtgärder skall kunna så att säga dirigera ränte- och lånemarknaden och åstadkomma billiga villkor, även om marknadsläget inte skulle inbjuda till sådana. Det har också framgått av den diskussion, som förts kring detta utlåtande, att man på vissa håll inte vill erkänna att det finnes någonting som heter marknadsläge på detta område, utan att villkoren helt enkelt kunna bestämmas genom statens åtgöranden. Men när man noggrant läser utskottets utlåtande, finner man ju, att utskottet självt i sitt utförliga och intressanta referat av utvecklingen på penningmarknaden under senaste året redovisar dessa växlande situationer och skiftande möjligheter för upplåning.

Frågan är nu: har staten kunnat låna billigare under denna tidsperiod, som utskottets granskning omfattar? Ja, utskottet pekar på det första räntelånet av februari 1940, som ju betingade en räntesats av $4\frac{1}{2}$ procent. Denna räntesats måste ses mot bakgrunden av de förhållanden, som då rådde. Vi stodo mitt uppe i finsk-ryska kriget, vi levde under verkningarna av den mycket kraftiga åtstramning på penningmarknaden, som hade inträtt hösten 1939 och fortsatte under vintern och ett gott stycke fram på våren 1940. Även om man kan ha delade meningar om lämpligheten av denna räntesats på $4\frac{1}{2}$ procent och kanske förmenar, att det varit möjligt att upptaga räntelånet på något billigare villkor, har jag svårt att se, att utskottet kunnat på övertygande sätt motivera åsikten, att det första försvarslånet kunde upptagits till en billigare räntesats än 4 procent. Jag hörde nu utskottsordföranden deklarerar, att den patriotiska

Ang. riksbankens och riksgäldskontorets ränte- och lånepolitik m. m. (Forts.) plikt, som åberopades för teckning på försvarslånet — ordföranden använde t. o. m. uttrycket »patriotisk sport» — lika väl skulle kunnat åberopas för ett lån till 3½ procent som till 4 procent. Ja, naturligtvis. Bankoutskottets ordförande har fullkomligt rätt i detta, men han kan inte förbise, att den mänskliga naturen dock reagerar olika i sådana fall, och det är honom säkerligen inte obekant, att under de mycket ingående överläggningar, som föregingo uppläggandet av det första försvarslånet, fanns det åtskilliga, som ville att man skulle försöka med en lägre räntesats, men starka invändningar häremot gjordes bland annat från fackföreningshåll, och det framhölls mycket kraftigt, att ville man ha framgång för lånet, finge man inte sätta räntesatsen så lågt, utan då borde man välja minst 4 procent. Jag tror att detta till sist var avgörande för att man stannade vid 4 %-nivån. I själva verket stod man här inför ett val. Man hade naturligtvis kunnat göra emissionen till en lägre räntesats, men resultatet hade då ofrånkomligt blivit att man fått in ett mindre belopp. Ville man å andra sidan ha det större beloppet säkrat, så måste man anpassa räntenivån efter detta önskemål. Resultatet av såväl det första som det andra försvarslånet tycks ha vitsordat riktigheten av den uppfattningen att man inte fick sätta räntan lägre, om man överhuvud taget ville ha in pengarna. Nu finns det emellertid åtskilliga som mena att man borde gått andra vägar: Man kunde ha dröjt med den fasta upplåningen och nöjt sig med en tillfällig upplåning mot skattkammarväxlar och ianspråktagande av statens tillgångar och därmed förskjutit tidpunkten för en långfristig upplåning till längre fram, då räntevillkoren kunde gestalta sig gynnsammare.

Beträffande förhållandet mellan fast och tillfällig upplåning har jag en helt annan uppfattning. Jag tror att det varit olyckligt att uppskjuta den fasta upplåningen, och jag tror också att det vore riskabelt att, då det gäller upplåning i fortsättningen, alltför mycket skjuta på den fasta upplåningen och följa utskottets anvisning att låna mot skattkammarväxlar i riksbanken. Jag skall återkomma till detta senare.

Jag vill beträffande räntan på försvarslånen påpeka att såväl för det första som för det andra försvarslånet har räntan legat något under den allmänna räntenivån vid tidpunkten för lånens uppläggning. Det är klart, att om man vill ha in största möjliga belopp på dessa lån, måste man ansluta sig till gängse marknadsränta. Det kan påpekas att exempelvis försäkringsbolagen inte kunna placera sina pengar annat än till en ränta, som något så när motsvarar denna.

Nu har utskottet framhållit, vilket också kraftigt understrukits i pressdiskussionen, att det ur statsfinansiell synpunkt är av betydelse att åstadkomma en räntesänkning, som utskottet självt tycks beräkna till en halv procent. Naturligtvis måste alla, som se på statens intressen, vara angelägna om varje besparing som kan göras, och jag tror visst inte att någon vill underkatta betydelsen av en räntebesparing på, låt oss säga fem eller tio miljoner om året, även om denna summa i förhållande till hela vår nuvarande budget kan te sig ganska ringa. Betydelselös är den under inga förhållanden, och ingen vill bagatellisera en räntebesparing på denna punkt. Men den skall heller icke överskattas. Man kan inte lägga så stark tonvikt vid denna besparing som här från vissa håll gjorts, och i varje fall skall man ha klart för sig, att man använder större våld än nöden kräver, om man, för att åstadkomma en besparing av denna storleksordning, ingriper på ränte- och lånemarknaden på ett sådant sätt, att det kan få skadliga följder i andra hänseenden. Och vad jag här framför allt vill understryka är den fara för inflation, som en nedpressning av räntenivån kan medföra. En konstlad nedpressning av räntenivån kan leda till ett visst penningöverskott som mycket starkt ökar faran för inflation.

Ang. riksbankens och riksgäldskontorets ränte- och lånepolitik m. m. (Forts.)

Utskottets ordförande tycktes inte tillmäta denna synpunkt någon större vikt. Han ansåg i varje fall att de försvarsmedel mot inflation, som man ägde, voro fullt tillfredsställande, varför man kunde ta farhågorna med ganska stort jämnmod. Inte heller på denna punkt kan jag dela hans uppfattning. Jag tror tvärtom att man ständigt får vara ytterligt vaksam mot denna fara. Utskottet har också självt i sitt allmänna inledande uttalande ställt sig på samma ståndpunkt, och jag kan till alla delar instämma i vad utskottet där säger. Jag har bara svårt att finna någon överensstämmelse mellan detta och de mera konkreta uttalanden angående ränte- och lånepolitiken, som senare göras. Utskottet menar att inflationsfaran kan mötas med kreditrestriktioner och strängare priskontroll. Jag måste emellertid understryka att faran för en fortsatt inflatorisk prisstegring inte så mycket ligger i bankernas kreditgivning som i de tyvärr ofrånkomliga budgetunderskotten. Detta har utskottet märkvärdigt nog inte särskilt observerat och i varje fall icke velat understryka, och jag ber därför att här få dröja ett ögonblick vid denna synpunkt. Den har vid upprepade tillfällen mycket kraftigt understrukits av riksbanken, och det är enligt min uppfattning utomordentligt viktigt att man på alla håll har klart för sig, att den verkliga faran för inflation ligger i de stora budgetunderskott, som vi under flera år ha skaffat oss och som vi sannolikt få dragas med även i framtiden, i varje fall under de närmaste åren. Det är då av allra största vikt att hela vår ekonomiska politik inriktas på att i möjligaste mån hindra uppkomsten av och uppsuga redan förefintlig överflödlig köpkraft, som kan bilda underlag för en prisuppdrivande efterfrågan på varor och tjänster. Riksbanksfullmäktige ha i sitt yttrande över den föreslagna skärpningen av priskontrollen understrukit detta och därvid yttrat följande: »I sistnämnda avseende vilja fullmäktige särskilt framhålla vikten av att den av rådande förhållanden framtvingade skillnaden mellan statens utgifter och inkomster hålles inom så snäva gränser som möjligt. Vid strävandena att nå en balansering av budgeten erfordras såväl en begränsning av statsutgifterna som en ytterligare ökning av skatteinkomster och andra statsinkomster. I syfte att bringa ned utgifterna böra beslut om ännu ej igångsatta, statliga företag omprövas mot bakgrunden av det nuvarande läget. Endast sådana beslutade arbeten böra komma till stånd, som dels bereda sysselsättning för de arbetslösa och dessutom äro så snäva kravande som möjligt, dels icke strida mot den nu nödvändiga luthållningen med vissa knappa varuförråd, vilka ej till rimlig kostnad kunna utfyllas genom ny inhemsk produktion. Den upplåning som är nödvändig bör planeras så, att den av budgetunderskottet framkallade köpkraftsökningen och stegringen av efterfrågan såvitt möjligt neutraliseras. Härvid bör så stor del som möjligt av det belopp som erfordras täckas genom långfristig upplåning.»

Det är denna penningpolitiska synpunkt på upplåningen som bör understrykas. När utskottet rekommenderar en kortfristig upplåning och menar att man nära nog till en oviss framtid kan skjuta undan den fortsatta långfristiga upplåningen, synes utskottet underskatta de faror för inflation, som ligga i en kortfristig upplåning med de metoder som utskottet har rekommenderat.

Riksbankens strävan att så mycket som möjligt hålla den allmänna räntenivån nere är obestridd, men riksbanken måste ju ta hänsyn till det faktiska läget på penningmarknaden. Detta var orsaken till den räntehöjning som riksbanken vidtog i maj 1940. Enligt mångas — och även min — mening borde denna räntehöjning ha kommit tidigare. Hösten 1939 och under vintern 1939—40 voro uttagen ur sparbankerna avsevärt större än insättningarna. Om räntehöjningen vidtagits något tidigare och returdiskontot bibehållits, hade sannolikt den balans inom sparbankerna, som uppnåddes under senare delen av förra

Ang. riksbankens och riksgäldskontorets ränte- och lånepolitik m. m. (Forts.)
året, inträtt några månader tidigare, och man hade då också tidigare kunnat överväga en räntesänkning. Utskottet har här icke gjort något direkt uttalande. Jag får väl därav dra den slutsatsen att utskottet har funnit att denna riksbankens politik i stort sett varit den riktiga. Om tidpunkten för den vidtagna räntehöjningen råder delade meningar, men att det var nödvändigt att göra en räntehöjning tror jag ingen kan bestrida.

Jag har i det föregående något berört utskottets uttalande om den allmänna ekonomiska politiken och nödvändigheten av att hindra en fortsatt prisstegring. Där har jag endast att ytterligare tillägga, att utskottet nog överskattar möjligheten av en sänkning av den allmänna prisnivån. Visst finns det möjligheter att nedbringa vissa priser för närvarande. En sänkning av cementpriset, som ingalunda är betydelselös, har nyligen skett. Vissa importpriser ha kunnat reduceras på grund av att vi genom överenskommelse med de krigförande staterna kunnat få in mindre varupartier, som lättat den knappa tillgången och också kunna i någon mån verka prissänkande. Men man får inte överdriva möjligheterna av en fortsatt prissänkning och framför allt inte återverkningarna på den allmänna prisnivån av de reduceringar av enstaka priser, som ligga inom möjlighetens gräns. Kunna vi hålla emot en fortsatt prisstegring, så anser jag det vara ett utomordentligt betydelsefullt resultat. Kan man dessutom på vissa punkter nedbringa prisnivån, är också det av stor betydelse. Men att här förespegla en sänkning av den allmänna prisnivån är nog litet för djärvt av utskottet.

Jag vill helt instämma i utskottets uttalande om behovet av en verklig samordning av det offentliga åtgärder på här ifrågavarande område och om faran för dualism. Jag vill också understryka behovet av en fastare och enhetligare ledning för penningpolitiken, en bättre samverkan mellan riksbanken och riksgäldskontoret och en bättre kontakt mellan dessa riksdagens verk och regeringen. Skall man överhuvud taget komma till några resultat i det avseende, varom utskottet här uttalar sig, så måste man finna former för en bättre kontinuerlig samverkan mellan regeringen och riksdagens organ.

I det sammanhanget skulle jag också vilja säga, att den statliga upplåningspolitiken, som ju nu spelar en så ofantligt stor roll, ganska lätt kan skadas eller försvåras genom att man i den offentliga diskussionen för ut vissa uttalanden, som kunna få en psykologiskt olycklig effekt. Utskottet har självt varit medvetet om detta. Därpå tyda de försiktiga formuleringar som utskottet i allmänhet har använt. Men överhuvud taget tror jag det är rätt farligt att på det sätt som på sina håll har skett förespegla vissa saker, en sänkning av den allmänna prisnivån, en sänkning av räntorna o. s. v., när man ändå inte har fastare grund att stå på. När det gäller den allmänna räntenivån, borde man dels ha kraftigare understrukit, att läget, som just nu synes vara gynnsamt för en räntesänkning, hastigt kan förändras, och dels även ha betonat, att de medel, som här stå till det allmännas förfogande, ha sin givna begränsning, att man inte med dessa medel kan tvångskommendera den allmänna räntenivån och lånemarknaden.

Till sist vill jag här understryka det erkännande, som har givits i utskottets uttalande åt riksgäldskontoret för dess insatser under det gångna året under svåra och prövande förhållanden.

Herr talman, jag har på denna punkt intet yrkande att göra.

Herr **Roos**: Herr talman! Bankoutskottets verkställda granskning över riksbankens och riksgäldskontorets ränte- och lånepolitik har utmynnat i en örförmälan till riksdagen. Innehållet i detta bankoutskottets enhälliga yttrande ger mig anledning till vissa reflexioner av praktisk art.

Ang. riksbankens och riksgäldskontorets ränte- och lånepolitik m. m. (Forts.)

Jag följer den av utskottet angivna uppdelningen i kortfristiga och långfristiga lån. Beträffande kortfristiga lån har utskottet anmärkt, att den successiva stegringen av räntan på dessa lån från 0.5 till 3 %, som ägde rum under vintern 1939—1940, väsentligt överstege det motiverade.

Beträffande räntan på långfristiga lån synas delade meningar ha kommit till uttryck inom utskottet. Från ena hållet förfäktar man, att det långfristiga lån, som upplades av staten i februari 1940 med en ränta av $4\frac{1}{2}$ %, ej motsvarade det verkliga ränteläget. Från ett annat håll synes man ha framhållit, att de på detta statslån tillämpade räntesatserna motsvarade eller t. o. m. något understego marknadsläget, och att lägre ränta skulle ha äventyrat upplåningen. Häremot gör man från annat håll inom utskottet gällande, att riksgäldskontoret under de första månaderna 1940 bort tillgripa kortfristig upplåning, varigenom den åtstramning av kreditmarknaden, som ägde rum under början av 1940, hade motverkats. De delade meningarna inom utskottet kompromissa senare till det uttalandet, att de villkor på vilka långfristiga lån under nu rådande förhållanden kunna placeras givetvis äro beroende av vad staten är villig betala. Användningen av kortfristiga lån, till större eller mindre del hos riksbanken, skulle givit de finansiella myndigheterna möjlighet att påverka kreditmarknadens läge och de villkor, på vilka längre fram en långfristig upplåning kan bedrivas.

För att bedöma, huruvida utskottets kritik av de verkställande organens ränte- och lånepolitik är riktig, bör man närmare belysa det ekonomiska läget vid den tidpunkt, då de olika lånen upplades. Som torde vara noggsamt bekant, rådde under åren närmast före stormaktskrigets utbrott en anmärkningsvärd lätthet i penningmarknaden. Det rådde dessutom ett placeringsbehov, i synnerhet av långsiktig placering. Detta ökades successivt under åren genom försäkringsanstalternas och pensionsanstalternas ökade behov av fondmässiga papper. Därtill kom knappheten på placeringsobjekt, framför allt guldkantade obligationer, samt penningöverflödet i banker och övriga penninginstitut. Dessa omständigheter bidro till att räntan å långfristiga lån så småningom tenderade till att bli mycket låg. Givetvis kunde inte de långgivande anstalterna, sparbanker, hypotekskassor, livförsäkringsbolag m. fl., nöja sig med vilka erbjudanden som helst på sådana långfristiga lån. Tendensen blev i stället ganska allmänt den, att man upplade kortfristiga lån mot säkerhet av fastighetsinteckningar inom $\frac{2}{3}$ av taxeringsvärdet, och kunde vid denna tidpunkt sådana lån uppläggas till relativt låga räntesatser, varierande mellan 2—3 %. Denna kortfristplacering av lån av långfristig natur gjordes hos samtliga penninginstitut. Behovet av långfristig placering blev under vissa perioder synnerligen starkt, och detta förklarar i viss mån att grannlandsobligationer i svenska kronor med lätthet kunde placeras i marknaden. Dessa erbjödo vissa favörsräntor emot svenska obligationer. Jag har nämnt dessa förhållanden för att konstatera, att under åren före stormaktskriget en spekulation i kortfristiga lån förelegat. Lån, som på grund av sin beskaffenhet borde placeras på lång sikt, hade sålunda, för att avvakta ett bättre placeringsläge för långfristiga lån, under tiden upplagts på relativt kort sikt.

I fråga om överflödet på penningmarknaden kan man redan från våren 1939 skönja en viss förändring. Statens försvarsutgifter, statens uppläggnings- och reservförrådslager, men också i mycket hög grad näringslivets inköp av råvarulager på anmaning av staten voro de omständigheter, som successivt utjämnade läget, så att man vid stormaktskrigets utbrott kunde anse, att läget i fråga om penningtillgången var normalt. Men efter krigets utbrott ökades

Ang. riksbankens och riksgäldskontorets ränte- och lånepolitik m. m. (Forts.)
i än hastigare takt varutillgången i landet på penningtillgångens bekostnad. Inom näringslivet kan man vid denna tid skönja en allt starkare tendens att skydda sig för framtida inskränkningar i importen. Var och en ville vidmakthålla och om möjligt öka sina förråd av importvaror. Sådant var alltså läget i februari 1940, då staten upplade ett $4\frac{1}{2}$ procents obligationslån. Affärsbankernas tidigare goda likviditetsställning hade avsevärt försämrats till följd av näringslivets ökade anspråk på kortfristiga krediter. För att tillfredsställa näringslivets legitima behov hade man måst tillgripa en upplåning framför allt från riksbanken till ganska stora belopp. För att belysa läget vid denna tidpunkt vill jag anföra några siffror. Då i februari 1939 affärsbankernas tillgodohavande hos riksbanken var cirka 660 miljoner och rediskonteringen ingen, hade inlåningen i slutet av februari 1940 sjunkit till 142 miljoner, varemot rediskonteringen stigit till 208 miljoner. I maj hade rediskonteringen stigit till 300 miljoner. De penninginrättningar, som bortsett från staten i stort sett svara för den långfristiga kreditgivningen, hade i sin ordning drabbats av uttagen från allmänhetens sida och måste nästan undantagslöst använda rebe-låning för att tillfredsställa de mest trängande lånebehoven hos allmänheten. Dessa omständigheter verkade därhän att ränteläget blev mycket högt under viss tidsperiod. Svårigheter funnos att belåna inteckningar inom halva taxeringsvärdet. Enligt min mening måste man därför säga, att det var en riktig inställning att vid uppläggningsen av statslånet i februari 1940 sätta räntan till $4\frac{1}{2}$ %.

Den kortfristiga krediten får ju ses i sammanhang med riksbankens diskonto. Det lägsta diskontot hos riksbanken varierade från innan kriget $2\frac{1}{2}$ % till 3 % och i maj 1940 till $3\frac{1}{2}$ %. Men ännu mera belysande är räntan å dagskrediterna mellan affärsbankerna, krediter mot en dags uppsägning.

Räntan å dessa »dagslån» brukade före stormaktskriget fixeras i 1 à $1\frac{1}{2}$ % under riksbankens lägst gällande diskonto. Efter krigsutbrottet kunde man i september upplägga dagskrediter till $1\frac{1}{2}$ %, i november 1939 steg räntan till 2 %, i december till $2\frac{1}{2}$ % och i juni 1940 till $3\frac{1}{2}$ % för att åter i augusti sjunka till 3 %. Nuvarande ränteläget för dessa lån torde ligga i cirka 2 %. När man ser den kortfristiga upplåningen under vintermånaderna 1939—1940 i belysning av räntan på dessa dagslån, måste åtminstone jag för min del säga mig att den kortfristiga upplåningen svårigen kunde ske till lägre räntesats än $2\frac{1}{2}$ à 3 %.

De av mig nu angivna omständigheterna innebära ej, att jag anser, att ett högt ränteläge är önskvärt. I stället anser jag, att man bör försöka genom frivillig samverkan mellan de statliga organen och näringslivet hålla räntan så låg, som det ekonomiska tidsläget kan medgiva. Ett lågt ränteläge är ju en av de faktorer som kunna inverka stimulerande på produktionen. Framför allt tror jag, att om en relativt låg ränta fastställdes för långfristig kredit, skulle detta medföra lättnader för byggnadsverksamheten.

Huruvida den hänvisning utskottet gett till en intim samverkan mellan riksgäldskontoret och riksbanken samt mellan dessa och regeringen är behövlig, undandraget sig mitt bedömande. Jag hade den tron, att under denna riskfyllda tid alla frågor av större ekonomisk betydelse handlades under ett gott samarbete mellan dessa myndigheter sinsemellan och mellan dem och näringslivets representanter.

Jag skulle till slut vilja åberopa en passus från en daglig tidning, som sysslat med denna fråga: »Den i det långa loppet lägsta räntan får man inte genom att laga till en politisk riksdagsresolution i räntefrågan, utan genom att låta vederbörande verkställighetsorgan sköta en fast penningpolitik med

Ang. riksbankens och riksgäldskontorets ränte- och lånepolitik m. m. (Forts.)
utnyttjande av marknadsläget växlingar. Dessa äro både för snabba, för oenhetliga och för mycket nyanserade att kunna tillvaratagas genom något allmänt räntesänkingsdirektiv.»

Jag har, herr talman, intet yrkande.

Herr **Ohlin**: Herr talman! Jag hoppas att bankoutskottets ärade ordförande vill lämna sådana upplysningar, att det intryck herr Ivar Andersons och herr Roos' anföranden möjligen ha givit rörande förhandlingarna i bankoutskottet blir på lämpligt sätt korrigerat.

För övrigt skall jag endast med anledning av herr Ivar Andersons anförande anknyta till uttalandet, att tidpunkten nu förefaller honom lämplig för en viss räntesänkning. I det sammanhanget säger han: vad finns det för garantier för att inte läget på nytt ändras, så att det inte längre ger förutsättning för en räntereduktion? Jag hade väntat mig, att dr Anderson där skulle ha påpekat, att det förnämsta skälet till att läget på penning- och kapitalmarknaden nu är lämpat för en räntereducering är, att de finansiella myndigheterna i motsats till för ett år sedan ha sörjt för att affärsbankerna äro i besittning av stora kassareserver, nämligen omkring 500 miljoner kronor. Om det har jag i annat sammanhang tillåtit mig att säga: att diskutera med en bankdirektör och försöka övertyga honom om det lämpliga i en räntesänkning går aldrig, men låter man honom ha 100 miljoner kronor räntelösa på riksbanken en tid, börja både han och hans vänner försäkringsdirektörerna säga: ja, nu är det så gott om pengar, att vi undra om kanske inte en viss tendens neråt för räntorna är naturlig. — Den blir tydligen naturlig såsom resultat av att riksbanken har fört en sådan politik, att bankerna ha fått detta penningöverskott. När alltså dr Anderson frågar: vad har man för garanti att sådana förutsättningar komma att föreligga även i framtiden, att det blir möjligt med en räntesänkning till sommaren eller hösten, så är svaret uppenbarligen att om riksbanken sörjer för att affärsbankerna äro lika likvida som nu, så kan därifrån näppeligen ett hinder möta.

Jag kan, herr talman, här inte se mer än egentligen en stor risk och fara, om jag så skall uttrycka mig. Skulle näringslivet komma in i en kraftig expansionsprocess med produktionsökning på alla håll, kan det möjligen vara farligt att hålla affärsbankerna för likvida. Men nog få vi väl säga, att det är en nåd att stilla bedja om snarare än en omedelbart hotande fara, att det svenska näringslivet skulle råka in i en sådan expansionsprocess, så länge det lider under avspärrningens tryck.

Dr Anderson betonade vid flera tillfällen i sitt anförande mycket starkt, att riksbanken naturligtvis måste ta hänsyn till läget på penningmarknaden. Han kunde ha tillagt, och gjorde det visst också, att även riksgäldskontoret får ta hänsyn till läget. Detta är det ingen som bestrider, i varje fall har inte jag hört någon. För min del vill jag gärna tillägga, att jag anser att riksbanken på våren 1940, i det läge som då hade uppkommit, näppeligen kunde undgå en diskontohöjning. Men jag vill framhålla, att riksbanken icke endast har ett positivt anpassa sig efter läget på penningmarknaden, utan riksbanken kan och bör ändra läget på penningmarknaden genom de operationer som vi alla väl känna till, inköp av skattkamarväxlar och sådant. Det förefaller mig som om man skulle kunna säga, att det konstitutiva draget i dr Andersons anförande, i den mån det var kritiskt mot bankoutskottet, var att han tappade bort detta förhållande, att riksbanken icke blott har möjlighet, utan plikt att påverka penning- och kapitalmarknaden.

För övrigt vill jag med anledning av dr Andersons anförande, innan jag kommer till ett par principiella anmärkningar, endast anknyta till hans ut-

Ang. riksbankens och riksgäldskontorets ränte- och lånepolitik m. m. (Forts.)
talande att det är farligt att förespegla folk allt möjligt, att förespegla dem en räntesänkning etc. Ja, det kan ju hända. Men det är framför allt en förespegling, som är farlig, eller i varje fall onödig, i nuvarande läge. Det är den förespeglningen att man säger: ja se om ni inte göra precis som jag tycker, så blir det inflation. När man i en finansiell diskussion, där det kan finnas delade meningar, inte får rätt, söker man ej sällan skrämma den svenska allmänheten med inflationsspöket. Jag får lov att säga, att kan man inte komma med några starkare argument för att underbygga detta tal om inflationsfaran, så skulle det vara mera ansvarsmedvetet att inte för mycket upprepa att »följa ni ej mina råd, så blir det inflation». Det skulle kanske vara naturligare att säga: vi ha litet delade meningar om den ståndpunkt, som nu kommer att praktiseras, vi få vänta och se vad den kan komma att leda till.

När dr Anderson skall underbygga sitt uttalande om inflationsfaran, visar det sig att han, så vitt jag förstod, blott framför *en* konkret synpunkt. Han hänvisade till bankofullmäktiges enligt min mening mycket värdefulla uttalande för några månader sedan, där det heter att faran för inflation främst hotar från den stora statliga upplåningen, från budgetunderskottet. Nåväl, då skulle jag vilja fråga: har detta budgetunderskott, som beror på statsutgifternas storlek i förhållande till statsinkomsterna, någonting att göra med räntenivån? Menar dr Anderson verkligen, att om räntan är en halv procent högre, komma vi att skära ned försvarsutgifterna eller att höja skatterna? Såvitt jag kan förstå ligger frågan om verkan av den stora statliga upplåningen i och för sig alldeles utanför frågan huruvida det är lämpligt att hålla en halv procent högre eller lägre ränta. Men detta var såvitt jag förstod det enda konkreta argument dr Anderson här kunde anföra.

Jag skall, herr talman, för övrigt inte ingå på någon granskning av vad som skedde 1940, varken med anledning av vad dr Anderson eller herr Roos här har anfört. Det skulle föra för långt, och denna fråga är stor nog i alla fall. Det förefaller mig vara lämpligare, att jag försöker säga några ord rörande möjligheterna att uppnå positiva resultat i framtiden, än att jag behandlar frågan, huruvida det har begåtts ett eller annat misstag i det förflutna. Jag förbigår också i stort sett frågan om den korta räntan, ehuru naturligtvis också det är en viktig fråga, vad staten betalar på skattkammarväxlar. Skulle det bli nödvändigt att låna upp hundratals miljoner kortfristigt, och jag tror alla äro överens om att det blir nödvändigt, så spelar det ganska stor roll, om man har en procent högre eller lägre ränta. Det förefaller mig som om man där har två parter mot varandra, å ena sidan staten, som vill låna, och på den andra sidan en grupp affärsbanker, intimt samarbetande för att säga det minsta. Man kan bestämma 1 %, 2 %, 3 % för dessa skattkammarväxlar, vilket man vill och utan någon nämnvärd verkan på samhällsekonomien, d. v. s. inflationen, produktionen o. d. Det är helt enkelt en fråga om vad man vill komma överens om.

Av större principiell räckvidd är naturligtvis frågan om en sänkning av räntan på statens långfristiga upplåning och därmed av hela räntenivån i landet. Vad beträffar önskvärdheten och lämpligheten av en sådan sänkning i och för sig, vill jag förbigå även den frågan och hänvisa till vad herr andre vice talmannen här nedan har nämnt: att både byggnadsverksamhetens igångsättande och statens finanser skulle påverkas gynnsamt av en viss måttlig räntesänkning. Jag nämner endast i förbigående utskottets påpekande, att staten kan spara 25 miljoner kronor, om räntan på ett tioårigt 500-miljonerslån sättes $\frac{1}{2}$ % lägre, och att det alltså är mycket möjligt att man med hänsyn till det stora lånebehovet i framtiden kan komma att spara 50 eller 75 miljoner kronor. Det kan väl ifrågasättas om inte en sådan måttlig reduktion av ränteni-

Ang. riksbankens och riksgäldskontorets ränte- och lånepolitik m. m. (Forts.)
vån är en av de allra viktigaste sakerna i hela detta statliga besparingsarbete, som nu, och med rätta, bedrivs med sådan energi. Jag frågar: var någon annanstans kan man åt svenska staten spara 50, 75 miljoner kronor? I varje fall kunna vi i denna kammare, som ha tagit ansvaret för att skära bort ett par tusen kronor här och tio tusen kronor där från i och för sig nyttiga och nödvändiga anslag, knappast rycka på axlarna och säga: 50, 75 miljoner är ingenting att fästa sig vid.

Jag hade svårt att följa dr Anderson, när han höjde, som jag fattade det, ett pekfinger och sade: man skall inte överdriva denna saks statsfinansiella betydelse. Nej, vem har överdrivit den? Man låter siffrorna tala för sig själva, i varje fall gör bankoutskottet det, när man pekar på den faktiska besparingen. Det är möjligen, herr talman, med någon förvåning som man iakttar huru personer, som annars äro så väldigt intresserade av den statliga sparsamheten, plötsligt förlora en stor del av detta intresse, när diskussionen kommer att beröra en sänkning av räntenivån. Då kommer det genast reservationer, och mycket talrika sådana.

Det finns ett argument mot den linje bankoutskottet har förordat. Man säger: ja, men det ni vill är en *artificiell* manipulation av kapitalmarknaden. Dr Anderson ville reagera mot att staten skulle kunna »manövrera kapitalmarknaden», som han sade, och det är ju samma sak. Herr talman! Jag har tyckt mig iakttaga, att när man inte tycker om en sak men har svårt att finna skäl för att ange, varför den är olämplig, kallar man den för artificiell. Det har emellertid varit så, att centralbankerna i alla tider ha påverkat kapitalmarknaden, höjt räntan och sänkt räntan, och detta såsom ett led i den mest naturliga av all slags ekonomisk politik, den mest liberala politik, som förekommit t. ex. i England mot slutet av 1800-talet. En sådan manipulation av kapitalmarknaden är alltså en beståndsdel i en liberal politik, som ligger långt ifrån alla nuvarande planhushållningstendenser. Föreställningen att det här kan vara tal om ingrepp i en eljest av statliga åtgärder oberoende kapitalmarknad är såvitt jag förstår ogrundad. Staten påverkar på tusen och en vägar det ekonomiska livet och därigenom indirekt både efterfrågan på kapital och tillgången på sparande samt därigenom räntenivån. Dessutom uppträder staten själv såsom den dominerande låntagaren. Föreställningen att det i detta läge skulle existera en kapitalmarknad, väsentligen oberoende av staten, vill jag beteckna såsom en ren fiktion, såsom en teoretisk konstruktion utan samband med praktiska realiteter.

En helt annan sak är att vi för närvarande ha en fri kapitalmarknad i den meningen, att staten icke ingriper med maximipriser. Staten säger icke, att vi skola ha en maximiränta, utan staten låter utbud och efterfrågan t. ex. på obligationer vara direkt avgörande för priset. Den ståndpunkt, som utskottet nu förordar, innebär att en sådan frihet för kapitalmarknaden kan och bör bibehållas. Vad man önskar är alltså ingalunda några statliga maximiräntor med användande av maximiprislagen, utan helt enkelt att de statliga finansmyndigheterna något mer konsekvent än hittills påverka utbud och efterfrågan på kapitalmarknaden och därigenom räntenivåns höjd. Det är alltså icke fråga om att gå så långt som staten redan behövt gå på varumarknaden med ransoneringsåtgärder, maximipris och sådant. Nej, det är fråga om en gammal liberal politik, sådan den bedrivits i årtionden i många andra länder. Jag vill gärna understryka detta, ty det finns näppeligen någon anledning att använda större våld än läget kräver.

Herr talman! Om de flesta människor äro överens om att en begränsning av den sedan förkrigstiden inträffade räntestegringen är *önskvärd*, blir frågan huruvida den är *möjlig* att åstadkomma, och detta *utan att inflationstendenser*

Ang. riksbankens och riksgäldskontorets ränte- och länepolitik m. m. (Forts.) framkallas eller förstärkas. Det var även därvidlag, som herr Anderson uttryckte vissa farhågor, ehuru, som jag sade, tyvärr utan att underbygga detta på något annat sätt än med hänvisning till statens stora budgetunderskott, vilket ju är en helt annan fråga.

Vad är det man syftar till, när man säger, att det föreligger risk för inflation, om vi hålla en något lägre ränta? Det är klart att man menar, att det uppstår risk för att prisstegringstendenserna på varor förstärkas. Men en prisstegring på varor kan ju bara uppkomma genom en räntesänkning, om denna räntesänkning leder till en ökning av inköpen av varor. Annars kan det inte bli någon prisstegring. Det uppstår ju inte någon produktionsminskning och därmed minskad tillgång. Det finns alltså bara den möjligheten, att det blir en ökad efterfrågan på varor. Nåväl, det är två vägar, på vilka möjligen efterfrågan på varor skulle kunna av en räntesänkning bringas att stiga. Den första är att människorna inte vilja spara och sålunda börja köpa mer konsumtionsvaror än de gjort förut. Jag skall inte närmare ingå på den saken för att visa varför man, som också herr andre vice talmannen anförde, saknar anledning förmoda att det skulle sparas mindre här i landet om räntan är 3 1/2 procent än om den är 4 procent. Varken försäkringsbolagens eller de stora aktiebolagens eller försvarslänetecknarnas verkliga sparande skulle väl i väsentlig grad beröras därav. Jag har heller inte hört någon som på allvar påstått detta. Till och med professor Cassel, som annars är kritisk på en del punkter, betonar att beträffande vårt sparande behöver man icke vara rädd för någon väsentlig återverkan.

En annan sak är att en del erfaret sparbankfolk kunnat konstatera, att då sparbankerna sänkt räntan, blir det genast knappare med insättningarna. Men det beror därpå, att sparmedlens *fördelning* på olika placeringsmöjligheter ändras, när sparbankerna i ett steg sänka sin ränta, medan utvecklingen på andra håll går mera gradvis. Då blir det under någon tid mindre medel, som sätts in i sparbankerna, och mera pengar, som placeras på annat håll. Men detta har ingenting att göra med det totala sparandet i landet, utan endast med dess fördelning mellan olika kreditinstitut.

Den andra väg, på vilken en räntesänkning skulle kunna leda till en ökad efterfrågan på varor och därmed prisstegring, är om näringslivet börjar investera mer i fabriker och maskiner därför att man kan få kredit på billiga villkor. Jag har, herr talman, frågat en hel del industrimän, i fall de skulle investera mer pengar i sina företag, om räntesatsen vore 3 1/2 procent i stället för 4 på obligationsmarknaden och i samma mån lägre beträffande andra räntor. Men jag har utan undantag fått till svar, att investeringen i industrien under nuvarande tider bestämmes av helt andra förhållanden. Varken villigheten att investera eller möjligheten att få bankkredit påverkas nämnvärt av en mindre räntevariation. Annorlunda förhåller det sig naturligtvis med byggnadsverksamheten. Den är utan tvivel känslig för en sänkning av räntenivån, i motsats till industrien och även jordbruket. Men det är just en ökning av byggnadsverksamheten, som vi önska. Åstadkommes icke denna ökning med en räntesänkning, så vill man försöka framkalla den genom ett dyrbart och besvärligt subventionssystem, sådant som en statlig utredning nyligen har föreslagit. Vore det då inte mycket bättre och smidigare, om det kunde ske genom en naturlig räntesänkning — jag ber om ursäkt för att jag här använder ordet »naturlig»? Skola vi inte vara glada över att kunna inskränka eller rent av helt slippa ifrån ett alltid svårhanterligt subventionssystem, som möjligen kunde kallas för »artificiellt»?

Kanske invänder man nu, att byggnadsverksamheten kan bli alltför stor, så att det inte kommer att finnas arbetskraft och råvaror i tillräcklig mängd till

Ang. riksbankens och riksgäldskontorets ränte- och lånepolitik m. m. (Forts.) förfogande. Jag tror för min del icke, att sådana farhågor ha någon grund. Om en räntesänkning exempelvis till 3 1/2 procent ägde rum, tror jag inte att det plötsligt skulle bli en våldsam byggnadsverksamhet här i landet. Skulle för övrigt knapphet uppkomma på en del råvaror, t. ex. järn, ligger det inom industrikommissionens befogenhet att ge sådana direktiv för försäljningen av järn, att användningen av denna vara för byggnadsändamål inskränkes och järn i viss mån ersättes med andra varor.

Emellertid är det ju klart, att ett igångsättande av byggnadsindustrien i viss mån kommer att öka byggnadsarbetarnas inkomster och sålunda medföra en ökad efterfrågan på konsumtionsvaror från byggnadsarbetarnas sida — de äta väl något mer, när de inte äro arbetslösa. Men inte vill väl ändå någon, att man i Sverige för att undvika någonting sådant skall hålla byggnadsarbetarna utan sysselsättning? Det enda naturliga är väl i stället — om verkligen en ökad knapphet skulle uppkomma på en del konsumtionsvaror — att den erforderliga konsumtionsinskränkningen fördelas på hela svenska folket och icke läggas uteslutande på en grupp arbetslösa.

Jag kan alltså för min del inte finna, att en måttlig räntesänkning skulle framkalla någon sådan ökning i efterfrågan på varor, utöver den utvidgning av byggnadsverksamheten som vi alla förordade, att eventuella tendenser till prisstegring skulle förstärkas. Enligt mitt förmenande kan det snarare framhållas, att räntan ingår såsom en kostnadsfaktor i all produktion och att en räntesänkning så till vida har *en tendens att sänka priserna*. Särskilt sammanhänger ju möjligheten att hindra en hyresstegring på sådana orter, där man redan har bostadsbrist, mycket intimt med möjligheten att där sätta byggnadsverksamheten i gång, och detta å sin sida sammanhänger med frågan om en lämplig räntenivå.

Det förefaller alltså klart, att det bör vara möjligt här i landet att hålla en lägre räntenivå än den nuvarande, utan att inflationstendenserna förstärkas. Frågan blir då emellertid, *hur och på vad sätt* själva sänkningen, d. v. s. övergången från det nuvarande tillståndet till ett med lägre ränta, skall kunna rent tekniskt arrangeras. Utskottet lämnar här några antydningar, som mot bakgrunden av vad utskottet säger om den hittillsvarande utvecklingen förefaller mig mycket tydligt visa, av vad slag den härför erforderliga politiken bör vara. Jag skall här endast understryka, att det först och främst synes vara erforderligt att man särskilt under denna övergångstid — alltså medan räntesänkningen genomföres — håller en lätt penningmarknad, d. v. s. en riklig penningtillgång hos affärsbankerna och såvitt möjligt även hos sparbankerna. Under inflytande av stora kassareserver böra dessa kreditinstitut bli beredda att i fråga om sina in- och utlåningsräntor följa en riksbankens diskontosänkning med t. ex. en halv procent någon gång till sommaren. Medan denna förändring på kapitalmarknaden pågår, är det naturligtvis inte lämpligt att riksgäldskontoret skrider till en ny långfristig upplåning. Möjligen kan man någon gång under senare delen av sommaren emittera t. ex. ett treårigt 3 procents lån för att därmed uppsuga vissa penningmedel, som icke gärna acceptera en tioårig placering — jag tänker exempelvis på överskottsmedel hos de stora bolagen. Därigenom skulle man också bidra till att slå hål på »fyraprocentpsykologien» och på så sätt förbereda en senare långfristig upplåning t. ex. till 3 1/2 procent. Folk som flytta sina pengar från sparbanks eller affärsbanks, när räntan är sänkt med en halv procent, få ju fortfarande en vinst på en halv eller en procent. *Den fosterländska uppoffringen* förefaller det mig som om det skulle finnas ungefär lika goda chanser för att folk skola vara villiga att göra då som när hela räntenivån ligger en halv procent högre, om nämligen räntemarginalerna äro oförändrade.

Ang. riksbankens och riksgäldskontorets ränte- och lånepolitik m. m. (Forts.)

En förutsättning för att penningmarknaden verkligen skall kunna hållas lätt är förmodligen att staten går ett steg vidare på den politik, som följts under vintern, och i riksbanken upplånar ytterligare ett eller annat hundratal miljoner kronor. Rörande verkan av sådana riksbankskrediter råder det på sina håll, man är frestad att säga rent av vidskepliga föreställningar. Man har för sig att krediter i riksbanken betyda, att sedelpressarna sättas i gång och att inflation framkallas. Om man däremot lånar i affärsbankerna, är det hela all right — då skapar man inte inflation! Observera att vad saken här gäller icke är att staten skall köpa varor för ett större eller mindre belopp — jag är överens med doktor Anderson om att detta är en viktig fråga. Nej, vad saken här gäller är om staten i ett visst läge lämpligen kan upplåna en summa pengar i riksbanken eller är tvungen att göra det hos affärsbankerna. Det är självklart, att om de statliga utgifterna springa alltför mycket i höjden, kan statens efterfrågan på varor framkalla prisstegring. Men en helt annan fråga är det, om, när lånebehovets storlek är given, skillnaden mellan en viss lånemetod och en annan verkligen kan ha någon större betydelse för prisutvecklingen. Frågan måste enligt min mening besvaras nekande, såvida man inte kan visa, att allmänhetens inköp av varor blir större, när staten lånar i riksbanken, än när upplåningen sker på andra vägar, t. ex. hos affärsbankerna.

Jag har inte mött någon, som kunnat göra gällande att de lån, som staten hittills tagit i riksbanken, haft någon sådan verkan. Jag kan inte heller se, att ytterligare krediter på ett eller ett par hundratal miljoner i riksbanken skulle kunna få någon sådan verkan. Det är, herr talman, ingen som förordar, att staten för utgifter i Sverige skulle upplåna tusentals miljoner i riksbanken. Både den långfristiga och den kortfristiga upplåningen bör enligt min mening, när penningmarknaden en gång väl bragts i därför erforderligt tillstånd och när räntenivån kommit på lämplig höjd, ske hos allmänheten, företagen och kreditinstituten och icke i väsentlig grad hos riksbanken. Det enda jag vill framhålla är ofarligheten i att man i *nuvarande läge* går ett steg längre än man gjort under vintern i fråga om lån i riksbanken.

Men, säger man, medför det inte risker för inflation att penningmarknaden hålles lätt? Doktor Anderson var inne på den saken och påstod, att utskottet hade blundat för vissa faror, vilka han emellertid tyvärr sedan glömde bort att ange. Understundom frågar man om inte affärsbankerna kunna frestas till en lättvindig kreditgivning, ifall de ha gott om pengar, och på det sättet öka köpkraften och efterfrågan på varor. Jag har ställt denna fråga till en hel del bankdirektörer, icke minst min värderade vän den siste ärade talaren doktor Roos. Men jag har tyckt mig av svaren kunna dra en och samma slutsats, nämligen för det första att man haft gott om pengar i affärsbankerna under årtal före kriget utan att det blivit någon tendens till lättsinnig utlåning, för det andra att man i vinter haft gott om pengar, men fortfarande icke visat någon tendens till sådan utlåning, och för det tredje att det nu, även om man skulle vilja låna ut mycket pengar, tyvärr inte finns goda lånsökare, tillräckligt solventa och med tillräckligt goda investeringsförslag. Därför skulle man få svårt att låna ut alla dessa pengar, även om man ville göra det.

Under ett ekonomiskt läge som det nuvarande är alltså risken för en kraftig kreditexpansion icke avsevärd. Men jag erinrar om att skulle sådana risker uppkomma, finns det medel att bekämpa dem med, som ju också bankoutskottet framhåller.

När på de vägar jag angivit penningtillgången gjorts tillräckligt riklig och sparbankernas skuldsättning till riksbanken avvecklats, tror jag inte att det kommer att möta några större svårigheter att få till stånd en sänkning av både sparbankernas och affärsbankernas räntesatser med en halv procent. Och när

Ang. riksbankens och riksgäldskontorets ränte- och lånepolitik m. m. (Forts.) detta skett, bör staten så småningom också kunna låna en halv procent billigare.

Det enda, som skulle kunna hindra en sådan utveckling, vore såvitt jag kan se en organiserad obstruktion från bankernas och försäkringsbolagens sida. Det förefaller mig uppenbart, att med en sådan organiserad obstruktion behöver man icke räkna. I en tid, då det kräves offer och ansträngningar av alla folkgrupper, då inkallelserna till militärtjänst öka, då man av byggnadsarbetarna begär en lönereduktion — skulle verkligen i en sådan tid de stora kapitalintressena kunna vägra, när staten kommer med en vädjan om en lojal medverkan till uppnående av en ur samhällets synpunkt önskvärd räntesänkning till en nivå, som ligger tre kvarts procent *högre* än den gjorde före kriget? Skulle dessa finans- och kapitalintressen verkligen kunna svara: Vi nöja oss inte med en sådan räntestegring. Vi begära 50 procent högre räntor än före kriget! I stället för att lojalt samverka med statsmakterna komma vi att utnyttja statens av upprustningen framkallade ansträngda finansläge för att försvara en med 50 procent höjd räntenivå!

Och inför påpekandet att byggnadsverksamheten fordrar ett sänkt ränteläge — skulle dessa kretsar då kunna svara: Nej, det behövs inte alls! Staten kan ge subventioner i stället, det går lika bra! Skulle detta verkligen kunna sägas just från de kretsar, som alltid bekämpat statlig subvention till näringslivet och som tillhört de förnämsta förfäktarna av den statliga sparsamheten?

Herr talman! Man behöver endast ställa dessa frågor för att inse, att det är omöjligt att förutsätta att finanskretsarna skulle intaga en sådan hållning. Jag har den äran att känna flertalet av de bankdirektörer och andra, som det här är fråga om, och jag vet att de visserligen äro benägna, liksom alla andra, att försvara sina intressepositioner. Men när de få klart för sig, att det finns ett samhällsintresse i en viss riktning, då äro de villiga till samverkan. Det gäller här personer, som utmärkas icke bara av ansvarskänsla utan också av gott omdöme. Därför måste de inse, att i ett läge sådant som det nuvarande vore en strid för finansiella privatintressen emot ett samhällsintresse blott ägnat att skada dem, som försökte sig därpå.

Riksbanken har under de senaste månaderna visat sin villighet att medverka till en räntepolitik av den art, som bankoutskottet förordar. Inom parentes sagt har riksbanken visat mycket större förståelse därför än vad kammaren kanske skulle kunna tro vid åhörandet av doktor Andersons anförande, som onekligen hade en något annan prägel. Finansministern har inte heller lämnat landet i okunnighet om sin allmänna inställning. I fall riksgäldskontoret med samma energi, som det visat i andra avseenden under det senaste året, ville taga ledningen i en lånepolitik av detta slag, då är jag övertygad om att man skall finna även de finansiella kretsarna beredda till samarbete. Och då försvinna också både svårigheterna och riskerna, ty de äro alla, i den mån de över huvud existera, av psykologisk art.

Frågan är alltså helt enkelt: skola statsmakterna av kapitalintressena begära en begränsning av den räntestegring och inkomstökning, som har ägt rum sedan krigets utbrott — en inkomstökning, som vida överstiger den som andra folkgrupper ha kunnat erhålla? Inom bankoutskottet har man enhälligt besvarat den frågan med ja — ett sådant krav kan och bör framställas. Det är min förhoppning att kammaren delar denna mening.

Herr **Björnsson**: Herr talman! Herr Ivar Anderson uppehöll sig i sitt anförande förhållandevis mycket vid riksbankens diskontopolitik, och vad han därutinnan sade ger mig anledning till några reflexioner. Emellertid vill jag först anknyta några ord till ett yttrande, som han gjorde i slutet av sitt anförande.

Ang. riksbankens och riksgäldskontorets ränte- och länepolitik m. m. (Forts.)

Han sade, att han ville erinra kammarens ledamöter om att en offentlig diskussion om dessa ting kan vara mycket farlig på det sättet, att den fördärvar det gynnsamma läge, som nu finnes för en räntesänkning — en diskontosänkning naturligtvis och en därmed följande allmän räntesänkning på marknaden. Herr Anderson tryckte där på en omständighet, som är av den allra största betydelse, nämligen att frågan om ränteläget inte bara beror på rent materiella förutsättningar, utan i väsentlig grad också på rent folkpsykologiska uppskattningar och bedömningar.

Jag delar herr Andersons mening, att om det från riksdagen tydligt sades ifrån att vi skola gå mot högre räntor, eller det fattades sådana beslut, som gjorde att allmänheten med något så när stor visshet kunde räkna med en ökad knapphet på penningmarknaden om några månader — låt mig säga omkring ett halvt år — så är detta det säkraste sättet att åstadkomma en sådan höjning mycket snart, ty folk håller tillbaka utbudet av pengar i avvaktan på att få en högre avkastning säkerställd för en längre tid.

Men om man är på det klara med att räntans höjd icke är en funktion av enbart materiella förhållanden, utan också av rent folkpsykologiska förhållanden, så tror jag att herr Anderson skall vara villig medge, att om man i stället kan inge den penningplacerande allmänheten den uppfattningen, att det inte alls blir någon högre ränta, utan att man har att räkna med en lägre ränta i stället, så kan man accelerera fallet till det läge, som materiella förhållanden lägst betinga. Sålunda får man naturligtvis icke utnyttja en sådan dubbelsidighet, när det gäller räntemarknaden, enbart i den ena riktningen. Man måste också tänka på att man kan verka åt rakt motsatt håll.

Såvitt jag kan finna, bör bankoutskottets utlåtande, om det lämnas obestritt eller endast bestritt på dåliga grunder, vara i hög grad ägnat att snabbt föra oss tillbaka till det lägsta värde, som räntemarknaden kan antaga. Och jag föreställer mig att det under alla förhållanden kommer att verka som en god reklam för den pågående inlåningen i riksgäldskontoret.

Vilka äro nu de materiella förutsättningar, som bestämmer ränteläget? Ja, mina herrar, det har jag inte hört någon ekonom kunna uttömmande redogöra för. Man fäster sig vid den ena faktorn eller vid den andra. Så länge man hade guldmyntfoten, kunde man använda växelkurserna som en barometer på en stats sätt att sköta sin valuta, under förutsättning att guldet inte helt plötsligt blev billigare att framställa eller taga upp. Men sedan guldmyntfoten har upphört, tror jag inte att det finns någon, som kan visa på en index, som obetingat ger vid handen, att staten missköter sitt penningväsende, eller att den håller penningvärdet konstant. Med konstant penningvärde kan man naturligtvis mena, att prisnivån skall hållas oförändrad. Men även under guldmyntfotens tid förekom det fluktuationer t. ex. i potatispriserna som följd av dåliga och goda skördar, och ingen föll ändå på den idén att säga, att landet vanvårdade sin valuta, om potatispriset fick stiga på grund av en dålig skörd.

Man har på senaste tiden som barometer på räntemarknaden använt bankernas räntelösa tillgodohavanden hos riksbanken. Och jag tror att detta är en synnerligen värdefull visare, som man inte bör underlåta att titta på då och då. Men det är också en fara i att tillmäta denna sak all betydelse. Herr Roos erinrade om vilka de faktorer voro, som enligt hans uppfattning föranledde en åtstramning på penningmarknaden. Han talade om den omständigheten, att staten började göra mycket stora utgifter för försvarsändamål och vidare att enskilda, och förresten staten också, började verkställa en stor upplagring av varor, vilket naturligtvis krävde pengar. Det fanns också en annan omständighet, som spelade en mycket viktig roll, nämligen panikuttagningen för evakueringsändamål av fordringar i sparbanker och andra banker för

Ang. riksbankens och riksgäldskontorets ränte- och länepolitik m. m. (Forts.) hamstring av sedlar. Det visade sig under förra året, att under augusti, då krigsfaran blev verkligt hotande, och under september, då kriget på allvar börjat, sedelomloppet steg oerhört med ett par, tre hundra miljoner kronor. När det finska kriget började, blev det en ny ansvällning av sedelomloppet. och vid okupationen av Danmark och Norge följde ytterligare en sådan våg. I samma mån som penningomloppet ökades, så minskades i första hand bankernas behållning. De räntelösa tillgodohavandena hos riksbanken minskades. Jag tror man kan säga, att i stort sett skedde ingenting annat än att affärsbankernas räntelösa tillgodohavanden hos riksbanken förvandlades till allmänhetens räntelösa tillgodohavanden i hamstrade sedlar, som lågo i plånböcker eller byrålådorna. Det är klart att den upplagring av varor, som skedde, på sätt och vis ökade kreditvolymen, men å andra sidan betalades den ju med våra tillgodohavanden i utlandet. Sveriges sammanlagda ägodelar i utlandet, då den oroliga tiden började, uppgingo till något över två miljarder kronor, och de ha nu sjunkit till ungefär en och en halv miljard — det är i guld och i bankfordringar i utlandet.

Det, att vi ha mistat tillgodohavanden i utländska banker eller använt dem för att köpa varor, som behövas för vårt försvar eller för folkförsörjningen, är naturligtvis i och för sig icke någon önskvärd företeelse. Men å andra sidan är det ingen riksolycka, och det behöver inte föranleda en räntestegring, om man inte tror, att man kan förminska behovet av lagringsuppköp eller uppköp för försvarsändamål. Tvärtom: om man är på det klara med, att en låg ränta är gynnsam från olika synpunkter, så skall man naturligtvis ej därför, att man inne i landet får värden, som kunna utnyttjas i en kritisk tid för försvaret eller folkförsörjningen, låta skrämman sig att göra det besvärligare att hålla samhällsmaskineriet i gång än man behöver.

Den räntehöjning, som framträdde på den allmänna räntemarknaden, var nog i mångt och mycket att betrakta som en följd av gamla traditionella tänkesätt, då man för det första räknade med att så snart det blir krig, så bör den första beredskapsåtgärden bli en diskontohöjning. Och vidare kan man också räkna med att det kommer att bli värre och värre, ju längre man håller på med ett krig. Vidare kanske man också har en traditionell fördom från den tid, då Sverige var ett kapitalimporterande land, att en ränta sådan som motsvarar ett diskonto på $3\frac{1}{2}$ % kan betraktas som en mycket låg ränta, när man förr i världen t. ex. var van vid 5 % ränta som normal insättningsränta i sparbankerna. Men Sverige är inte längre ett kapitalimporterande land. Sverige är ett kapitalexporterande land eller har rättare sagt varit det under årtiondet före krigets början. Vi behöva inte nu upptaga lån utomlands för att bygga järnvägar o. s. v. Hela det läge, som har skapat dessa föreställningar om räntehöjning som en krigsberedskap, om 5 % som en normalränta, det går inte ihop med det förhållandet, att Sverige nu har mycket stora tillgodohavanden utomlands.

När jag talar om $1\frac{1}{2}$ miljard, så räknar jag naturligtvis ej in de fordringar, som enskilda svenskar ha i våra grannländer i öster, väster, söder. Jag tänker då endast på de tillgodohavanden, över vilka riksbanken förfogar. Och det är, såvitt jag kan förstå, i ett läge som det nuvarande de enda fordringar, som spela någon roll, som tills vidare kunna mobiliseras, när svenska staten så önskar.

När man räknade med att en räntehöjning och en diskontohöjning voro det naturliga hjälpmedlet i penningpolitiken för att hålla tillbaka förbrukningen, så utgick man även från en annan förutsättning, den nämligen, att svenska medborgare kunde placera sina tillgodohavanden i Sverige eller i utlandet, allteftersom man fick bättre avkastning i det ena eller andra fallet. Numera kun-

Ang. riksbankens och riksgäldskontorets ränte- och lånepolitik m. m. (Forts.)
na svenskar i stort sett inte placera sina tillgodohavanden utomlands. Och jag tror förresten att det finnas ytterst få, som önska placera sina tillgodohavanden i de nu krigförande länderna, med hänsyn till den risk som är förenad därmed. Och går man till placering i Amerika, så anses det föreligga en annan risk, nämligen att Amerika när som helst spärrar främmande tillgodohavanden i sina banker.

Det förvånar mig därför när herr Anderson angående vår diskontopolitik menade, att om riksbanken hade verkställt den sista diskontohöjningen tidigare än vad som skedde, så hade allting varit gott och väl. Då skulle bankerna ha fått in mera pengar och återflödet skulle ha blivit mycket snabbare än vad det nu har blivit. Jag har mycket svårt att förstå hur det där skulle ha gått till. Efter min uppfattning skulle en diskontohöjning från riksbankens sida uppfattats som ett varsel om en blivande allmän räntehöjning i marknaden, vilken riksbanken ansåg önskvärd och sakligt motiverad, beroende därpå, att det ekonomiska läget i landet hade utvecklats sig på ett sådant sätt, att en ränteförhöjning vore oundgänglig. En diskontohöjning skulle efter min mening ha påskyndat de prisstegringsstendenser, som i alla fall funnos, t. ex. inom marknaden på inhemskt bränsle och på livsmedelsmarknaden.

Jag menar vidare, att om Sveriges jordbrukare kunnat peka på att räntan stigit högst betydligt, så hade det varit ganska naturligt, att de skulle komma med krav på ökad ersättning för sina produkter.

Jag kan sålunda inte se annat, än att i det nuvarande läget en diskontoförhöjning och den räntestegring, som sannolikt successivt inträder som en följd av denna, kan inte tjäna såsom ett medel mot inflation, vilket den obestriddigen kunnat förr i världen.

Jag tror, att man får använda helt andra medel, om man vill hejda en prisstegring, än att på *ett* område komma med en prisstegring, som sprider sig i prissystemet och äter sig fast i löner och hyror o. s. v. Jag tror, att man får söka exempel från de metoder man använder på andra områden för att hejda prisstegringar, när hamstringsiver och panik sätta in på allvar. Man försöker att minska förbrukningen av låt mig säga socker eller bröd eller inköpen därav. Genom att höja priserna når man visserligen ökade kostnader för konsumenterna, men man når varken, att sockret räcker längre eller att folk äter så värst mycket mindre, om de ha tillräckligt med pengar på sparbank. Man riskerar diverse olägenheter. Den allvarligaste är, att man stimulerar en allmän prisstegring, om man råkar skrämman upp folk med en prohibitiv prisstegring på en viktig vara.

Jag tror således, att man får tillgripa ransoneringsåtgärder av ungefär samma slag som dem man får använda på varumarknaden. Därför kan jag inte förstå hur herr Ivar Anderson kan mena, att, då riksbanken i stället för att gå i spetsen, som sparbankerna ville, väntade, den därmed handlade oriktigt.

Efter min mening skulle det ha varit mycket ledsamt om i det utlåtande som bankoutskottet har att avge angående riksbankens verksamhet det hade sagts, att det var tack vare riksbankens diskontohöjning, som sparbankerna omedelbart höjde sina inlåningsräntor och försvårade förhållandena på lånemarknaden. Jag är därför glad, att riksbanken där, även om den ej hade ledningen, dock i alla fall inte tog initiativet. Jag skulle ha varit ännu gladare om det hade gått att påvisa, att riksbanken genom påverkan av olika slag, framförallt genom att klargöra för våra större sparbanker, att de kunde räkna med stöd i den likviditetskris, som de råkat in i genom att folk började hamstra sedlar, på det sättet, att de hade till hyggligt pris, lika billigt som vårt lands affärsbanker, kunnat skaffa sig likvida medel mot de säkra låneobjekt varöver sparbankerna förfogade. Men det hade naturligtvis fordrats en betydande propa-

Ang. riksbankens och riksgäldskontorets ränte- och länepolitik m. m. (Forts.)
ganda, då det ligger mycket emot sparbanksmännen att slå in på sådana vägar, som här hemma icke tidigare prövats.

Jag tror, att om man hade fått sparbanksmännen att använda de utvägar, som stodo till buds, så skulle överhuvud taget en del av den extra tyngd, som vi ha nu i form av en ränteförhöjning, visat sig onödig och varit möjlig att undvika, ty, mina herrar, om vi nu se tillbaka i tiden: är vårt läge i dag mycket bättre än det var, då denna ränteförhöjning i marknaden ägde rum? Vad är det, som gör, att Sverige har mera kapital nu än då? Jag kan ej förstå annat än att i den mån läget har förändrats materiellt sett, så har det försämrats rätt mycket. Icke desto mindre är läget på penningmarknaden sådant, att det nu möjliggör och sporrar till en räntesänkning. Detta är en paradox, som i sin mån stjälpur en hel del av den bevisföring eller rättare sagt den argumentering, som herr Anderson använde, då han talade om diskontopolitiken.

Jag tror det hade varit lyckligare, om vi sluppit en sådan extratur ut i ränteförhöjningens tecken: då hade vi möjligen kunnat ha vårt folk bättre sysselsatt än nu, och första villkoret för att folk skall kunna spara är ju, att det produceras någonting. Svenska byggnadsarbetare t. ex. kunna inte spara något som helst, så länge som de ej ha någon arbetsinkomst. Jag tror, att man borde sätta som målet för den svenska penningpolitiken att hålla kronans värde så oförändrat som det överhuvud taget är möjligt, så att folk som sparade kände sig säkra på att ha ungefär lika stort värde tillbaka, även om de vilja vänta med att använda sin sparade krona ett eller annat år. Och om vårt lands folk kan bli sysselsatt med lönande och nyttigt arbete, så skapar man sparmöjligheter och skapar förutsättning för en låg ränta. Och då är den omständigheten, att både stora och små sparare få nöja sig med en litet lägre årlig avkastning, efter mitt sätt att se någonting, som spelar en mycket mindre roll än om stora mängder av vårt folk skola gå sysslolösa därför, att de, som ha hand om sparmedlen, inte vilja låna ut dem på de billigaste villkor, som de ekonomiska omständigheterna i landet medgiva.

Jag är, herr talman, glad att man har fått ett så pass klart uttalande från bankoutskottet till förmån för en penningpolitik, som gör det möjligt för oss att till statens och folkets fördel komma till så låg ränta, som är möjlig.

Herr von Stockenström: Herr talman! Jag skall inte upptaga frågan om den större eller mindre klarheten i bankoutskottets utlåtande. På den punkten ha ju olika talare här gjort sig till tolk för olika meningar. Jag har uppfattat bankoutskottets uttalande närmast så, att man inte alltför mycket velat giva intryck av att vara efterklok och säga, hur man skulle ha handlat. Man har inte velat komma med någon hård och stark kritik, men man har i uttalandet ganska utförligt refererat särskilt en meningsriktning, som i alla fall varit förligen kritiskt inställd i fråga om vissa åtgärder, som företogos förra året.

Jag tror därför man skulle kunna säga, att när man läser utlåtandet, så får man närmast intrycket av att bankoutskottet ändå vill uttala en stilla undran, om man inte kanske ändå borde ha handlat annorlunda, klokare och förståndigare. Och sedan utmynnar utlåtandet ju i en allmänt hållen och ganska bestämd rekommendation till förmån för en omprövning av ränteläget. Man räknar med att en sänkning borde kunna genomföras.

Jag skall ej, herr talman, mycket fördjupa mig i vad som passerade förra året. Jag tillhörde inte själv riksgäldsfullmäktige vid den tidpunkt på våren, då beslut fattades om uppläggandet av ett amorteringslån. Och inte heller vid den tidpunkt, då det första försvarslånet lades upp, men jag skulle med några ord vilja framlägga några synpunkter, som jag tror vore vägledande och avgörande för riksgäldsfullmäktige vid de tillfällena.

Ang. riksbankens och riksgäldskontorets ränte- och lånepolitik m. m. (Forts.)

Det har ju anmärkts på, att man i februari 1940 tog upp ett långfristigt lån, ett amorteringslån med en räntesats på $4\frac{1}{2}$ procent. Man har menat, att man vid det tillfället i stället hade kunnat reda sig med kortfristiga lån en tid framåt. Och vidare har man också ansett, att man, närmast då riksbanken, skulle genom en del operationer på lånemarknaden ha kunnat bringa ner räntenivån, så att, när man längre fram var nödsakad att lägga upp ett långfristigt lån, det hade kunnat ske mot en lägre ränta. Jag vill i dessa frågor erinra om, att hösten 1939 lades det upp ett premieobligationslån med en förräntning av 3.7 procent. Och något senare, i december, gavs det ut sparobligationer med en förräntning av 3.8 procent. Men det diskuterades mycket ingående, det vet jag, i riksgäldskontoret redan på hösten 1939 att lägga upp ett långfristigt lån med 4 procent, och jag antar, att det nog inte var obekant för bankoutskottet förra året, att så skedde.

I bankoutskottets utlåtande vid förra riksdagen gjordes ingen erinran mot de lån, som hade blivit upplagda på hösten 1939. Det gavs för övrigt inte alls några särskilda direktiv för riksgäldskontoret. Det förhöll sig emellertid så, att man ansåg, att det vore önskvärt att kunna åvägabringa en viss mera långfristig upplåning, och det var då i februari i år, som detta amorteringslån lades upp. Man visste, att det fanns en del större placerare, som hade medel, som man kunde taga vara på. Det var närmast försäkringstagare och en del andra större placerare, och å andra sidan var det inte lätt vid det tillfället att kunna sälja några skattkamarväxlar. Vid den tidpunkten voro bankernas tillgodohavanden hos riksbanken mycket små, och riksgäldskontorets egen upplåning i riksbanken hade för övrigt ökat under de senaste månaderna och var relativt stor. Det ansågs också, att det ej vore önskvärt, att all upplåning, som då gjordes, skedde hos riksbanken, utan att man även skulle gå ut i den allmänna marknaden. Och när man då ansåg — jag refererar närmast de synpunkter jag vet då voro vägledande, fastän jag inte själv deltog — att det inte var mycket utsikt att kunna placera några större belopp i skattkamarväxlar, så valde man den vägen att släppa ut ett amorteringslån mot en räntesats av $4\frac{1}{2}$ procent. Emot det lånet har emellertid inte någon egentlig erinran gjorts, då vi veta, att ränteläget vid det tillfället i februari var högre. Det låg nog för obligationer av liknande slag på ungefär mellan $4\frac{1}{2}$ och 5 procent.

Den andra anmärkningen var den, att man borde genom att bearbeta lånemarknaden kanske kunnat få ned ränteläget, så att längre fram, när långfristig upplåning skulle ske, man kunnat få en lägre räntesats. Det skulle närmast ha varit riksbanken, på vilken det ankommit att genomföra dessa manipulationer på lånemarknaden. Jag vill på den punkten bara säga, att det är väl ganska ovisst, om det kunde ha lyckats. Vi veta, att obligationsmarknaden var fallande även under vårmånaderna förra året. Vi veta också, att det var en i många avseenden mycket kritisk tid vi levde i. Man fick vara beredd på, att det kunde inträda de mest hastiga och opåräknade förhållanden på det utrikespolitiska området. Och jag är inte alls säker på, att tidpunkten hade varit lämplig — om det nu överhuvud taget gått för sig — att bringa ner ränteläget så mycket, att man kunnat släppa ut ett inhemskt statslån med lägre ränta än 4 procent. På den punkten kunna väl olika meningar göra sig gällande, men jag har velat angiva hur man såg på saken i riksgäldskontoret.

Vad sedan angår det första försvarslånet, som ju hade en mycket stor och obestridd framgång, så är det väl ändå så, att hade man gått ut med en lägre räntesats, så hade lånet inte tecknats så hastigt och det ej heller blivit så stora belopp. En hel del stora placerare hade nog inte tecknat de stora belopp, som de tecknade. Och jag tror också, att man inte kunde begära, att en hel del mindre sparare, som tidigare — jag tänker särskilt på hösten 1939 — hade varit

Ang. riksbankens och riksgäldskontorets ränte- och länepolitik m. m. (Forts.) vana vid ett ränteläge på 3.7 eller 3.8 procent, skulle i den situation, det allvarliga läge vari man befann sig på våren 1940 teckna några större belopp på försvarslånet till lägre ränta än vad som gällde på hösten 1940.

Jag tror alltså inte, att det varit mycken utsikt att med framgång kunna genomföra lånet på en väsentligt lägre räntesats än som skedde. Jag vill också i det sammanhanget erinra om, att när det första försvarslånet lades upp och likaså när det andra försvarslånet förbereddes — vilket ju skedde i slutet av förra året — så föregicks detta av mycket ingående överläggningar inte bara mellan riksgäldskontoret och finansministern, utan givetvis också med riksbanksledningen och ävenså efter mycket ingående överläggningar med en hel del personalorganisationer inom näringslivet. Det var upprepade konferenser, dels på våren och dels på hösten, och jag tror, att man i det hela taget nådde fullständigt samförstånd om de villkor, efter vilka lånen skulle läggas upp med utsikt till framgång.

Sedan vill jag till sist, herr talman, när det har talats om möjlighet att bringa ner ränta på skattkamarväxlarna, säga, att det på sista tiden har skett en avsevärd nedsättning i räntan, och det är mycket möjligt, att en ytterligare nedsättning kan ske. Det har ju också mycket bestämt rekommenderats här av bankoutsiktet. Jag har ingenting att säga mot den saken. Jag vill emellertid påpeka, att man skall inte överdriva betydelsen av denna räntenedsättning, ty skattkamarväxlarna spela inte så synnerligt stor roll, som många människor tro. Riksgäldskontoret har ju en mycket stor upplåning i riksbanken av olika slag och även en del skattkamarväxlar, och därjämte har riksgäldskontoret sålt en hel del skattkamarväxlar på öppna marknaden till vissa banker, men de belopp, som dessa växlar representera, uppgå inte till mer än någonting omkring 20 procent av hela riksgäldskontorets kortfristiga upplåning, som till större delen ligger just hos riksbanken.

Ja, till sist vill jag, eftersom den frågan är berörd, säga, att jag fullkomligt instämmer i vad herr Ivar Anderson framhöll om önskvärdheten om ett fortgående nära samarbete mellan de olika statliga organ, som ha att handlägga vår penningpolitik och den statliga upplåningen, alltså ett fortsatt och jag skulle kanske vilja säga ytterligare vidgat och stärkt samarbete mellan i synnerhet finansdepartementet och riksgäldskontoret. Jag instämmer i, att just de kritiska tider vi leva i tala för, att detta samarbete vidmakthålles och ytterligare förstärkes.

Herr andre vice talmannen: Herr talman! Jag har bara begärt ordet för att ge ett par upplysningar och korta repliker.

Doktor Ivar Anderson och även herr Roos gjorde en viss affär av att detta utlåtande gav intryck av att vara en kompromiss. Doktor Ivar Anderson sade, att det tydligen rätt stridiga meningar inom utskottet. Ja, vilket utlåtande av den här längden kan vara annat än resultatet av en kompromiss? Jag vill dock lämna det meddelandet, att de sammanjämkningar, som skett, huvudsakligast rört själva formen. I sak äro utskottets samtliga ledamöter, från alla partier, ense om det utlåtande, som här föreligger.

Herr Anderson lämnade en annan uppgift, som jag måste dementera. Det rör räntan på de s. k. försvarslånen. Herr Anderson sade, att den starkaste invändningen mot en lägre ränta än 4 % hade kommit från fackförningshåll. Det där är en legend som spritt sig, att landsorganisationens ordförande August Lindberg skulle ha varit den bestämmande i fråga om denna ränta. Han skulle ha sagt: Med lägre ränta än 4 % kan jag inte garantera, att det blir några nämnvärda insättningar från arbetarhåll och framför allt från fackförbunden. — Jag har frågat herr Lindberg, och han dementerar bestämt, att

Ang. riksbankens och riksgäldskontorets ränte- och lånepolitik m. m. (Forts.)

han fällt något sådant yttrande. Han själv hade varit för ett femprocentigt lån på tre år, men vid det tillfälle, då han deltagit i diskussionen om denna sak, hade förslag varit uppe om två sorters räntor, en på 4 % för de stora insättarna, försäkringsbolagen och sådana, och en på 3 % för de mindre obligationsköparna. Gentemot detta hade herr Lindberg enligt egen version, som jag även har fått bekräftad från annat håll, framhållit, att han inte ville vara med om någon sådan klassificering. Det måste vara en enhetlig ränta, och då kunde han i all världens namn gå med på de där 4 %. Detta är ju någonting helt annat än att ta initiativet till den högre räntan.

Doktor Ivar Anderson säger vidare, att utskottet inte har uttryckt sig tillräckligt klart beträffande de medel, som skulle användas för att komma fram till lägre räntor. Jag har svårt att förstå, vad herr Ivar Anderson efterlyser. Jag hade nästan tänkt, att den beskyllningen skulle riktas mot utskottet, att detta hade uttryckt sig alldeles för klart. Jag åsyftar det där talet om att anvisningar härvidlag från riksdagens sida innebära en politisk inblandning i saker, som inte ha med politik att göra. En sådan anmärkning har naturligtvis berättigande så till vida, att riksdagen icke i alltför hög grad bör inkräka på de båda institutionernas handlingsfrihet. Dessa böra naturligtvis inom ramen för de allmänna direktiven, som ges, söka efter medlen att nå målet, men riksdagen bör icke ge alltför ingående anvisningar beträffande dessa medel. Nu har bankoutskottet i fråga om direktiv och anvisningar gått längre än vad som i allmänhet förekommit i sådana fall. Man borde då snarare ha skäl att säga, att vi ha talat alltför klart, inte motsatsen.

Vidare sade herr Anderson, att vi inte tagit hänsyn till marknadsläget. Jag berörde detta nyss. Det är klart, att utskottet tagit hänsyn till marknadsläget. Jag skulle tro det i många avseenden gjort så mer än många andra. När man t. ex. beträffande räntan på försvarslånen trycker på att denna måste vara tillräckligt hög för att garantera en framgång för låneoperationen, svarar utskottet, att den synpunkten inte är den enda väsentliga. Man måste också tänka på att räntan skall vara den lägsta möjliga. Den skall alltså svara emot *det verkliga* marknadsläget och inte bara mot önskemålet att till varje pris få folk att springa till riksgäldskontoret med sina pengar.

För övrigt måste man ju fråga sig, om verkligen marknadsläget är sådant, att det motiverar en större räntehöjning och högre räntor i Sverige än i krigsförande länder. Jag kan meddela, att i Tyskland har man under tre försvarslåneoperationer gått ned från $4\frac{1}{2}$ % via 4 % till $3\frac{1}{2}$ %, och i England är räntan på skattkamarväxlar för närvarande 1 % mot här i Sverige $2\frac{1}{4}$ i dag och 3 för någon tid sedan. Jag såg en tidning, som skrev om detta och som sade: »Ja, i krigsförande länder, där allting är under statlig kontroll, kan naturligtvis sådant ske.» Därmed erkänner man ju, att det är möjligt att genom statlig kontroll komma ned till lägre räntor än vad man kallar för de naturliga, de som betingas av det naturliga marknadsläget. Om man ser på Amerika, som dock ännu inte är med i kriget och där inte någon sådan krigshushållning existerar, råder ju där samma förhållande beträffande räntorna.

Herr Roos slutade sitt anförande med att återge ett uttalande, att inga riksdagsresolutioner kunna bidra till att fastställa den och den räntan, utan därtill fordras en fast politik från den penningvårdande institutionens sida med utnyttjande av marknadsläget. Jag tror, att han uttryckte sig ungefär på det sättet. Ja, strängt taget är det väl ingenting annat som bankoutskottet har velat få fram. Det skall vara en fast politik från den penningvårdande institutionens sida, med utnyttjande av marknadsläget, nota bene om man med marknadsläget inte menar ett obevekligt öde, utan någonting

Ang. riksbankens och riksgäldskontorets ränte- och lånepolitik m. m. (Forts.) som kan påverkas. Erfarenheten visar, att denna påverkan är möjlig. Vad som här har anförts emot bankoutskottets utlåtande har icke kunnat övertyga mig om att så icke är fallet.

Herr Anderson, Axel Ivar: Herr talman! Jag nödgas besvara kammaren med en kort replik, närmast därför att herr Ohlin ägnade en betydande del av den intressanta föreläsning han höll för kammaren åt mitt blygsamma inlägg. Jag förmodar, att han gjorde det i pedagogiskt syfte. Han tänkte väl härmed på att skingra min okunnighet, men möjligen hade han också den bitanken, att det för kammaren kunde vara av något värde att få denna utförliga, mycket populärt hållna framställning. Professor Ohlin var nog älskvärd att inte nöja sig med att upplysa mig om vissa fakta, utan han sökte också bidra till min så att säga moraliska förbättring. Han framhöll i mästrande ordalag, att det fanns en och annan herre, som tyckte, att om han inte fick det som han ville, så hade han alltid den utvägen att skrämma folk med det ena och det andra, och detta var en ganska föraktlig metod. Ja, det erkänner jag. Jag skall ta detta ad notam och mycket noga vakta på mig själv i fortsättningen. Jag skall naturligtvis också i den mån det är mig möjligt söka lära av den klädssamma anspråkslöshet, med vilken herr Ohlin uppträder.

Beträffande herr Ohlins repliker till mig är det bara ett par saker, som jag är skyldig att svara på. Det mesta han sade var ju allmänna ordalag, och såvitt jag kunde finna var professor Ohlin ense med mig på de flesta punkter, åtminstone på dem, som för mig voro av någon avgörande betydelse. Han bestred emellertid, att det fanns något sammanhang mellan lånepolitiken och budgetunderskottet, som jag hade talat om. Jag tror, att jag på den punkten uttalade mig alldeles tillräckligt tydligt för att undvika ett missförstånd, men jag skall för säkerhets skull upprepa, vad jag sade.

Nedpressning av räntenivån kan leda till ett visst penningöverflöd, som ökar faran för inflation. Utskottet menar, att denna fara skall mötas med kreditrestriktioner och sträng priskontroll. På detta har jag svarat: faran för inflation ligger inte så mycket i bankernas kreditgivning som i det tyvärr ofrånkomliga budgetunderskottet.

Vidare upprepade herr Ohlin den förebräelse, han tidigare i tidningsartiklar riktat mot olika håll, att man inte är intresserad för sparsamhet, när det gäller räntorna på statslånen, och han förvånade sig över att personer, som annars äro så ivriga, när det gäller besparingsåtgärder, ha så litet intresse på den punkten. I den mån denna förebräelse är riktad mot mig, vill jag svara, att jag är fullkomligt lika intresserad som herr Ohlin för besparingsåtgärder på alla tänkbara punkter. Jag har bara sagt: låt oss inte överdriva denna sak, såsom bl. a. herr Ohlin gjort i diskussionen. Det är detta jag måste reagera mot. När herr Ohlin för att riktigt ge eftertryck åt sitt tal och ge kammaren en föreställning om vilka summor det rör sig om, talade om 50—75 miljoner kronor, borde herr Ohlin som den vetenskapsman han är mycket noga ha understrukt, att det gäller en totalsumma för en tidsperiod av obestämd längd och inte en årlig besparing. Vi tala annars här om årliga besparingar och äro vana att bedöma besparingar med tanke därpå. När herr Ohlin talar om en besparing på 50—75 miljoner, kan ju en icke uppmärksam åhörare möjligen förledas tro, att herr Ohlin menar, att detta skulle vara en årlig besparing, som man kunde vinna genom den räntepolitik, han vill föra. Man är skyldig att på den punkten komma med fullkomligt klara talesätt, så att man inte för folk bakom ljuset.

Herr Björnsson och jag ha inte mycket otalt med varandra här, tror jag, men på en punkt ha vi delade meningar. Det är i fråga om räntehöjningen

Ang. riksbankens och riksgäldskontorets ränte- och lånepolitik m. m. (Forts.)
förra våren. Jag tror, att herr Björnsson är den ende, som deltagit i denna debatt, som åtminstone antydningssvis låtit den meningen framskymta, att denna höjning av räntan var onödig. Flera andra talare ha mycket klart sagt ifrån, att läget då var sådant, att en diskontohöjning var ofrånkomlig. Jag har tillåtit mig att säga, att det kanske varit klokare, om man gjort den något tidigare, ty då hade man fortare kommit fram till den balans, som man nu nådde på sommaren. Hade den vunnits några månader tidigare, så hade kanske också bättre förutsättningar förelegat att tidigare komma fram till en räntesänkning. Den räntesänkning på $1\frac{1}{2}$ %, som man nu synes räkna med, hade kanske då legat närmare inom räckhåll. Det är, som jag betonade i mitt första inlägg, en omdömesfråga. Där kan man ha delade meningar, men jag har kommit till den bestämda uppfattningen, att denna räntesänkning borde ha skett tidigare, och att riksbanken icke borde ha lagt sig i efterhand. När man så starkt som herr Björnsson och jag hålla på att riksbanken skall vara den ledande, är det tråkigt att nödgas konstatera, att i den situationen var riksbanken på efterkälken. Först kommo sparbänkerna, sedan affärsbankerna, och sedan tvingades riksbanken följa exemplet. Jag menar, att riksbanken i detta fall skulle varit vägledande, skulle givit signalerna och inte kommit i efterhand, sedan de enskilda kreditinstituten vidtagit denna nödvändiga justering av räntenivån.

Sedan vill jag, herr talman, med anledning av vad herr ordföranden i banko-utskottet yttrade säga några ord. Herr Åkerberg ville dementera uppgifterna om att man från fackföreningshåll under överläggningarna om det första försvarslånet hade uttalat sig för en räntesats av 4 %. Jag tror, att både herr Åkerberg och jag ha rätt. Vi ha väl fått våra uppgifter från olika håll, men jag tror, att de sammanfalla däri, att representanterna för de olika fackförbunden voro mycket deciderat mot en lägre räntesats, om man ville räkna på en framgång för lånet, och därför avrådde från en sådan räntesats. Jag har inte talat om herr August Lindberg och hans inlägg, och jag vet inte alls, vad han åsyftade. Jag har endast sagt, att från *fackföreningshåll* hade man den uppfattningen — och jag tror man bedömde läget fullkomligt rätt — att lånet icke kunnat bli en framgång, om man valde en lägre räntesats.

Om man nu skall räkna med något resultat av den lilla debatt, som förts i dag — jag förmodar den kommer att på viktiga punkter upprepas i samband med frågan om penningpolitiken, som kommer upp på ett senare stadium — skulle jag vilja uttala den förhoppningen, att man tar sikte på vad som här sagts från olika håll om nödvändigheten av en nära samverkan mellan alla de olika organ, som ha att tillvarataga det allmännas intresse på detta område.

Herr Wistrand: Herr andre vice talmannens anförande ger mig anledning till ett mycket kort påpekande. Han sade, att man i de krigförande länderna gått mot sjunkande räntor. Det finns dock anledning att också beakta ett annat exempel, ett exempel från ett land, vars förhållanden äro mycket mera lika våra, nämligen det neutrala Schweiz med dess fria penningmarknad. Där emitterade man i februari i fjol ett lån på 225 miljoner schweizerfranc. I november emitterades ett nytt lån med lägre ränta, $3\frac{1}{2}$ %, detsamma som man ifrågasatt här i Sverige. Detta senare lån, som var 125 miljoner schweizerfranc stort, har ännu inte fulltecknats.

Herr Ohlin: Endast en kort replik till doktor Anderson! Jag skall inte här upptaga kammarens tid med att diskutera, huruvida det är doktor Anderson eller jag, som utmärkes av den största anspråkslösheten. Jag måste erkänna,

Ang. riksbankens och riksgäldskontorets ränte- och lånepolitik m. m. (Forts.) att när jag hörde doktor Andersons första anförande, som gick ut på att utskottet hade förbisett det och förbisett det, hade jag inte något starkare intryck av anspråkslöshet. Jag skall gärna upptaga en tävlan med doktor Anderson på den punkten, men då skall det inte bara gälla vid behandlingen av denna fråga, utan också en hel del andra.

Jag vill särskilt framhålla, att doktor Anderson än en gång säger, att faran för inflation ligger i det ofrånkomliga budgetunderskottet. Nåväl, herr talman, detta ofrånkomliga budgetunderskott beror såvitt jag kan se icke på om räntan är $\frac{1}{2}$ % högre eller lägre. Därför beror inte heller inflationsfaran på en sådan räntevariation, utan på statens utgifter i förhållande till dess inkomster.

Till sist några ord beträffande besparingsåtgärderna. Jag underströk, att det var fråga om ett *tioårigt* lån och att en besparing på 50 å 75 miljoner kan uppkomma med lägre ränta på de lån, som nu emitteras och för vilka ränta skall betalas under tio år. Jag vet inte, herr talman, varför det skall anses vara en överdrift att anføra nakna siffror. Man må emellertid gärna kalla det en överdrift, men man kan inte komma ifrån, att 50 eller 75 miljoner är mycket pengar. Ingen har kunnat påstå annat än att det finns utsikter till besparingar av denna storleksordning.

Efter det överläggningen förklarats härmed slutad, lades den nu ifrågavarande punkten till handlingarna.

Punkten 2.

Lades till handlingarna.

Punkterna 3 och 4.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Föredrogos ånyo bankoutskottets memorial och utlåtanden:

nr 22, angående verkställd granskning av riksdagsbibliotekets styrelse och förvaltning;

nr 23, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående beräkning i vissa fall av anställningstid för pension enligt kungörelsen den 7 december 1934 (nr 585) med föreskrifter angående pensionering av viss arbetarpersonal i statens tjänst;

nr 24, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående delaktighet i statens pensionsanstalt för sjukgymnaster vid vissa anstalter för kirurgisk tuberkulos;

nr 25, i anledning av väckt motion om pensionstillägg åt vissa f. d. förmän vid flottans station i Karlskrona;

nr 26, angående tilläggsarvode till sekreteraren hos jordbruksutskottet, byrådirektören E. E. Sjöfält; samt

nr 27, angående ersättning till vaktmästaren hos bevillningsutskottet G. Andersson under tjänstledighet på grund av inkallelse till militärtjänstgöring i anledning av anbefalld förstärkt försvarsberedskap.

Vad utskottet i dessa betänkanden hemställt bifölls.

Föredrogos ånyo första lagutskottets utlåtanden:

nr 22, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändring i vissa delar av lagen om aktiebolag; och

nr 23, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående vissa ändringar i lagen den 7 december 1934 (nr 573) om tillsättning av prästerliga tjänster.

Vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt bifölls.

Vid förnyad föredragning av jordbruksutskottets memorial nr 14, angående kamrarnas skiljaktiga beslut i fråga om bidrag till jordbrukarungdomens förbund, godkändes den i detta memorial föreslagna voteringspropositionen.

Föredrogos ånyo jordbruksutskottets utlåtanden:

nr 15, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående försäljning av en kronan tillhörig fastighet i Jokkmokks socken;

nr 16, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till vissa undersökningar på jordbrukets område; och

nr 17, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag å tilläggsstat II till understöd åt fiskare.

Vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt bifölls.

Vid förnyad föredragning av första kammarens första tillfälliga utskotts utlåtande nr 6, i anledning av väckt motion om vidtagande av åtgärder till bevarande och skydd av sådana områden i vårt land, som böra bibehållas för framtiden som ursprungliga landskapstyper, bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt;

och skulle jämlikt § 63 riksdagsordningen detta beslut genom utdrag av protokollet delgivas andra kammaren.

Då alla ärenden på föredragningslistan nu blivit behandlade, medgav kammaren, på framställning av herr talmannen, att de anslag, som utfärdats till sammanträdets fortsättande på aftonen, finge nedtagas.

Vid föredragning av Kungl. Maj:ts denna dag avlämnade propositioner blev propositionen nr 173 bordlagd, varemot propositionen nr 174 nu hänvisades till bevillningsutskottet.

Herr **förste vice talmannen** erhöll på begäran ordet och yttrade: Herr talman! Jag tillåter mig hemställa, att kammaren ville besluta, att tiden för väckande av motioner i anledning av den i dag avlämnade kungl. propositionen nr 173, med förslag till förordning om krigskonjunkturskatt för år 1941, m. m., skall med hänsyn till infallande helg och ärendets synnerliga omfattning utsträckas till det sammanträde, som infaller näst efter 20 dagar från propositionens avlämnande.

Vad herr förste vice talmannen sålunda hemställt bifölls.

Anmälades och godkändes statsutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 6, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställningar rörande utgifterna för budgetåret 1941/42 under riksstatens sjätte huvudtitel, innefattande anslagen till kommunikationsdepartementet;

nr 109, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa ändringar beträffande villkoren för erhållande av egnahemslån från statens vattenfallsverk;

nr 110, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag om anslag å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1940/41 till vägbyggnader m. m.;

nr 111, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1940/41 till åtgärder för arbetsmarknadens reglering m. m. jämte i ämnet väckta motioner; samt

nr 112, i anledning av vissa av Kungl. Maj:t i statsverkspropositionen gjorda framställningar om anslag till kapitalinvesteringar i statens allmänna fastighetsfond och statens utlåningsfonder jämte en i ämnet väckt motion.

Anmäldes och godkändes riksdagens kanslis förslag till

dels riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 113, angående val av riksdagens justitieombudsman och hans ställföreträdare; samt

nr 116, angående val av riksdagens militieombudsman och hans ställföreträdare;

dels ock riksdagens förordnanden:

nr 114, för revisionssekreteraren Nils Teodor Ljunggren att vara riksdagens justitieombudsman;

nr 115, för häradshövdingen Folke Rudewall att vara riksdagens justitieombudsmans ställföreträdare;

nr 117, för förutvarande statsrådet Frans Gustaf Sture Centerwall att vara riksdagens militieombudsman; samt

nr 118, för häradshövdingen Ivar Lamech Wieslander att vara riksdagens militieombudsmans ställföreträdare.

Anmäldes och godkändes konstitutionsutskottets förslag till riksdagens skrivelse, nr 119, till Konungen i anledning av väckta motioner om revision av lagen med vissa bestämmelser om tryckta skrifter vid krig eller krigsfara.

Justerades protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarens sammanträde avslutades kl. 5.53 e. m.

In fidem
G. H. Berggren.